

886-2

Иво Војновић
Гена, књ. III

Поштом са сушнокрештом
Imperatix

Imperatix

17

17

17

17

Сигнатура

Презиме и име писца

~~11-1407/3~~

886-2

Bojnovich Ubo

НАСЛОВ ДЕЛА

Сабрана дјела

Место и год. издаѣя

Белград 1941

[illegible]

**САБРАНА ДЈЕЛА
ИВА ВОЈНОВИЋА**

САБРАНА ДЈЕЛА
ИВА ВОЈНОВИЋА

КЊИГА ТРЕЋА

ГОСПОЂА СА СУНЦОКРЕТОМ

IMPERATRIX

БЕОГРАД
1941

ИВО ВОЈНОВИЋ

ЧУВАЈТЕ КЊИГУ

ГОСПОЂА СА
СУНЦОКРЕТОМ
IMPERATRIX

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСКОВЦА

Бр. 4407

Одељење _____

Струка _____

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСКОВЦА
Бр. 3021
Струка 886-2

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧКО И КЊИЖАРСКО ПРЕДУЗЕЋЕ ГЕЦА КОН А. Д.

1941

Штампарски завод „Орао“
Београд, Тојличин венац 4

ГОСПОЂА
СА
СУНЦОКРЕТОМ

САН МЛЕТАЧКЕ НОЋИ
ТРИПТИХОН

ПРЕДГОВОР ТРЕЋЕМ ИЗДАЊУ*

Између трагедије и васкрсења народа нашега у историји свијета, — бива, између *Смрти Мајке Југовића* и *Лазареве Мајке*, — ово је моје дјело тек „интермезо“ пјесничке фантазије раздрагане пробуженом радости стварања.

Зато се педанти Бекмесерова и Флахсманова кољена намрдише пред нечим, што није спадало у њихове „системе“ ни у њихове оризонте, па, — не погађајући „фаха“, у који да сложе непојмљиву им смјесу зрака сунчане италске атмосфере и помрчине модерних душа, из које никну цвијет „с кринком преко лица“, — одлучише да не теру себи одвећ главе са одгонетањем неодгонетљива, већ да се послуже старим и удобним „триком“ критичарских ропотарница. Они се наиме уздигоше на тартаренске височине некаквих „естетских принципа“, да оданле пожале ауктора, што је с пиједесетала Косовског Храма сашао до нечега, на што они случајно не бјеху приправни, ни упућени.

* Прештампано с издања књижаре Ј. Тошовића у Дубровнику 1920.

— При томе су дакако заборавили да им је и она моја „трагедија удеса“ била исто тако у своје вријеме непоћудна, јер је не могаху сву измјерити бекмесеровим линејалом својих милиметричких умјетничких „система“!

Па, како они окрстише „фах“ досаде, магле, душевне депресије и техничког дилетантизма варавим насловом *лиџераџуре*, — тако су посве логички, „par contraste“ — уписали мој венецијански „Scherzo sinfonico“ у рубрику *кинематографа*.

А пошто је публика, увијек логична и разумљива чак и у недоследностима својим — као свака жена! — замрзила у један пут непробављиву германску, вегетеријанско-литерарну кухињу и јатимице побјегла у ниједи чар потреснијег и разумљивијег *биоскопа*, тако се она опет брзо повратила у празна позоришта, чим се и ту почео опет приказивати какав комад, који је, попут мога, имао у строгом оквиру литерарног стила и позоришне дисциплине сва својства фантазије, занимљивости и бистрине што је публика свијех времена — од Софокла до средовјечних мистерија, па од Шекспира све до . . . кинематографа, од вајкада волила и увијек ће волити!

Срећом да је моја глава увијек пуна чиопа и разговора с морем и хидринама, — па зато ме ни хор жаба крекетуша не смути!

Насупрот! — Он ме увјери да праве критике нема, кад она није синтеза колективног ми-

шљења и сопственог схватања. И зато ме кон-
зенквентно признање свијех публика, које се не
уморише нагледати се ове драме, освједочило, да
сам њоме постигнуо двије велике а ријетко саје-
дињиве ствари, бива: удовољити своме особноме
чувствовању — (промислите: живјети по године у
рају велике, слободне Италије — у Венецији!) —
и уједно погодити укус гледалаца.

У овоме ће пак издању читаоци наћи много
тога промијењена у III чину. И ту ме публика, —
једина моја владарица! — упозорила, да она хоће
све да види и све да разумије. — Баш као у ки-
нематографу!

И ја сам опет послушао!

У Дубровнику, 1914.

Писац

ВЕНЕЦИЈИ
ВЕНЕРИ ВЈЕЧНОЈ
ПИСАЦ
ПОСВЕЋУЈЕ.

A VENEZIA
VENERE ETERNA
L'AUTORE
D. D. D.

OUVERTURE — PROLOGUE

Далеки и чудни су путеви, што је из давнине времена и дубине осјећаја морала пјесникова мисао да превали, докле она изненада процвате жарка на лијеним, зеленим водама, гдје вјечна Љепота подигну Дворове свим незаситним људским Сновима.

Прву клицу томе цвијету Лагуне баџи, као увијек, Вјетар — случај.

Зато би Вам само Он могао дрхтавим гласићем бака на вечерњем сијелу потанко испричати како се то збило, да је неког ведрога, љетног дана, младићак поморац казивао пјеснику на палуби између острва, „гдје мрча шути, а ловор витак стоји!“ — зашто је оставио лађу, у коју га недавно укрца чежња за путовањем по великоме мору, — и — кад би спомена о црним олујама што даве мајкама дјецу, — како се несуђени морнар насмијешо некаквом чудном цртом старачкога искуства.

— Нијесу морска страшила најгора! — рече он, па радозналошћу друга му понукан, исприповиједи још и то, како га једноћ у магловитим, сјеверним крајевима запео сиви Паук нитима чвр-

шћим од конопца на броду, а издајничкијим од валова океана.

Приповијест МАЛОГА МОРНАРА И СИВОГА ПАУКА дубоко се бјеше забила у пјесникову душу, па је он хтједе одмах, онако титраву и живу, у спомен преписати.

Пишите! . . . Пишите! . . . довикну онда пјеснику драги му пријатељ Алфред ЈЕНСЕН — замамљен том трагедијом дјечије слабоће у замци женске Аракне, што му је истог дана објави у блаженој завјетрини борића на Бонинову.

„Бјеше једноћ . . .“ тако започе писац казивати бијеломе листу; али живот, — немилосрдни владар људскијех днева! — стаде му завидно причати других, махнитијих, удеснијих ствари — и сиви се Паук хитро завуче негдје у рупе мозга.

Тад пјесник исприча олује свога живота.

— — — — —

Али ко ће Вам казати, како се пак догодило, да се тај човјек једног благословљеног дана пробудио усред сунчане славе свилених, зелених вода, поврх којих плуташе процављено, невиђено цвијеће од мрамора и злата?!

Бјеше ли то уздарје живота нијемој послушности пјесника, да му, — прије него утрне задњи зрачак Сутона, — покажа обећану ЗЕМЉУ ИСПУЊЕНИХ ЉУДСКИХ СНОВА?

Ох! . . . Ко ће игда описати осјећаје душе, жедне Љепоте и Слободе, бачене изненада из

тамничне тмине у пучину распламтјелих
Тинторетовог Раја?! . . .

Из те бљесковите, вртоглавне радости бри-
зну вапај такове насладе, да се зелене воде — ко
на дозив Сунца, — растворише, те пред очима
пјесника никну ЦВИЈЕТ ПРОЖИВЉЕНА ЖИВО-
ТА, — цвијет Љепоте и Смрти.

У томе цвијету, што га за Вас убрах и што
Вам ето на уздарје пружам, блијеште отсјеви они-
јех вода, онијех мрамора, онијех ноћи, које још
титрају и дршћу у неумрлијем љубавнијем боло-
вима, што од Петрарке и Таса, па до Мисета и
Вагнера зајечише тихом Лагуном.

Јер тек у зачараноме муку ГРАДА ЖИВИХ
БОЖАНСТАВА И МРТВИХ СТВАРИ људско срце
чује куцање своје — и тад препознаје себе.

Али сањарије — доста!

Сиви се Паук извлачи из рупе и већ се за
Вас кити злаћаном мрежом раскоши и варке, што
пјесник скину с рамена и других грабежљивих
кобних Аракна, које у Лагуни испунише удес не-
заситне, бијесне чежње за уживањем и власти.

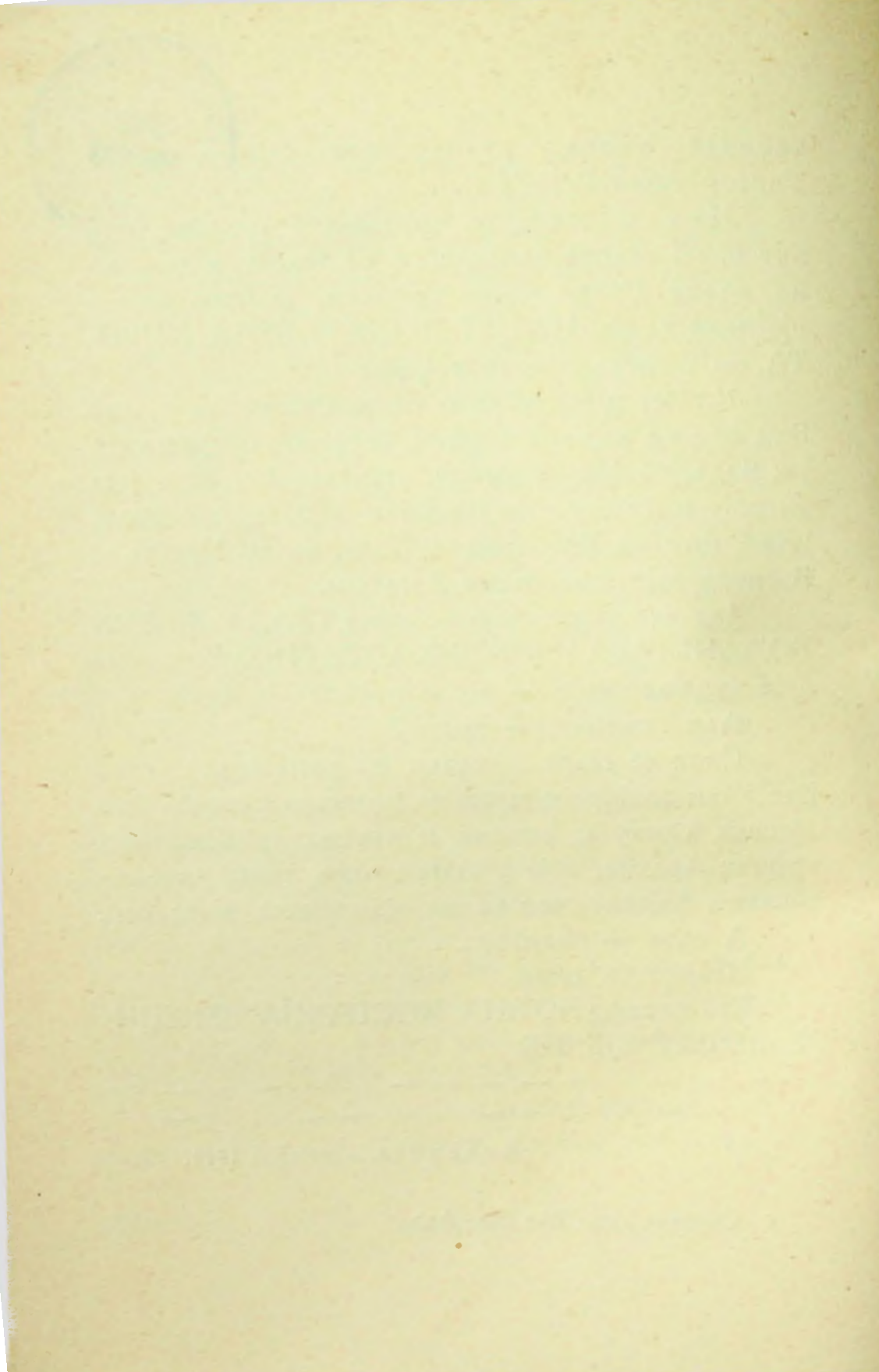
А сада — пазите! . . .

Завјеса се диже.

Ето почињу НОЋНА МИСТЕРИЈА ВЕНЕЦИ-
ЈЕ, ВЕНЕРЕ ВЈЕЧНЕ.

— — — — —
— — — — —

Венеција, децембра 1911.

**ГОСПОЉА
СА
СУНЦОКРЕТОМ**

Л И Ц А:

Она

Краљица од Голконде

Леди Еффиш

Мис Бела

Једна сиједа госпођа

Друга сиједа госпођа

Фрау фон дер Таубе

Једна црна „pleureus“-а

Једна бијела „pleureus“-а

Једна плавокоса дјевојка

Једна руска универзитетарка

Вишале Малиицери

Пиетро Алвизе Кандијано

Гољуков

Крашемски

Гроф Јекашерински

Барун ван дер Нош

Виконт Цајклем

Хер фон дер Таубе

Један младић у смокингу

Други младић у смокингу

Трећи младић у смокингу

Један млади Рус у блузи

Један сјарији Рус с очалима

Први лакај
Други лакај
Трећи лакај

Метр д'отел и чета лакаја. Гости свију народно-
сти и свакаквијех ношња. Краљичина
пратња итд. итд.

Чин се догађа данданас, а и сутра у
Монстр-Палас-Хотелу у Млецима.

ПРВО КРИЛО ТРИПТИХОНА

ХОЛ-ВЕСТИБИЛ У МОНСТР-ПАЛАС-ХОТЕЛУ У МЛЕЦИМА

Док је још завјеса спуштена, чују се три ударца звона. Лијеви мједени звук венецијанскога бронза.

Кратак час и Веларијум открива катедралне пропорције хола, који је некад био Вестибил историјске палаче дуждева Кандиана, а доцније Орсеола.

Уз пркос милијардерског луксуза свијетла и жутога коситра и стаклених канделабара и екзотичнога цвијећа и Modern-Style намјештаја и јапанских паравана, — славodobитно поје грандиозне линије мраморних зидина, над којима се разапео строп тамнијех, затегнутијех, златним арабескама издјеланијех греда.

У бљескању небројенијех свијећа драгуљи се запалили по зидинама и на поду, гдје бијели, сиви и зелени мрамори покрише све просторе, узвеличаше све потезе. А сва та слава триумфалнога камена легендарнијех славodobића Јерузолима и Бизанца у несмиљеном жару американскога „блефа“ — није него оквир слици КАНАЛ ГРАНДА

И МАДОНЕ DELLA SALUTE, што је запремила цијели задак надземаљском перспективом венецијанске мјесечне ноћи, која вири кроз ступовље од црвеног асирског порфира.

Неколико гостију, у потпуноме „дресу“ англо-американских вечерњих ритуса, заостало је још испод тијех мучаљивијех ступова, или се намјестило на бијеломе мраморноме потријемку, што се пружа својим бијелим ступицама и вазама на зеленој води КАНАЛ ГРАНДА. Сребрне паучине мјесеца, који се усадио над божјом куполом, заплетоше и те мале људске приказе, пак их још не пуштају у светиште DINING-ROOMA. Један корак напријед, а два погледа натраг у то чудо ноћнијех мраморнијех профила и утварнијех визија. Ваљада је та снага нереалнијех дојмова навладала и муклу тромост тијех путујућијех манекена, — да се бијеле оправе и црни фракони тако лијено вуку по скалинатама, што се лијево и десно, краљевском повлаком мрамора, ћилима и златнијех балустрада, удостојаше саћи с висина Тијеполескијех дворана на оба крила големога вестибила тик до воде, која из змарагдних дубина бијеле руже на бијеле скалине баца. Имаде их још, који се зауставише у мјесечини потријемка и у љаштавоме мраморном отсјеву напола празнога катедралнога холз. Али и они се пењу тамо горе, откле долази на махове придушена јака узвитланог оркестра. А Канал Грандом лазе црне

гондоле с малим крлавим рубином испод зуба-тога, сребром мјесеца наоштренога кљуна. Вода трепти испод хитрих утвара растапајући црвени жижак и хладни бљесак сјекире у живе, дрхтаве металне жице. — Још је све тихо на Канал Гранду. Једва седам и по, а велика ће серената успламтјети тек у девет сати. Кад и кад једна шмигне из модрине мјесечеве зраке у црни шкрип задријемљелог „риа“ — а онда глас гондолиера зајечи стародавним дозивом воденијех ноћнијех стража на отвореној пустој лагуни: „Ао“! . . . да не удре у другу црну гондолу, што вјечне заљубљенике вуче по тамнијем чуднијем крајевима живијех снова.

ЛОРД ЕБИСИДИ

(у идеалном „ивнинг-дресу“ илустрованих магазина упутио се из мјесечине прама скалинати на лијево. Прати Леди Ефџишову и говори јој тихо као у предсобљу владара или у Монте Карлу код рулета. Ваљада је чар оне раскошне ноћи дјеловао и на „impressable“ пластрон онога центлмена јер у зујању вентилатора тог отменог гласа, задрхта ипак нешто као жица заборављене старе еолске харфе. Он пригну мало главу прама својој дами и забречи:) Јест, Миледи . . . ја сам био педесет и осми лорд на поклону, — између Рандолфа Честерфилд-Сомерсета и Арчибалда Честерфилда-Честерфилда . . .

ЛЕДИ ЕФЦИШ

(висока дама, одвише жутијех коса и одвише црвеног лица. Иде укочено, величанствено, као да ће домало и она клекнути испред енглескијех величанстава! На лицу јој се не миче баш ништа, па ни уста, из којих ријечи излазе једна по једна, као пчеле из кошнице. Тако се говори кад се говори о животу и смрти :) Ох! . . . А ја сам мислила, да Ви долазите иза Џорџ Патрик Нортамптна, а пред Оливијером Фиц-Морисом . . .

ЛОРД ЕБИСИДИ

(зауставио се од чуда прсд таковим незнањем и еолска харфа забруји јаче од вентилатора :) Ох! . . . Леди Ефциш! . . . Иза смрти Џемс-Конинга оф Конингтона, који је у седмом кољену насљедник Карла оф Хвајтсберија и двадесет пети потомак Маркиза оф Сомерсет-Лидердауна, мога прастрица, разумјећете јасно, да сам само ја могао насљедити мјесто педесет и осмог лорда код поклоне!

ЛЕДИ ЕФЦИШ

(потпуно увјерена о својој великој заблуди, али идући даље лицем, што гледа само испред себе, а гласом, који не зна што су усне а ни консонанти :) Лијепи! Врло лијепи број! . . .

(И пењу се узгоре).

МИС БЕЛА

(са потријемка, гдје се зауставила с младим виконтом Џајклемом, окренула се и говори јасно и

одрјешито мајци. Лијепа и здрава — више млади етонски ђак у сукњама него ли дјевојка. Голе црне руке до лаката, а поцрњело лице и чврсти атлетски врат. Све је то поцрњело од жеге на Лиду:) — Мама! . . . Гледај! . . . Ужегли су већ лампоне на фасади Салвиатија!

ЛЕДИ ЕФИЦИШ

(с највиших висина скалина те прије него ишчезне у Санкта Санкторум :) Чула си треће звоно динера! Дакле? . . .

(И уђа с Лордом у небо).

МИС БЕЛА

(макнула се, па се опет обрнула према модроме сну Венеције :) Не! — То све није истина! —

ВИКОНТ ЦАЈКЛЕМ

(блиједа обријана лица, камејског профила. Црна коса као баршун, а танки дјевојачки струк :) Што није истина, Мис Бела?

МИС БЕЛА

(заокружујући руком и погледом обзорје :) Све те куће у води — а без лица! . . . Саме очи и уста отворена свијем зракама и свијем тминама . . . а чему?

ВИКОНТ ЦАЈКЛЕМ:

Не волите ли Венецију?

МИС БЕЛА:

Срдим се на њу — а ипак је волим! — Не велим да не би било боље прелетјети аутомобилом од Св. Кларе до Лида! . . . А Ви? . . . Волите ли је Ви оваку?

ВИКОНТ ЦАЈКЛЕМ (озбиљно:)

Управо оваку.

МИС БЕЛА:

А зашто?

ВИКОНТ ЦАЈКЛЕМ (врло озбиљно:)

Јер љубим жене!

МИС БЕЛА:

(са смијешком, гледајући га:) Онда је Венеција више него жена . . .

ВИКОНТ ЦАЈКЛЕМ

(улазећи с њоме посве мирно:) Реците „метреса“ — и погодили сте.

МИС БЕЛА

(искрено и некако пословно:) Зато ја њу не волим као Ви. (Ишчезну у висине. — Једна се гондола дошуњала испод бијелих скалина. У исти час један лакај излази с лијеве и дохрли до дебаркадера, да помогне надошлима изаћи из гондоле).

ФРАУ ФОН ДЕР ТАУБЕ

(млада, ситна, сва у бјелини, сами плави завојци, рупице и посмијеси испод бијелога шешира и би-

јелога шсшира и бијеле копрене. — Лакају:) Merci!
(Улази у хол. — Хер фон дер Таубе иде крај ње
држећи је за руку и шапћући јој непрестано не-
што у ухо. И он је сав у бјелини. Пар бијелих
голубова. Не фали им него црвена и плава врпца
око врата).

ФРАУ ФОН ДЕР ТАУБЕ:

А сад хитро, да се преобучемо. — Dîner је
већ започео! . . . Ох! — Grässlich! . . . Ето
. . . ради твојих лудих, — да, да, лудих цјелова! . . .

ХЕР ФОН ДЕР ТАУБЕ:

Још један . . . прије серенате . . . Мина! . . .

ФРАУ ФОН ДЕР ТАУБЕ:

Aber nein! . . . Nein! . . . Што ти то
долази на ум, Хермане! . . . Једва имам времена
да се пресвучем!

ХЕР ФОН ДЕР ТАУБЕ

(хоће да се успне на десно:) Трећи дан иза наше
свадбе — па већ окрутна! . . .

ФРАУ ФОН ДЕР ТАУБЕ

(смије се и гледа га смјело у очи:) Боже, како сте
чудни, Ви мушкарци! . . . А ноћи су млетачке
ипак тако дуге! . . .

ЛАКАЈ

(приближио се стубама, па им говори:) Запови-
једа ли госпођа лифт?

ХЕР ФОН ДЕР ТАУБЕ

(нагло, весело:) Ох свакако! . . . Свакако! . . .
(Тихо бијелој женици:) Брже смо горе! . . . Само
пет часака, — Мина! . . . (Вуче је радосно на десно).

ФРАУ ФОН ДЕР ТАУБЕ

Ох, ти мушкарци! Nein! . . . Nein! . . .
Херман! — Да сам знала, какви сте! (Нестане
хитро на лијево с лакајем. А међутим други гости
излазе, пролазе, гледају чудо Млетака у мјесечини.
Двије старе елегантне даме, посве бијелих
коса, у финим црним тоалетама, црним капотама
и црним егретама, а обедвије гледају лорњоном
и забављају се као мале дјевојчице мотрећи све
и свакога. Зауоставиле су се и проматрале бијели
пар голубова.)

ПРВА СИЈЕДА ГОСПОЂА:

И још један пар младенаца!

ДРУГА СИЈЕДА ГОСПОЂА:

Чини ми се да је петнаести, што смо данас
пребројиле.

ПРВА СИЈЕДА ГОСПОЂА:

А све сами Нијемци!

ДРУГА СИЈЕДА ГОСПОЂА:

(са смијешком духовите ироније улазећи у мјесе-
чину:) Ох! Les braves gens!

(Смију се и оду у потријемак).

(С лијеве стране слази елегантно друштво у веселом чеврљању. Двије су даме од онијех с „плерезама“ праћене од три „смокинга“ са сламнатим „таблетама“ на глави).

ОНА С ЦРНОМ „ПЛЕРЕЗОМ“

(уска као статуа у мокрим крпама атељеа. Смије се од срца, али придушено и некако отмено:) Ха! ха!... Ала су досадни!... Један као други!

ПРВИ МЛАДИЋ У СМОКИНГУ

(велик, класичне љепоте, поноситијех хладнијех манира) Пм!... Не тако гласно!... Нијесмо на Лиду.

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

(сједне ноншалантно у фотељ, па некако с висина:) Не ругај се, молим те, Сандро, ни Лиду — а ни мени! Знаш, да ми твоје арије не импонују! — Кад хоћемо, знамо се и ми понашати, обући, говорити исто и боље него ти и све те Ваше „Хај — лај — га! . . . (Смијех).

ОНА С БИЈЕЛОМ „ПЛЕРЕЗОМ“

(у тако прозирној тоалети да се причиња као да је гола. Црвених је коса, а танке таље попут какве Царске Висости:) Та Ваше госпође опонашају само наше тоалете и наше држање, кад хоће да Вам се свиде!

ДРУГИ МЛАДИЋ

(мален, црн, с моноклом, очито семитскога типа, а џентмен као и остали:) *Nina locuta est!* (Смијех).

ЦРНА ПЛЕРЕЗА :

А јеси ли видјела ону краљицу од Голконде?
— Боже! — Ала је деколтирана!

ТРЕЋИ МЛАДИЋ

(дебео, тром, поспан:) Погледала ме двапута!

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА :

Ваљда се споменула Јоркшира своје домовине! (Смијех).

ДРУГИ МЛАДИЋ

Шути, контеса дел Пестрин!

ЦРНА ПЛЕРЕЗА :

Па како је јела! . . . Смијала се пунијем устима! . . . (Некако страховито отмено:) А како је она рођена, Сандро?

ПРВИ МЛАДИЋ :

Управ као и ти, Ћиђа, — пуким случајем!
(Нове гондоле долазе и искрцавају нове госте.
Сви узлазе, жамор, разговор).

ГОСТИ

Закаснићемо! — Оркестар већ свира! — Крив је твој Тинторето! — Дакако, кад хоћете гледати сваки запад сунца!

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

(завала је једнога младога лакаја, који пролази позорницом!) Garçon! (Лакај се приближује).

ЦРНА ПЛЕРЕЗА (служи)

Чујеш ли, Бепо! . . .

ТРЕЋИ МЛАДИЋ!

Ох! — Ох! . . . *Per tu?!*

ЛАКАЈ

(врло демотно и дискретно:) Дворио сам госпо-
ђицу кад је путовала с Великим Војводом Атана-
сијем Александровићем у Палестину . . .

ПРВИ МЛАДИЋ:

Ха! — Ха! . . . Велика Војвоткиња Ћиђа
дела Фава! . . . (Смијех).

ДРУГИ МЛАДИЋ:

Неосимболистички роман „Ла Ћиђа у Јеру-
золиму“.

ЦРНА ПЛЕРЕЗА:

Не пазите, Бепо! — Млечићи су! — Ваља
да се некое ругају . . .

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА:

Али пустите је да говори!

ЦРНА ПЛЕРЕЗА:

(лакају, показујући цвијеће на пианину:) Што значи
онај цвијет, — ондје — онако сам?

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА:

Сјеме му је изврсна храна за папиге, Сандро!
(Бурни смијех. Улази с лијеве собе иза скалинате

опет пар младића и један отмени старији господин. Сви у једнаком вечерњем дресу).

ПРВИ МЛАДИЋ

(надошломе старијему господину:) Ох! Добар вечер, Кандиапо, Чао Рензо! Тита! . . . (Поздрављају се, рукују се — група се спојила. — Дјевојке су с њима као са свим осталима врло фамилијарне, али без икакве непристојне гесте ни ријечи).

КАНДИЈАНО

(сиједих коса и тамнијега брка. Најелегантнији је од свију. Велики бијели цвијет на реверу. Фрак, цилиндар на глави и батина у руци. Поздрављајући дјевојке скида шешир и клања им се, као да су грофице његових салона:) Добар вечер, Ћиђа! . . . Чао, Нина!

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

(рукујући се са свима:) Добар вечер, кнеже! (Другима:) Чао Розати! . . . И Ви ту, cavaliere? . . . Опростите, ето ме одмах с Вама . . .

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

(групи надошлих:) Довели су нас ови врагови да видимо с галерије тобожњи „дине краљева“. — (Разговарају се).

ЛАКАЈ

(оној с црном плерезом:) Сваки дан она госпођа донесе по један онакав цвијет и стави га у вазу на пианину . . .

ЦРНА ПЛЕРЕЗА :

По свој прилици какав знак ?

ЛАКАЈ (дискретно :)

Не знам, госпођице !

ЦРНА ПЛЕРЕЗА :

Ох ! И ти си, Бепо, с краљевима постао досадан . . .

МЛАДИЋИ (заједно :)

Бепо, хајд' ! . . . Не слушај Ћиђу ! Не видиш ли да је радознала као каква сиђелица ! . . . (Лакај се наклони и оде. Смијех. Сви око црне плерезе).

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

(показујући мјесечину и Канал Гранде, гдје је више пламећака и гондола :) А међутим већ се сакупља свијет за Серенату . . . Ох ! . . . Хајдмо ! . . . Хајдмо . . .

КАНДИЈАНО

(показујући према скалинама :) А не ћете ли видјети кад Олимп силази на земљу ?

ЦРНА ПЛЕРЕЗА (презирно :)

Видјели смо га, како једе !

ПРВИ МЛАДИЋ :

Дакако, као сваки, — рукама.

ТРЕЋИ МЛАДИЋ :

И ногама ! — (Смијех).

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА :

Паоло ! . . . Чујеш ! . . . Ти си болестан.

ДРУГИ МЛАДИЋ :

Cholera Nostras !

ТРЕЋИ МЛАДИЋ :

Ја ? . . . Зашто ? ! . . .

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА :

Показујеш прве знакове духовитости ! (Свеопћи смијех. Прама Кандијану :) Не чини ли Вам се, кнеже, да је то сумњиви симптом за посланичког аташеа ?

ДРУГИ МЛАДИЋ

(с комичним пријекором :) Али Нина ! Не видиш ли ! . . . (Жамор, смијех, шале).

(Канал Грандом врве лампиони и црњени жишци. Кад и кад прелети звук мандолина или глас какова жаркога сопрана, што баца у модру раскош ноћи страствени дозив какве Тостијеве или Дензине мелодије. Група вивера пошла је разговарајући се према потријемку на рубу змарагдне воде. — А међутим пролазе стубама горе и доле, па затком позорнице лакаји у елегантним ливрејама Монстр-Палас-Хотела — свијетли драп, бијеле чарапе. Сви су млади, по избору лијепи, хладни, као да су преобучени етонски или кембрицки ђаци. — Слуге се приближују веселој групи младића и жена. Нико не наручује ништа,

осим цигарета, што запушише мушкарци и дјевојке наслоњене на балустрада, намјештени у сламнатим фотељима или усађени испод ступова. Све су им кретње наравне, отмене и необуздане, рекло би се: красни хртови, сраштени с домом и с крајем, у ком се крећу, хладних, немилих погледа и одлучних геста, без обзира на оно и оне, што их окружују. — Час прије него су се намјестили, оне су двије сиједе даме полако изашле између ступова, а да их нико није опазио, па се шетају холем и долазе напријед разговарајући се).

ПРВА СИЈЕДА ДАМА :

Пустимо их саме.

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

Ови су пак нешто одвише пристојни.

ПРВА СИЈЕДА ДАМА (смијешећи се :)

Види се да нијесу ожењени!

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

По свој прилици, — кад нас Кандијано није опазио!

КАНДИЈАНО

(их је насупрот врло добро опазио, па се извукао из друштва и наједанпут је ту пред њима, да им галантним кретом пољуби руке, прије једној, па другој :) Знак да Вас није заборавио!

ОБЈЕ ДАМЕ :

Браво, Кандијано! — Честитамо! . . .

КАНДИЈАНО:

Чему, грофице?

ПРВА СИЈЕДА ДАМА:

Јер сте увијек млади!

КАНДИЈАНО:

Како не бих, крај оне старе младости! . . .
(Дошли су до фотеља и мирно сјели).

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА:

Рецимо искрено, Кандијано, — ми старци . . .

ПРВА СИЈЕДА ДАМА:

Хм! . . . Хм! . . .

КАНДИЈАНО:

Ко је стар уз Вас?

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА (смијући се:)

Ето! То сам управо још хтјела чути! . . . Јест!
Ми — „некадашња“ младост — изабрали смо
праву филозофију! — Кад је све прошло . . .

КАНДИЈАНО:

И срећно прошло . . .

ПРВА СИЈЕДА ДАМА:

Што да чинимо, него да гледамо с галерије?

КАНДИЈАНО:

Или с ложа — — —

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

Па било и с ложа, представу оне старе комедије са старим насловом : „Како јачи влада слабијим !“

КАНДИЈАНО :

И зато, двије најдуховитије млетачке даме . . .

ПРВА СИЈЕДА ДАМА :

Уф ! Кандијано . . . Немојте . . . Комплименти су „старе“ школе . . .

КАНДИЈАНО :

Онда сам ја Метузалем, јер понављам: најдуховитије двије млетачке даме долазе у ово ново чудовиште : „Монстр - Палас - Хотел Венеција la Bella“ — двадесет милијуна капитала, — 200 соба, четири палаче дуждевих времена, спојене са грозним американским холем за 600 гостију . . .

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

. . . Итд. . . . итд. а те двије даме зову се Стено-Приули, као Ви Кандијано degli Орсеоло, — и на концу конца враћамо се овдје у своје палаче.

ПРВА СИЈЕДА ДАМА :

. . . Да слушамо „Серенату“ испод ступова, гдје је Pietro Candiano IV примео царева од Бизанција, а у палачи бр. 3 — испод Вашег грознога хола, гдје су дуждеви Приули, Да Понте,

Зиани, Стено е tutti quanti, дијелили Далмацију, Грчку и Леванту својим веселим синовима, које је ваљало одалечити из Млетака, јер су и онда одвише љубили онаке црљене косе, као . . .

КАНДИЈАНО (хитро :)

Као ја, грофице, — не !

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

Јер сте Ви љубили и црне, и црљене и плаве !
(Смију се).

ПРВА СИЈЕДА ДАМА :

Видите дакле, да смо ми у Млецима — свуд у својој кући . . .

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

Зато Вас, Кандијано, и све слуге и директори и кухачи хотела признавају и слушају као свога господара ! . . .

КАНДИЈАНО

(с комичном важности, али с искреном намисли :)
Па ме зато и поштено плаћају !

ПРВА И ДРУГА СИЈЕДА ДАМА

(у смијеху заједно !) Ох ! . . . Што говорите ! . . .

КАНДИЈАНО :

Праву истину, грофице ! . . . У осталом — допустите : — Ако наше кћери . . . (у загради :) — немам их и нијесам их игда имао.

ПРВА СИЈЕДА ДАМА :

Срећна ли човјека !

КАНДИЈАНО :

(увијек с фином персифлажом у искреноме нагласку :) . . . Ако их дакле удајемо за „покрштењаке“, који за неколико стотина хиљада лира добију наслов „Conte di Castelo“ или „Barone di Sportello“, — можемо и ми, Богу хвала, задњи и најзадњи свога дуждева рода, бити тобоже зачасни чланови управног вијећа акционог друштва „Italo-Americana Società degli Hotel-Pension-Bar-Venezia“ — а de facto глумити улогу дуждевића, који се од седам ура на вечер до поноћи показују странцима онако, како Света Орсола од Карпачија или какав Птеродактилус Лагунарис по дану, — али . . . (смијући се) уз многу скупљу улазнину . . .

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА :

Све ми то, Кандијано, не звучи баш искрено !

КАНДИЈАНО (дражесно :)

Мало позе не шкоди, грофице ! — Та сви су Млеци чудовиште, — пак ми сједимо, ходамо, говоримо фиксом идејом : — „Attention ! — спадаш у пејсаж ! — Ено Кодака ! — Крак !“.

ПРВА СИЈЕДА ДАМА (смијући се :)

Готово бих рекла, да имате право ! . . . Видиш, Анета ! — Како је то истина ! . . . Све те туђе, нијеме очи, што увијек нешто питају, јер хоће све

да знаду . . . *Ma foi*, и ја се на улици кадгод укочим, кад прођу мимо мене . . .

КАНДИЈАНО (галантно:)

. . . И кад рекну гласно: „лијепе . . . врло лијепе сиједе косе!“ — с истим нагласком, као кад зину пред Ђан Белинијевом Мадоном — „*degli Alberelli!*“ . . .

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА (у смијеху:)

Или пред каквим старим бунаром — „*Senza Alberelli!*“ (Смијех).

КАНДИЈАНО

(интимно, а сиједе су се главе приближиле и нешто као чувство дрхтну у гласу старога вивера:) Па ипак, — да нас нико не чује! — будимо срећни, што сви долазе још увијек у кућу, да плате данак и да се поклоне господарици нашој: Венецији! . . . Ето, зато сам и ја вратар њезиних хотела . . .

ОБЕ СИЈЕДЕ ДАМЕ:

А ми? . . . Што смо ми?

КАНДИЈАНО

(цјеливајући им руке, да сакрије нешто, Боже са-чувај, као сузу:) Милосрдне јој сестре . . .

ОБЈЕ СИЈЕДЕ ДАМЕ

(ганутим смијешком:) Ох! Тај Кандијано! . . . Ко би рекао! . . .

(Улази група Руса. Људи неукусно обучени,

већином с очалима, дугим косама, блузама, — жене, као да иду у јутро у куповину с бијелим блузама и панама на глави. Али у очима имаду сви неку визију прежаркога сунца или претамне ноћи).

ЈЕДАН МЛАДИ РУС У БЛУЗИ:

— — — Леонардо је тражио оно, што васиона умјетност хоће и што је напokon и њезина сврха: синтезу људских осјећаја у једном хармоничком, колористичком моменту.

ЈЕДАН СТАРИЈИ РУС С ОЧАЛИМА:

Да, кад би сликарство било литература! — Микеланђело је радио управо обратно, па је показао што је умјетност . . .

ЈЕДНА РУСКА УНИВЕРЗИТАРКА:

А што је за њега умјетност . . .

ОНАЈ МЛАЂИ РУС:

Ја ћу ти казати, Јелисавето Александровна: побједа мишица, — побједа реалних чињеница . . .

УНИВЕРЗИТАРКА;

На уштрб трансценденталних сврха човјечанства, Фјодоре Глигоровићу!

ОНАЈ СТАРИЈИ РУС:

Али, Јелисавето Александровна . . . слушајте ме! . . . (Разговарају се даље живахно).

ПРВА СИЈЕДА ДАМА (Кандијану:)

Рекло би се, да нико од њих не види мјесечину над Мадоном della Salute!

(Руска је група прошла мимо оних старих Млечића, борећи се чеврљаво и несмиљено с апстрактним дефиницијама. — Наједанпут се умјетничко око младога Руса загледало у оне три сиједи главе, па их показује другим Русима тоном посјетиоца музеја).

МЛАЂИ РУС:

Лијепе! . . . Врло лијепе сиједи главе! (Оду на лијево).

ПРВА И ДРУГА СИЈЕДА ДАМА И КАНДИЈАНО

(прасну у један смијех:) Добили смо оно, што смо тражили! . . . Ха! Ха! . . . И Ви, јадни мој Кандијано!

(Низа степенице на лијево сашла је млада дјевојка, плавокоса и чедна. Нешто као њемачка „фрајлајн“. Мирно, али одважно, разгледа се наоколо, па, кад опази слугу, иде к њему).

ПЛАВОКОСА ДЈЕВОЈКА:

Је ли се вратио г. Гољуков?

ЛАКАЈ:

Није, госпођице.

ПЛАВОКОСА ДЈЕВОЈКА:

Чим дође, кажите му да га госпођа грофица зове!

(Лакај се наклони и оде. Дјевојка дође до пијанина и извади сунцокрет из вазе, али посве наравно, неопaziце, као да поправља цвијеће, па оде мучаљива и тиха, откуд је и дошла).

ПРВА СИЈЕДА ДАМА:

Тачна као топ на Сан Ђорђо!

ДРУГА СИЈЕДА ДАМА:

А гдје је та чаробна грофица? — Сви говоре о њој, а она ни с киме.

КАНДИЈАНО

(шаљиво и повјерљиво:) У десет устаје, — у дванаест деженира, — у један сат иде с једним, у пет с другим — у седам обједује с трећим, а у поноћи . . .

ОБЈЕ СИЈЕДЕ ДАМЕ (у смијеху:)

Ха! Ха! . . . Доста! Доста! . . . А откле Ви све то знате? (Устају).

КАНДИЈАНО

(устаје с њима, смијешећи се:) Нијесмо ли чланови del Consiglio dei X? (Показујући лакаја који пролази:) А ено la Bocca del Leone! . . . Ха! Ха! . . . (Весели жамор, дозиви, усклици на потријемку, гдје се дружба вивера повећала надошлима, што се искрцавају из гондола).

ГЛАСОВИ:

Чао Сандро! — Ох! . . . Витале! . . . Ви-

тале! . . . Витале! . . . Што? — Вратио се! . . .
Хип! Хип! Хура!

КАНДИЈАНО (грофшама:)

Опростите, али ту је одвише буке! — „Maitre d' Hôtel“ ваља да интервенише . . .

ОБЈЕ СИЈЕДЕ ДАМЕ:

Идемо и ми! . . . Хвала, Кандијано, на разговору! — Вратићемо се кад прође Бучинторо! . . . (Поздрав и оне оду).

ПРВИ МЛАДИЋ

(на дну, окренут прама Кандијану:) Али — не чујеш ли, Кандијано? — Зову те! . . .

КАНДИЈАНО:

Али што ту бучите, дерани!

ДРУГИ МЛАДИЋ:

Витале Малипијеро је ту! . . .

КАНДИЈАНО:

Што? Витале?! . . . Немогуће! . . .

ПРВИ МЛАДИЋ:

Свршио је свој авијаторски „raid“ околo Африке! . . .

(Све то бучнији гласови с потријемка: „Хип! Хип! Хура!“ Многи радознали гости излазе да виде што је. Лакаји иду у сусрет да помогну друштву што долази. Канал Грандом врве све то

бројнија свијетла лађица, што све хрле на запад. С висина невидљиве гозбе лете валцери придрушеног оркестра. Инстантанеја радосног чекања и чезнућа за нечим, што можда долази. Сви су се мало помало згинули на дну.

Гољуков. Тип интернационалног аристократе. Нешто блиједо, немирно пробија кроз лед мужевне самовоље, уклесане у цезарском профилу и у великоме тијелу. У вечерњему је „дресу“. Дошао је с лијеве, и хтио би одмах умакнути, кад опази веселост других, али зауставља га слуга).

ЛАКАЈ

Госпођа Вас је грофица звала!

ГОЉУКОВ

(немирно, непромишљено) — Чему? . . . (Мирније, савладавши се) Добро! Хвала! (Лакај оде, Гољуков слази прама пианину као човјек, који одавна понавља исту кретњу. Угледавши вазу) Он није код ње! —

(Неодлучан, нервозан, хтио би отићи — али га оно весеље тамо доле задржаје. Гњевно сједне у фотељ) Не! Све је залуду! . . .

(На скалимати, на десној страни, појавио се човјек блијед, мршав, висок, у дугом сивом горњем капуту. На глави сиви меки шешир, испод којег вири упало лице, дуга црна брада, сиве грабежљиве очи. И њега задржава весела руља испод ступова. Оком заокружи све и хтио би већ опет

успети се овамо, откле је и дошао, кад угледа схрвану силуету Гољукова. Стане, пригне се над балустрадом и зовне га између усана али про-
дирно)

КРАШЕМСКИ

Пссст! . . . Евгеније Ивановићу!

ГОЉУКОВ

(чује и нагло се осврне) Што је?

КРАШЕМСКИ

Дођи горе!

ГОЉУКОВ

Нећу!

КРАШЕМСКИ

(спусти се нагло низа скале и већ је крај њега, пробадајући га очима, грабећи га за руку, опија-
јући га огњем своје ријечи) Ти си луд! . . . Она
те зове! . . . Она те хоће! . . .

ГОЉУКОВ

(тврд, мрк, одвративши мало главу, јер га оне
зјенице пале) Има тебе! . . . Помози јој ти! . . .

КРАШЕМСКИ

(још тише и још чвршће привинут уз њега. Сав
је разговор тих, неопажен, али значајан) Ако сум-
њаш о мени послѣ свега што си видио, што
знаш — онда си злочинац! (Гољуков би хтио
да говори, али Крашемски му закрчи ријеч у грлу)

Не! Она ће бити твоја! . . . Ти си млад, лијеп,
богат, она те љуби . . .

ГОЉУКОВ

(несталан, већ оклијева) Она је удата . . . Њезин
је муж мој пријатељ . . .

КРАШЕМСКИ (нагло)

Али је њезин крвник!

ГОЉУКОВ

(кога је свака ријеч дубље убола, докле на задњу
мукло врисне) Ох! Јаох си га њему . . .

КРАШЕМСКИ

Пази! Нећеш умаћи својој срећи! — Ја вас
водим — ја вас хоћу видјети заједно, па макар ја
. . . (Велики весели жамор). Овдје у граду, гдје
сва прошлост и садашњост виче: „Љуби и ужи-
вај“ — мора да се испуни ваш удес! . . .

ГЛАСОВИ

(цијеле групе на потријемку) Ха! ха! ха! . . .
Добро си му одговорио! . . . Шампањца! . . . У
бар! — (Крашемски одвуче Гољукова у собу на
десно држећи га, гријући га очима и гласом).

ПРВИ МЛАДИЋ

(весело, гласно, размахав се, да отвори пролаз)
Мјеста! мјеста, моја господо! — „Recordsman сви-

јета“ — il principe Vitale Malipiero — највиши Млечић XX вијека — прелетио на аероплану „circuit“ Африке — и ето сад улази у палачу дуждева, својих праотаца! Мјеста! Мјеста! . . . (Смијех; сви су се сакупили, — свуд весела лица, радозналост, стиска. Напокон се раствори клупко и пред расвијетљеним, пуним вестибилем појави се ВИТАЛЕ МАЛИПЈЕРО. Младић је то танахан, фин као какав флорентински паж на сликама Мантење. Пред бучном емфатичком рекламом пријатеља још чудноватије дјелује та рафинована, готово дјечачка појава. Витале Малипјеро улази смијешећи се у потпуном „дресу“. Фрак, бијели цвијет на реверу. Лице блиједо, очи хладне, непјмљиве. Уста једва изрезана . . . Тамне косе у средини раздијељене. Чело има тврдоћу камена. Мир и воља очеличише то гипко, дјевојачко тијело, али нешто тирјанско, што долази из давнина, из краљевске му крви, даје тој слици тон и колорит хисторичкога портрета. Кретње му одавају скровите снаге младијех јагуара).

ВИТАЛЕ МАЛИПЈЕРО

(клањајући се шаљиво) Хвала! — Доста, Сандро, — доста! — Свијет ће доиста мислити да сам те платио за ту рекламу! — (Шале, смијех).

ПРВИ МЛАДИЋ

Само пријатељи могу бити тако нехарни! . . . (Долазе напријед. Гости се разилазе).

КАНДИЈАНО

А зашто ми нијеси јавио твој долазак? —
Сви би ти Млеци дошли у сусрет.

ВИТАЛЕ МАЛИПЈЕРО

Не, за Бога! Доста ми је и овај дочек.

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Душе ми, узрастао је!

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

Увијек оно лице од дјевојчице, а очи од . . .

ВИТАЛЕ

Од змије . . . је ли Нина? (Приљуби јој се
и пољуби је неопaziце у врат).

ПРВИ МЛАДИЋ

Гле! Гле! . . . Витале! . . . Јеси ли то нау-
чио у аероплану?

ВИТАЛЕ

Можда.

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Могу ли, Витале. покушати једном и ја да
полетим тамо горе с тобом?

ВИТАЛЕ

Ћиђа! Ћиђа! . . . Држи се земље! (Загледао
се посве близу у њезино лице, као да гледа у
слику, а она му се пружила готово на пољубац)
Видио сам те јучер . . .

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Није можно! . . . Нијесам ни изашла!

ВИТАЛЕ

Исте очи без дна . . . исте усне за цјелове
. . . исти врат од мрамора . . . Јест! . . . Јест!
. . . Ти се нијеси промијенила, откад те насликао
Карпаћо с папигом, Себастиано Дал Пјомбо с
посудом од алабастра, а Веронезе — с биком . . .
(Велики смијех).

ДРУГИ МЛАДИЋ

Зар си и на аероплану лудовао за старим
сликама?! . . . Ха! Ха! Ха! . . .

ВИТАЛЕ

Али што мислите Ви, бандо беспослицâ, да
сам ја морао промијенити своју ћуд, јер су ме
прије шест година укрцали на брод, па се од тада
потуцао као морнар, као шофер, као авијатичар,
само зато, да ме драга родбина заборави? . . .
Ха! Ха! . . . Ја сам тек онда носио собом по
мору, по копну и над облаке моју љубав — мој
Град! — као амулет против људског урока . . .

СВИ

(пола у шали, пола у радозналости) Ох! Ох!...
Ето нам пјесме с неба! . . . Чујте, људи! чујте!...

ВИТАЛЕ

(према Кандијану, сједнувши comodно у фотељ)
Реци им ти, Кандијано, али буди поштен и искрен,
како си кадгод знао бити . . .

КАНДИЈАНО (шаљиво)

Хм! Хм! — Тај „кадгод“ вриједи злата!

ВИТАЛЕ

Јест, *mes chers amis!* — Нека Вам Алвизе Кандијано каже зашто су ме једног дана изненада тутори щепали и бацили у први брод што је носио дрва у Ливерпул . . .

КАНДИЈАНО

Али, то су старе ствари! . . . Лудости шеснаестогодишњега дјечака!

ВИТАЛЕ

Сад говориш тако, јер сам добио свјетску награду од триста хиљада франака и јер ми је штитнички суд напокон уступио један дио очева милијуна . . . Али онда! . . . Дјечак од шеснаест година, љубио сам дјевојчице више него сада. Једног сам се дана ипак загледао нешто дубље у црни „шалин“ с најбожанственијим црљеним Тицијанским косама и с подераним ципелама. Почео сам љубакати као сваки мали Млечић, али моја је глава била препуна књига пустоловина, бјегунаца, детектива. — И одлучих побјећи с Терезином . . .

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Ох! . . . Дивно! . . . Дивно! . . . Витале, ти си *un angelo!* (Смијех).

ВИТАЛЕ

Сада можда — јер имам крила! Али како помоћи онда и себи и њој? Не знам, како и што, — једног сам дана разбио ладицу мајчине спреме и украо . . . (Жамор и смијех). Да, да! . . . Како се то иначе зове узети туђих сто лира . . .

СВИ

(прасну у смијех) Витале и Терезина — са сто лира — у Америку! Ха! Ха! . . .

ВИТАЛЕ

Ха! Да сте то видјели! Људска правда у облику драгога мога татора, кнеза Алвизе Кандијано дељи Орсеоло, спопаде ме, пресвуче ме, — допусти ми тек да пољубим још једанпут мајку, — и затвори ме у смрдећу кабину „Атлантика“, који ме одведе у седам и пô на вечер, — двадесет сати послје открића мога злочина! — у свијет! . . .

ОБЈЕ ПЛЕРЕЗЕ

Окрутни Кандијано! Ја га мрзим!

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

Овако мило дијете! . . .

ВИТАЛЕ

(устаје, пољуби је, па држећи је око паса наставља) Хвала ти, Nina del mio cor, — за то „мило дијете“! Али знај буди да је само проза истина, а

поезија лаж, — и да је мајка, Кандијано, родбина, штитнички суд и све, што се по прилици зове „свијет“, имао право — а не ја!

(Канал Грандом лебди ноћна пјесма и лете шарене кријеснице, а море се најезило од толико пламених цјелова. — Витале се истргне и покаже азурно чудо).

Ах! Али не говоримо више! . . . Све је прошло! . . . Све је нестало! Само вјечна је раскош ове ноћи! . . .

МЛАДИЋИ (у смијеху)

А сада, Витале, запјевај нам и Cabalett-у! . .

ВИТАЛЕ

(окрене се нагло. Пола у шали, а пола у пркосу ћуди, која не позна људских стега) Хоћете ли и то? . . . (Ухвати оне двије Плереze, па их загрљене држи, а он је у средини.) Ето, знате ли чуда? Да у ово осам дана, што сам овдје . .

СВИ

Што?! . . . Већ си осам дана овдје?!

ВИТАЛЕ

Дакако! . . . Хтио сам невиђен видјети све — поздравити све, — препознати све . . . и — „Ој! Дивоте!“ Како пјева стари оперушани Гуноов „Фауст“ — нашао сам опет у Палацо Дукале, у Сан Марко, у црквама, на отарима, по мостозима, у крпама, по тамним риима, крај тра-

торија за десет чентезима поленте, у црној гон-
доли на душецима од баршуна, пред Флорианом,
у плачу, у пјесми, у смијеху . . .

ОБЈЕ ПЛЕРЕЗЕ

(у један мах) Кога ? . . . Кога ? . . .

ВИТАЛЕ

(нехотице заносним патосом) Краљицу мртвих
ствари и живих Божанстава . . . (Пуштајући их од
себе сав блијед од своје визије) — Венецију!

МЛАДИЋИ

(у шали, а ипак у часовитој обмани, која је дах-
нула испод бијелих пластрона) Бум! . . . Расвјета
је започела! . . . Витале запалио ракете! . . .
Ха! . . . Ха! . . . Ха! . . .

ВИТАЛЕ

(запалио цигарету и мирно запушио, пак поспрдно
бацајући дим у колобаре) Да! Да! Служићи моји!
— Био сам за час на три хиљаде метара над Вама
— а сад сађимо доле! — Ви ми се сад ругате,
јер уопће не знате чинити друго, него то. Мали
буржоазићи, одгојили су се између Флориана и
Бертинија, да их на вечер, кад глазба удара на
Piazza San Marco, гледају Американкс и кажу:
Гле! Пуки Св. Себастијан од Басаитија, — а онај
— Ђан Белинија! . . . (Гледајући их безобразном
шалом) А будимо искрени, — лијепи сте! Само

Ви можете зобати с голубовима на најљепшој пољани свијета. Они по дану — а Ви по ноћи!

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

(грохотом се насмије) Ха! Ваљало је да дође неко с неба, да Вам то каже!

МЛАДИЋИ

Пусти га! До осам дана зобаће и он с голубима на Пјаци.

ВИТАЛЕ

Сад сте пак на жалост рекли истину Ви! (Смијех, разговор. Један се лакај приближио Кандијану, па му нешто шапнуо и одмах отишао).

КАНДИЈАНО

(опраштајући се од Витала) Жалим што не могу слушати задњу строфу химне Св. Михаила, али...

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

(смијући се) Оставио је крила у хангару!...

КАНДИЈАНО

Не — Величанство зове! — Вратићу се одмах! Приказаћу те и њој. (Пење се на десно уза скале, затим смијешећи се с висине) Али њој не покажи крила! — (Оде).

ВИТАЛЕ

Што то говори наш „вјечни“ Кандијано?

ПРВИ МЛАДИЋ

Хотел је осим многих специјалитета у расвијети и покућству, наручио и једну аутентичну краљицу да буде на листини „Високих гостију“ — као ђук за parvenu-e!

ВИТАЛЕ

Фамоз! — Аеропланска идеја!

ДРУГИ МЛАДИЋ

Њезино Величанство, краљица удова од Голконде, путује са својим масером, — пардон! — приватним секретаром, баруном Ван дер Нот!...

ВИТАЛЕ

А краљевство?

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Пустила је да га масирају министри. (Смијех).

ТРЕЋИ МЛАДИЋ

Све је то пирамидално и можда поучно, што нам ту, Витале, декламујеш, али нас занима да чујемо како си с брода дошао до Блериота.

ОБЈЕ ПЛЕРЕЗЕ

Ох! . . . Причајте! . . . Ви знате тако лијепо приповиједати . . . као у стиховима. (Смијех).

ПРВИ МЛАДИЋ

Ето ти захвале, Витале! (Чује се далека тутњава топа).

СВИ

Ох! — Сад је пак права расвјета започела.

ВИТАЛЕ

Хајдмо! . . . Хајдмо! . . . Ја сам жедан ноћи
млетачке! . . . (Иде испод ступова). Ох! Гледајте!
Све се море упалило! . . .

(Велика бука, рекло би се вијор далекога
вјетра са Канал — Гранда).

ЦРНА ПЛЕРЕЗА

Дођи с нама на Лидо, да нам причаш твоје
небеске пустиловине.

СВИ

Да! . . . Да! Rendez-Vous у „Ексцелзиор“!
Иза расвјете!

БИЈЕЛА ПЛЕРЕЗА

(на рубу зажарене воде, зазове старим дозивом
лагуне) „Роре“ —

ГЛАС ГОНДОЛИЈЕРА

(одазове се) „Pronte!“

(Гондоле се помаљају, накићене шареним
ужеженим лампионима, и наслоне се мучаљиве уз
мраморне скалине. Кљунови од оцјели бљескају
као сјекире огрезле у крв).

СВА ДРУЖБА

Адио, Витале! . . . Дођи! . . . Чекамо те!
. . . Чао! . . . Addio, Caro!

(опраштајући се весело :) Addio, bellezza! — Једва што прође расвјета, ето ме! . . . Морам говорити за час с Кандијаном! — A rivederci!

(И он остаје за час сам, у чудној часовитој тишини, вас утопљен у тајновитом валовљу звукова, шара, осјећаја, који се сви спојише у хармонију оне ноћи. Оркестар с невиђених крајева прати преслатку сјету те потпуне спознаје душе с васионом Љепотом, — која ето као да се одазвала нијемим чежњама тог часа, па преображена свим симболима људске љепоте, слази с висина низ мраморне стјепенице.

Одијело Љепоте - Жене од златних је жица, проткано арабескама од сребра и драгуља. Са грудију падају јој тешки низови бисера до кољена. Црљенкасте косе, везане грчким чвором завојака, стегнуте су до чела обручем солитера. — Врат го као прса, бјеља од бисера. Преко тога блисикања сунчаних одсјева пребацила је дуги плашт модрога вела, — таман као звјездана ноћ!

Само танки сребрни руб завија се на дну тога тмастога облака, кроз који се љаште драгуљи и златне зраке. На појасу носи цвијет сунча-нога жара.

Она је сашла и бацила хитан поглед на празни простор, послушала пјесме и гласове, потражила некога, па се мучаљива, сама, упутила

прама позорници. Нешто као чудо, што је тако све празно, прелети њезиним мирним лицем. Очи се тамне за час упиљише. Она се нечега спомену и стави цвијет у вазу, откле га друга рука бјеше однијела. Непомична, уздигнуте руке, остане пред тајном, која као да је вирила из сунцокрета).

ВИТАЛЕ

(уздахнуо дубоко, погледао још једанпут модри ноћни сан, па хитрим кораком улази у хол. Хтједе се успети десним степеницама, али око му запе у појави жене, која је ту стала у пози грчких хоефора над жртвеником.)

Да, да, он је негдје видео те косе, тај затиљак, — а онај цвијет? . . . и нути! . . . мукли јаук задуши му се у гркљану. Као да га је невидљиви маљ ударио по глави, наслони се на балу-страду и заклопи очи. Још трен и несвјестица би га срушила на тле. Он чује само да му нешто туче у жилама и у прсима.

Слуге су дошле с десне и с лијеве, па ужижу герланде лампиона над тријемом.

Ни ВИТАЛЕ ни ОНА не иду у пламениту апотеозу.

Он се шуња леђима и рукама по стијени и пробада зјеницама свијетлу женску приказу. Тако чини звијер у џунгли, кад баршунастим канџама, а гладним очима тражи хрид, откле ће једним

скоком свалити плијен и забости жвале у живу своју жртву).

ОНА

(је сва уронула у црну тајну цвијета. Да ли се столац макнуо, или је Витале гласније зајецао, да се она прену и не окренувши лица зовну : Garçon!)

ВИТАЛЕ

(остаде прикован на мјесту, гдје се био дошуњао. Једним блијеском ока прелети сав простор. Не, — нико јој не чу дозива. Инстинктивно, али тихо се огласи) Madame . . .

ОНА

(прође руком преко цвијета кретњом, којом се заклапају мртве очи, пак за себе далеким гласом) Никада! . . . Никада! . . . (Као да ју је зима најезила, она се стресе и завије сва у тамни плашт. Нешто је вирило из ока сундокрета, — хтједе побјећи од његова погледа, али опет окрене главу прама њему. Истим саненим и далеким гласом запита невиђенога слугу) Јесте ли видјели господина Гољукова?

ВИТАЛЕ

(се укочио пратећи сваки миг непознате жене. Змијске му очи откривају завијено тијело; — сумња неизвјесна, ужасна расте, расте у бури, која хара лубањом, жилама, извором свега мла-

дијева живота. Истим гласом) Ne, madame! . . .
(И коракне према њој).

ОНА

(не видјс ништа, не чу ништа од те смртне борбе, која се водила ту на корак даљине од ње. Из њедара извади рубац и прође преко устију, као да су јој се осушила, пак се окрену да иде прама ступовима, замишљено) Молим, потражите га! — (И упути се, али у исти час, угледавши оне праве слуге, који су запослени на тријему, зачуђена окрену мало главу. Пред њом се поклонио младић у салонскоме „дресу“. Узнемирена нејасном слутњом, коракну прама њему, па хитрије) Пардон! — Чини ми се да сам се забунила . . .

ВИТАЛЕ

(хтио би нешто рећи, али не може; само подигне главу и погледа је. Два се погледа састадоше. — Пауза, кратка, глуха као изненадна смрт у пуноме животу. Зјенице улазе као бodeжи све дубље, дубље, — до ручице! — у душе скривене за оним људским кринкама).

ОНА

(не трепну оком; само јој рубац пао на тле као ишчупано перје).

ВИТАЛЕ

(се пригнуо, узео рубац, па се тик ње полако усправио пружајући јој га. Лице се приближило

лицу, уста набрекнуше, — он ће ето, на — пла-
нути једном словом — и онда је све готово . . .)

ОНА

(је видјела неизуштenu ријеч на уснама младића
и прекинула ју је једним дахом, не спустивши ока
с Витала:) Мерси! . . . (Тихо се поклони главом,
па се мирна, тајанствена удаљује према свијетлој
ноћи).

ЛАКАЈ

(с тријема опазио госпођу, па јој се хитро при-
ближио чекајући налог).

ОНА

(гласно, тврдо) — Пођите горе у „Dining-room“
и јавите моме мужу . . . Ваљда га познате?

ЛАКАЈ

На службу, госпођо грофице!

ОНА

Реците му да га чекам на тераси!

(Лакај се наклони, а она прође крај њега
усправљена, поносита и нестане у мјесечини коло-
нате. Тајна ишчезну у тајну. Слуга оде на десну).

ВИТАЛЕ

(остао је непомичан све докле она не оде. Затим
прође рукама преко лица и блијесак махнитости
затрепти у његову оку. Врисне мукло и шапне)
Не — не — ја сам луд! . . . (Разбеченијем, не-

мирнијем очима потражи нешто око себе, па угледавши сунцокрет, нехотице крикне) Ах! То је . . . (И полети до пианина. Објема рукама наслони се на њ и упиљи дубоки поглед у црну зјеницу цвијета) Ох! — И ти си ту — као онда! (Пак булазнећи од крви, која му се стисла около срца, истргне цвијет, те га чудном кретњом страха, грозе, гада — можда! — приближи лицу. Говори сам собом као болесно чељаде у врућици) Цвијет помрчине! . . . Све наоколо пожар сунчане „corone“? . . . А преко лица црна кринка! . . . И онда пламен сикће испод кринке . . . а на дну . . . на дну . . . у средини — нешто зелено — расточено — мртва зјеница! Ох! . . .

(Сав се згрозио и свалио у фотељ, а цвијет пао негде на земљу. Објема рукама сакрио лице, као пред прејаким пламеном.

И ето сада се Канал — Гранде наједанпут претворио у ријеку пламена и људства. Једна једина бујица гондола „peata“, „sandola“, лађа, лађица, лађетина свакаквијех форма, а све накићене лампионима, цвијећем, жаруљама, заставама, запловила је између мраморнијех обала растворе-нијех палача, што ужегоше све лустере, све канделабре, све цвијеће, просипајући своју ватру и своје звијезде с искрама тијеполеских плафона у оргијастички пожар свих весеља, свих пламена, свих пјесама, што теку триумфалним путем Тицијанових апотеоза. — Из тог урнебеса гласова и

пламена бучи као „Evohe!“ грчких времена усклик:
„La serenata!“ — „La serenata!“

Бура раскоши дозове мноштво гостију Монстр-Палас-Хотела у Велики хол. — Сви трче у гондоле, на терасе, у друге дворане, откле се гледа чудо венецијанских баханала. — У исти час осјети се да су се и велика врата монументалног *dining room*-а горе у висинама растворила, јер пуни оркестар загрми звуковима химне, која у ономе часу одјекну као царска почаст вјечној владарици мора — оживјелој Венецији).

ГОСТИ

(окренуше се с обију страна великих скалината, буљећи у висину, откле слазе лакаји у редовима намјештајући се на свакоме трећему скалину, као код дворских свечаности. Гости говоре, шапћу) Долазе! . . . Долазе! . . . Сад ће краљица! Ено је! . . .

КАНДИЈАНО

(с лицем и држањем врховнога дворскога маршала, забринато хрли низ скалине и дозивље којег год слугу у холу) Гдје је кнез Малипјеро?

ЛАКАЈ

(се хрло огледао, пак показујући га Кандијану) Сједи тамо крај пианина, Екчеленца!

КАНДИЈАНО

(хитро до њега) Витале! . . . Витале! . . . Молим те . . . (Тик до њега) Мичи се! . . . Што ти је? . . .

ВИТАЛЕ

(се пренуо и зграбио га за руку, као да је то задња сламка утопљеника. Наслонио је главу на Кандијанову руку. — Лице блиједо, а очи избуљене, далеке. Аутоматски руком показује преда се гестом колобара, — тихо) Мучи! . . . Мучи! . . .

КАНДИЈАНО

(престрашен сакрије га цијелим тијелом, да га свијет не угледа) Дијете! . . . Ти болујеш! . . .

ВИТАЛЕ

(с истим одсутним изражајем устаје полако. Он зна што ради, јер да му није жељезне воље, пао би на земљу, али слике, које се дижу из даљине, тако су живе, да их мора гледати прије, него све мимо њега прођу, као авети Банкових насљедника. И он непрестано шапће Кандијану) Ето! . . . Колобари сунцокрета . . . Увијек овако! . . . Све то шири . . . све то сјајнији . . . То ми је остало још од онда! . . .

КАНДИЈАНО

(у страху за њега, а у забуни за свој посао, показујући затворена враташца до паравана на лијево) Хајд', Витале, са мном! . . . Тамо у мали салон! — Одвише си путовао . . . то ти је болест авиатичара . . . Зазваћу доктора! . . .

ВИТАЛЕ

Пссст! . . . Само часак! . . . Не мисли, да не знам што чиним . . . У први мах причинило

ми се да падам с висина . . . Јест! Јест! . . .
Тако мора да је, кад се рушиш у бездан, тако
ће се и мени можда једноћ догодити! Али ја
морам да још видим о н а ј ч и н — и њ у —
какви су били . . . пак да судим! . . . Ох! Кан-
дијано, само трен! — Остани ту крај мене, јер
кад слушах куцање твога срца, онда знам да не
сањам — да сам жив . . . а ипак . . . ипак . . .

КАНДИЈАНО

(у страху и искреној сућути) Витале! . . . Вита-
ле! . . . Дијете! . . .

ВИТАЛЕ

Све сиво у сиво!... Јест!... Она се прва затрча-
ла преда мном — и затворила врата, — а ја заку-
цао!... Мучи!... Мучи!... Ето чујем, она одговара:

— — — — —
(Фанфаре су навијестиле с висина да кра-
љица долази. Огањ с Канал-Гранда баца црвени
пламен кроза ступове, с далека се приближује ор-
кан Серенате . . . а на позорници у један мах
све нестаде, све пропаде у црни бездан. — Пот-
пуна тмина.

Једино златни колобари сунцокрета шире
се . . . дижу се . . . докле се црна завјеса, што
сакрива тајну цвијета, раствара пред дрхтавом
Виталијевом душом — и ми гледамо давне успо-
мене које се кинематографском хитрином ство-
рише у можданима престрашенога младића).

Крај првога крила.

ДРУГО КРИЛО ТРИПТИХОНА

ВИЗИЈА ВИТАЛЕ МАЛИПИЈЕРА

ОНО ШТО ЈЕ ВИТАЛЕ МАЛИПИЈЕРО ВИДИО У ЦРНОЈ ЗЈЕНИЦИ СУНЦОКРЕТА

Из црнијех Велова, који се полако подигоше, појавља се мала, сива соба. — Стијене су јој бјелкасте, на ситне, мале, тамније пруге, гдје и гдје вјенчићима ружа везане. Покућство је чедно, али модерно енглеско, преобучено цвјетним платном. Два фотеља, пар столица и један канабе-диван, застрт широким персијским ћилимом. Строп је млијечне бјелине — а исто тако и врата. Она су на лијевој страни дрвена, а у средини стаклена. Покрај врата, на лијево, орманчић — бифе, а на десно етажер и старинска ура. Двије, три слике. *eaux-fortes* енглеских сижеа, висе по стијенама. У средини између столица и канабе-а трпезица с илустрованијем новинама, спремом за пушење итд. итд.

На лијевој страни, између врата и прве кулисе отворени пианино. Бацимо ли хитар поглед на цијелу слику, причинило би нам се да смо сашли у кабину какова енглескога „котеџа“, само

што свијетло, које вири кроз прозор на десно, није живи одсјев мора, већ више дах лондонске магле, што још тужније продире кроз спуштене „stores“.

Соба остаје за час празна и тиха, — затим се гласови од некуда приближују. Чује се весела препирка и смијех, а кад су дошли до кућних врата, разабире се да су тамо жена и младић.

ГЛАСОВИ

(за стакленијем, затворенијем вратима, тамо даље у пролазу) Само часак! Не још! . . . Не још! . . . Али пазите — докле пребројим три! . . . Ха! ха! ха! . . . Ха! ха! ха! . . .

(Смијех је с почетка очито њезин, а послије одјекује и његов, докле им се трепет споји у једно хрепетање, као код врабаца кад иду спавати. То траје докле се средња врата на позорници нагло отворе, и жена, сва зажарена од смијеха, улети унутра).

ОНА

(се хитро около себе обрнула, па једним махом затворила за собом врата и остала цијелим тијелом уз њих прикована. Све је на њој сиво. Кратки сиви tailleur, широки сиви шешир, густом сивом копреном застрт. Она подигне ту маглу, а лице се засја зажарено, младо, златним косама окружено. А то је лице сада у тој тихој, удунутој соби — све. — Околица ишчезава неизвјесна и

празна, одијело се расплинуло сиво у сивом, — само живот онога лица, — њезино око, њезине усне и оно мало чела, што се бјеласа испод пепела копрене и шешира, завлада простором и — нама. Иста кобна моћ неких Тинторетових *Pietà* и сабласних профила потомка им Карриера. И зато нам је то лице управ сада замамније, а и неразумљивије у ненадној му промјени изражаја.

Смијех се следио у укоченој трагичности античне маске, која се сно забола усред врата на сумрачноме затку сивог свијетла и сивог вела.

Уморност, страх, гроза — зову се оне црте и они погледи — они велики, немирни погледи, пуни страха и јада, што само звијери имаду кроз црне решетке кавеза. То је све хитро, часовито, али оштро израђено и утиснуто као у старим фламанским бакрорезима.

Она је за час склопила очи, као да јој се изненада понор растворио испод ногу. — Уста ишчезнуше у бљедилу образа, а глава се наслонила на врата. Тек што је уздахнула, па онда објема рукама прође преко лица. Стресну са себе невидљиву страву, па одлучно, хрло ступи у собу. Премда је очевидно све било у реду, она ипак прелети с једног краја на други, гладећи, поправљајући ствари и покућство, као режисер, који пролази задњи пут оком и руком преко позорнице на којој ће се глумити вечерња драма).

ГЛАС МЛАДИЋА

(међутим јечи заједно с немирним куцањем на невидљивијем затворенијем вратима) Отворите! . . . Јесте ли свршили? . . . Ала је то шала! . . . Мис Маг! . . . Мис Маг! . . .

ОНА

(гласом миловања и детињске шале, дочим је у оку тврди, оцјелни жижак) Мис Маг уређује стан своје маломе „Midshipman-у“! . . . Све мора да буде лијепо . . . уредно . . . Одмах! . . . Одмах! . . . Мистер Голиат! . . . Ха! Ха! . . .

ГЛАС МЛАДИЋА

(опонаша тепање дјечарца) Мали Midshipan не може више да чека! . . . Смилујте му се! . . . Још трен и он се смрзнуо! . . .

ОНА

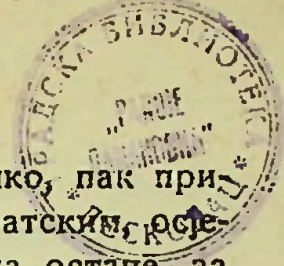
(бацивши мирнији цјеловити поглед на позорницу, затрчи се до врата, да му отвори) Не плачите, мали мој мистер Голиат! . . . Ево ме! . . . (Али у тај пар угледа на дивану згрчени убрушчић. Зар је то била она ствар, које се бојала, да је тако придушено вриснула и као рис скочила до ње?)

ГЛАС МЛАДИЋА

Збогом, Мис Маг! . . . Ја одлазим! . . .

ОНА

(која се била загледала у убрушчић погледом Хамлета на крезубу Јорикову лубању, тргну се и нагло плану) Не! . . . Ту сам! . . .

(Грчевито завије мараму у клупко, пак пригнувши се, једним га јединим аутоматским, осјећеним хиџем баца испод дивана, па остане за час укочена у пози човјека који слуша да ли ће бачени камен ударити у дно понора. Али се у исти час освијести, прође руком преко лица, стресе се, и као да је заборавила гдје је, разгледа се наоколо. Лице јој се следи у глухоме муку, што је около ње владао. То би жалац. Спомен се врати и нешто друго, — рекло би се страх, да је онај други пред вратима умакнуо, обузе је, она крикне) Ево ме! . . . (И залети се напоље. Опет се чује прасак смијеха. Она се одмах појави, те дошавши до пианина окрене се према излазу, говорећи весело) Ето видите, све је справно!

ОН

(се затрчао из невиђенога пролаза, смијући се гласно; али кад се појавио на прагу стакленијех врата, зауставио се и изненада умукнуо. Млад је вањштином и премлад, а оно широко морнарско одијело с капицом на херо и црнијем завојцима, што му падају на чело, чини да изгледа као ђаче каквог отмјеног поморског института. Али тај се часовити утисак калејдоскопском брзином мијења у загонетноме бљескању тајних струја, што му титрају изражајем и кретњама. — Он скине капу, а бијело тврдо чело даде лицу ненадни знак воље и преране старости. Сметен врти капу између

прстију, а великијем, плавијем очима упија сву ту сиву, магловиту тишину. — И не рече ни ријечи).

ОНА

(некако зачуђена, наклонивши се са дражесном иронијом) Што чека Ваша Свијетлост, да уђе у мој чедни стан?

ОН

(ставио је руке и капу иза леђа, али се не макне већ се наслони до врата) Хоћете ли да Вам кажем што мислим?

ОНА

(наслонивши се рукама на столац и гледајући весело, отворено) Обећали смо један другоме све у потпуној тајни нашијех имена. Два људска бића и — ништа друго. — Дакле?

ОН

(бацивши опет брзи поглед на околину и на њу) Да Ви нијесте овдје — рекао бих: у ступици сам. . . . (Улазећи прасне у смијех) — Ха! ха! ха! . . . А ви сте . . .

ОНА

(чудним далеким значењем, гледајући га дрзовито) Мека, је ли? — (Обоје се смију. Она скида шешир и полаже га на столац крај врата на лијевој страни).

ОН

(се наслонио на сто, па прекриженијех руку гледа њу и заповиједа) А жакет?

ОНА

Одмах! . . . На службу, адмирале! . . . (Брзом кретњом скине жакет и баци га на шешир. Сад је у сивој свиленој блузи, што јој одсјевима сребрног оклопа стеже статуарни струк. Руке су јој и врат снажни и свјежи, а ружичасти, као да на њих пада пламен коса, што јој круне главу златном кацигом. Насмјеши се и сједне) Је ли за сад доста?

ОН

(је слиједио сваки њезин миг па, кад је сјела, баци весело капу на диван, пљесне рукама и скине свој тамни „сако“ са златнијем пуцама, што положи такођер хитро до капе) Тако ми се милите! Ето и мјене у радном одијелу! . . . А сада на посао! Ха! Ха!

(Сад је он сасвим дјечарац у разгаљеној модрој морнарској блузи, гола врата и снажнијех пести. Рукама подигне завојке с чела, па похрли до ње; — али, кад је на корак од ње, стане, прекрсти руке и загледа се у њу, а лице му урони у далеку спомен. Скоро шапће) Гдје сам Вас видео?

ОНА

Можда у сну?

ОН

Не! — Ја не сањам нигда! — Ја гледам . . . (Склопио за час очи) Негдје у некој дворани,

— али гдје? — Пењао сам се, пењао . . . Отворили ми толике собе, па на дну — све стијене затегнуте жутиим дамашком, а Ви . . . Ах! . . . (Весело као да ју је у тај пар угледао) Јест! . . . Салома! . . .

ОНА

(се није ни макнула, али облак је прошао њезиним челом. Устаје и хтјела би да се окрене, али погледа младића с висине. Наслонила је једну руку на бок, а другом ниже бисер око врата) Прије или послје плеса?

ОН

(зајашно столац, па је мотри, а сликовитијем гестама човјека, који је живио с умјетницама, прати описивање оживјелих успомена) То је баш оно чудно. Мис . . . Мис . . . (Промијенивши тон, дражесно, дјетињски) Ах! — Опетујте ми Ваше име, онако — како сте ми га шапнули доле — на улици . . . (Устаје).

ОНА

(се насмијешила, па кроз полузатворене усне дахне) Мис Маг! . . . (Хтјела би до њега).

ОН

(заустави је нагло) Не мичите се, Мис Маг! (Она се насмије и наслони се на столац до пианина) Ено! — Исте косе охоло уздигнуте врх чела, без дугих сликарских рашчупаних завојака, а тијело — чисто и храбро сапето у сребрном оклопу.

ОНА

(се очито занима за ту чудну поредбу, али оком слиједи сваки миг, сваки поглед дјечака, ни да се боји какве замке) У оклопу! . . . Није можно! . .

ОН

И ја сам тако рекао пред сликом оне Саломе — која је извојштила све — а није показала ништа.

ОНА

(полако сједне, а гледа га непрестано) А што је још чудноватије — да ми то казујете Ви, страни мали морнар! . . .

ОН

(се наслонио такођер на сто, а наставља, као да није чуо њезиних ријечи) Не бих је ни ја био препознао, да нијесам слиједио зраку њезина погледа кроз спуштене јој вјеће и нашао му циљ . . . Да! . . . Доле је испод њезиних ногу роб прао одсјечену Крститељеву главу.

ОНА

(се полако подигла и пригнувши се наслонила руке на сто. Њезино је лице бешћутније од камените Сфинге, којој сад наличи. — Некако реско, уједљиво) А Ви? . . . Јесте ли и Ви били на тој слици?

ОН

(сједне у фотељ, насмије се, па говори наравно, без намисли, — онако по умјетничку) — Ха! Ха

... Дашто да сам и ја тамо био, управ као и сада овдје! ... Што велите, ех?! ... Салома у оклопу! — Врхунац рафинмана, је ли? ... Нема више кафе-шантантских Danses du ventre — никаквих балетних копрена — најприје зелени, па жути, па црљени — итд. итд. — Бррр ... Седам повоја! ... Цијела „fontaine lumineuse“! (Устане и весело лупне по столу) А испод седмога опет ништа! Трико — и лаж! ... Не! Не! — Да сам ја Ирод, — а Бог ме сачувао да игда наличим ономе досадноме и неукусноме хипопотаму! — дао бих Саломи и десет људских глава на дрску понуду живогa свога тијела у непредобитном оклопу! Говорећи тако приближио јој се невиђен. Докле се она обрнула и замислила, он је већ крај ње да је мачјим кретњама шчапи и загрли, али се она нехотице окрене).

ОНА

(лице о лице с младићем. — Пауза. — Само толико, док се погледи нађу и сукобе; затим кратко, мукло) Тко сте Ви?

ОН

(са смијешком јачега борца) А Ви?

ОНА

(сједе до пианина, па пребире немирно типкама, а говори као у шали — али нервозно) Право имате! — На питање — питање! Ви се држите

уговора, али ипак смијем да саму себе питам :
Откле та дрска стара ријеч из тих детињастих
уста !

ОН

(се наслони на столац. Сад су један прама дру-
гоме ; он говори некако у себи) Не знам — или
ако хоћете, и одвише знам. То је управо моје у-
живање, али и моје проклетство ! — Све је у мени
предавно, презрело а једва сам се родио ! —
Било ми је шеснаест година, — то је било преко-
лани, — хтједох побјећи у Америку с дјевојчицом,
коју сам љубио махнито, лудо . . .

ОНА

(у чуду са смијешком) Ви ? ! — Ви ? ! . . .

ОН

Јест ! Али они, који још владају са мно-
м, ухватише ме, бацише ме у брод, — и ја одједрих
да се тобоже поправим, тј. да удунем у себи
крв, коју сам управ од њих наслиједио ! — Зато
сад слушате од овакова слабића ријеч, у којој
тињају страсти и мржње старије од Ваших.

ОНА (нехотице, нагло)

Што Ви знате о мојима ?

ОН

Не гледам ли Вас ? . . . Ха ! . . . Откад се
родих, живио сам више са старим сликама него
ли са живом чељади. Оне су ми откриле тајну,

како се у нијемим погледима читају мисли, што их уста изрећи неће. — Да! . . . Све оне људске и божанске голотиње, сви они грчеви мучеништва и блаженства, све оне молитве, све оне апотеозе бијеху за мене арена, гдје прије времена упознах какови су људи кад милују, а какови кад убијају!

Зато, Мис Маг, ја наличим у оној слици маломе пажу, који држи у руци сребрну здјелу и чека докле му крвник предаде опрану главу да је пружи Саломи као кошару убрана преслатка воћа.

ОНА

(се тргне и проблиједивши покаже му нагло врата) Хајде!

ОН (зачуђено)

Камо?

ОНА

(не гледајући га прође мимо њега, задубена у нешто тајна) Камо год хоћете — али одавле!...

ОН

(дође до дивана, сабере зловољно своје ствари, па се упути прама вратима, али опет стане и некако тужним гласом извикана дјетета) А зашто сте ме онда довели амо?

ОНА

(крај пианина, смркнута, усправљена, разматрајући ноте) Не знам, — не сјећам се!

(у средини ближе стакленим вратима говори на-
равно, искрено) Јест, јест — управо Ви! —
Био сам једва изашао из брода. Хтио сам видјети
тај пусти Лондон. — Изгубићеш се, мрмљао је
капетан. — Нећу! — одговорио сам ја. — А ти
ходи увијек управ. Не закрећи ни лијево ни де-
сно, погледај и врати се брзо! — Тако ми рече,
а ја побјегох срећан да напoкoн oћутим испод
ногу тврду земљу. — Носио ме вихор буке и
свијетла. Горе него у Атлантику! — Ишао сам
додуше увијек управ, али управ као пијанци! —
Од самога страха да ме штогод не прегаци, лу-
пао сам у ноге, у ребра свакоме, кога сам су-
сретао. — Видјех једну, па другу, па стотину
улица, које су прекидале мој пут и трчале у ма-
гловиту даљину. Зашто заокренух у ону, и зашто
се нађох наједанпут сметен, али срећан као у ти-
хој луци, пред неким великим дућаном? — А ко
би то знао! — Ваља да су ме из далека мамиле
све оне шарене, разблудне свиле, што су се из
стакленог излога ругале биједи и магли овијех
тужнијех дана. — (Све то живахније и сликови-
тије, као увијек, кад он казује, што у дубинама
својих претанкијех ћутила осјећа и пред собом
гледа) Ах! . . . Ви не можете појмити, што ље-
пота мртвих ствари у мени буди! — Чежња је за
посједовањем тако велика и грозна, као лудило
уништавања! — Имати и разбити! . . . Имати и

убити! . . . (Забоде руке у косе, па као да се освјешћује, тише, али са посмијехом сметње) Кад видјех глатку пут свиле и пламичке, што их је свијетло палило у тмини краљевских јој набора, — стиснух зубе и завукох смрзнуте руке у зобун. — Толико ме успомена и чежња приковало пред оним ненадним, бруталним дозивом раскоши и свијетла.

ОНА

(се полако окренула, па у чуду гледа и у страху — можда! — то сликање неизреченијех осјећаја. И не рече ни ријечи, већ сједне као уморна у фотељ).

ОН

(осјети тај мук и заустави се, погледавши је скромно) Ви ме не слушате, Мис Маг?

ОНА

(је наслонила главу у рукама, па мукло) Говорите! . . . Говорите! . . .

ОН

(врти капу између руку) Оно друго — већ знате! — Прошли сте онуда и видјели сте чудо. Прости морнар загледао се у плашт женске љепоте. — Ваше ми се очи насмијешиле у стаклу, а усне Вам процватоше на дамасу голубиње шаре жеравом расцвала, гримизна шипка! (Чује се напољу електрично звонце. — Пауза. — Обоје махом умукнуше. — Она се полако подигла одсјевом далеког ужаса на лицу).

ОНА

(за себе, пренесећено, глухо) Неко звони?! . . .
Овдје?! . . . Сада! . . .

ОН

(наравно, безбрижно) Хоћете ли да погледам ко
је? — Не изгледам ли као Ваш „boy“?

ОНА

(га је погледала и нешто се неизрециво успело
из дубина до њезина лица. Све што га више гледа,
та мисао постаје јаснијим чином) Јест! . . . Ко
год био, реците, да нема никога дома . . .

ОН

(весело, нехајно, држећи ручицу од врата) Осим
мене!

ОНА

(тврдо, усудно, обрнувши поглед с њега) Јест! . . .
Никога — осим Вас! (Он изиђе. Чује се разговор).

ОНА

(остаје сама с погледом упиљеним у дубинама. За
час се стресла, послуша помњивије, приближи се
вратима и шапне с далеким страхом) Траже га!
. . . Већ! . . . (Протрне, говори напоље) Кажем
Вам да га нема! Добро! . . . Добро! . . . (Чује
се да су се врата затворила).

ОНА

(дотрчи до пианина, па стаде да разгледа ноте, и
да сакрије своју узрујаност).

ОН

(улази смијући се у собу и затвори за собом врата) Промислите неки човјек! — Агент, дуг, мршав. — Хтио је свакако да уђе!

ОНА (обрнутих леђа)

А кога је тражио?

ОН

Рече, да га је управ данас овамо позвао неки Сер Џорџ . . . (Сио је обијесно на стол).

ОНА

(сјела је табарет пред пианином, па преврће ноте. Нехајно) А што сте му ви рекли?

ОН

(сједи на столу, па весело чеврља) Што? — Да сте видјели, какав сам ја одважан слуга! — „Нема га и неће више доћи, господине мој!“ — Али, опростите, — вели он — Сер Џорџ мора да је ту . . . Наручио је новац из банке, а ја сам — — „Кажем Вам да га нема“ — — и дубоким наклоном затворих му врата у лице . . .

ОНА

(почела је нешто прелудирати) Није ли Вам рекао како се зове та банка!

ОН

Ох! Да!... „Ја сам прокуриста Англо-индијан банке: Џеферсон и Пердикан — или Пердикан и

Џеферсон и Ко. — Тако нешто! Ха! ха! ... Да сте видјели то дуго лице! . . . Хи . . . Овако! . . .

ОНА

(докле је он говорио, окренула се и дошла је до њега. Наслонила се објема рукама на сто, па га продирно, тако продирно гледа, да он часовито умукне и обрне се нагло прама њој. — У његовим је очима зачуђено питање, — у њезиним је обећање — или нешто друго, што пробија из цијелога јој бића и долази јој до усана шаптом) Што чекате?

ОН

(нагло скочи са стола, па потамњелим зјеницама прилази мучаљив прама њој, затим мукло, пожудно) Да скинете оклоп!

ОНА

(се није макнула, него кад јој је на дохвату, зграби га објема рукама за пести. Црљени, лавски пламен њезиних коса одсјевне и у искри бриткога јој погледа — тихо, страствено, муњевито) Чему?

ОН

Да, знам!

ОНА

Што?

ОН

Све! — (Снажним кретом приљубио јој се тијелу и свалио је у фотељ. Она га још држи за

руке, ал је он усправљен цијелом главом над њоме. Лице у лице сипа јој сву чежњу у очи и уста) Разумијете ли? — Све . . . Јер, кад се састану овакова два бића изван живота и времена . . . Јест! . . . Јест! . . . Не говорите! Не видим ли Вам у грабежљивом оку и у свиленој пути, да сте и Ви одабрани, али гњили плод вијекова уживања и гријеха?

ОНА

(га је ипак погледом присилила да клекне испред ње, онда му узме главу објема рукама и приближи му лице до лица, проматрајући га као бисер или драгуље, прије него их завије око врата. Прекинувши га притајеним, страственим дубоким тоном) Онда бисте хтјели видјети и знати да ли ће оно, што плане или што нестане, бити вриједно овога часа муклих слутња и нових чудних осјећаја? — Је ли? . . . То је питање тих очију, што ме гледају из далеких тмина? . . . (Он шути и гледа, а она све дубље и дубље) Гледај ме! . . . Гледај ме! И упи ово лице у главу, да га нигда не заборавиш, — ни кад уснеш, — ни кад умреш, — јер нећеш нигда сусрети црње олује без наде, него ли је овај створ што се зове: ЖЕНА!

ОН

(који се пали о њезиној ватри, зграбио је сад њу за руку) А да Вам ја кажем, да је у мени крв људи, који су љубили љубав само за љубав и во-

љели цјелов управ онда, кад су за њ стављали на
коцку и душу и тијело . . .

ОНА

(хоће да се истргне из његових панџа, а у лице
јој свиће триумф дозрелог дјела) И ти би хтио ?

ОН

Знати да ли је то вриједно !

ОНА

(хитро устаје, борећи се с њиме) Не! . . . Не! . . .
Бјежи! Не слушај ме . . . још си на вријеме!

ОН (хитро)

Кад су ме ради љубави баџили у море, ја
хоћу да му видим и дно.

ОНА

(му се истргла, па дотрчи до врата на лијеву,
зграби са столица своје ствари и све у један мах
раскриви се) Па ћеш га видјети! . . . Али пусти
ме само час . . .

ОН

(дохрлио до ње, хрвајући се с њоме, све у један
трен) Не, не — — . . . Ти ми бјежиш — —

ОНА

Кунем ти се! — Видјећеш ме! Али
(Истргнула се и растворивши врата уђе, али
баџи му још задњи крик) Кад те зазовем —
дођи! (Нестане закључавши за собом врата).

ОН

(остаде сам, прикован уз њезина врата, на која сад лупа јадикујући) Окрутна! Злобна! — Лажљива, Мис Маг! . . . Отвори! . . . Отвори! . . .

ЊЕЗИН ГЛАС из собе

Одмах! . . . Одмах! . . .

ОН

Брзо! . . . Брзо! . . . Срце ће ми пукнути! . . . Не чујеш ли га како бије? . . . (Лупа у такту по вратима) Бум! . . . Бум! . . . Бум! . . .

ЊЕЗИН ГЛАС

(из собе смијући се) — Ха! ха! . . . Јадно мало срце! . . . Само часак! . . . Да скинем оклоп! . . .

ОН

Ја ћу ти помоћи! Ја! . . . То је посао пажа! . . . Отвори! . . . (Чује се њезин смијех).

ОН

(узнесен, бијесан, лупне још једанпут на врата) Сад ћеш чути моју освету! — (Иде до пианина, а виче прама вратима) Тако ћу викати да ће све сусједство дотрчати! . . . (Сједне нагло до пианина и запјева бијесним дречућим гласом прве такте какве уличне пјесмице. Чује се њезино пљескање и поругљиво полагаивање. Он прекине) Ах! — То си ти мила — онда чуј ову. Стара је и досадна као и ти, Мис Маг! (И запјева пуним гла-

сом, а искреним талијанским начином какву салонску „Aubade“. — Нехотице се дао завести сам својом узбуђености, пак запјева свом душом цијелу прву строфу. Кад је свршио, — не чује се више ни пљескање из собе. Он то не опажа, већ устане, па се опет залети на лијева врата и лупа и брбља, и брбља и лупа) Јесте ли чули, Мис Маг? . . . Стара је пјесма — али ријечи су вјечне! . . . Прољеће куца на Ваша врата! — Отвори му, Мис Маг! . . . Отвори! . . . Видјећеш, како пажи љубе! — Не више као у пјесми — али они љубе — они живе! Мис Маг! . . . Мис Маг! . . . Смилуј се! (Слуша, али нема одговора) Ха! ха! . . . Ти си справна, је ли? . . . Ех, знам, знам! . . . Сад је спао оклоп — твоје тијело пламти . . . пламти . . . као наш мрамор у западу сунца! . . . Јест! Јест! . . . Видим му зраке гдје пробијају затвор! . . . Мис Маг! . . . (Хоће да силом отвори) Ах! Ти си се закључала, окрутнице! . . . Па добро! — Ја идем! . . . (Као да плаче) И више ме нећеш видјети! — Не — не . . . Тако се могу жене шалити са старцима — али не са младошћу, која виче, која бучи, која трпи!

(Иде хитро до канапе-а, па узме капут и зобун, увијек јадикуюћи, али не више од ината, већ од правога гњева). — Али сад ћеш видјети, како људи, — јест, јест — прави људи поступају с кокетама без срца, без крви, без живаца! . . . (Иде прама доњим вратима клањајући се иронички, али

срдито) Збогом, *madame* или *mademoiselle*! . . . Ко љуби, не чека! . . . *Sans revoir*! (Ставио је руку на ручицу од стаклених врата, па се још једанпут пола у шали, а пола у гњеву поклонио лијевим вратима.) Успомена ме Ваша неће мучити! . . . Ох! Не! . . . Рекао сам Вам у лице, ко сте! . . . А сада *n-i — n-i — fini*! — (Нагло макне ручицом да отвори, али — и ту су врата за-кључана. Остане забезекнут гледајући, па опет куша, да их отвори, дрмајући и тискајући их. Замислио се трен, па као да се нечег сјетио, прасне у смијех) Ха! ха! ха! . . . Погодила си, Мис Маг, да ћу побјећи! . . . Ах! . . .

(Баци опет капу и зобун на диван, па се затрчи до врата лијеве собе. Свим заносом говори невидљивој жени) Ох! Хвала ти, Мис Маг! Ти хоћеш да будеш моја! . . . Ох! . . . Прости! . . . А што ћеш! . . . Море ме избацило пред твоја врата, — па не знам како се више говори на свијету, а тако сам жедан миловања! . . . Је ли? — Ти се више не љутиш, драга, лијепа, мила моја Мис Маг!

(Он слуша, па лупа, па опет слуша) — Не одговара нико! Не миче се нико! . . . (Прислушкује.) Све тихо! . . . (Затрчи се до средњих врата, хоће да их отвори, па опет лупа, опет зове) Мис Маг!

(Ништа. Мук без јеке, без одзива. Остане наслоњен на средња врата. Умукнуо је и он, а

тупо гледа све наоколо. То је само час, онда се стресе, прође рукама преко лица, као да се буди. Његова уста немају више звука, али све лице, све тијело младића пита нијемо: »*Што је то?*« — Па опет не налази ништа у глави да му то растумачи. Махне руком по ваздуху као да вели: »*Проклетице жене!*« — и пође горе доле по соби мрмљајући, а блијед од једа) Не! . . . Не! . . . То је одвише лудо! . . . Какве су то шале!

(Као да му је дошло нешто у памет. Тркне до прозора, хитро раствори „stores“, отвори стакла и погледа доле, горе — на све стране) Перивој! . . . Као усред шуме! . . . А четврти кат! . . . Нигдје трага ни куће, ни људи! . . . Не могу ни звати у помоћ! . . .

(Затвара прозор. Враћа се у собу, гњеван и немиран) Да! . . . Хтјела ми се наругати! . . . Казнити дјечарца који хоће да љуби као муж . . . Ха! . . . Мисли да ћу се престрашити! . . . Ох! . . . Како се вараш! . . . Видио сам и горих олуја — него ли је ова твоја глупа — да, да, Мис Маг, глупа дјетињаста шала! (Сједне на диван) Ала си се преварила! . . . Видјећемо, ко ће се на концу смијати! . . . (Пружа се на диван) Ја имам времена да чекам, Мис Маг! . . . Лаку ноћ! . . . И тако је у томе Вашему гњусноме Лондону увијек ноћ! . . . Баш ми је драго! — Красна соба, изврстан диван, а ноћас нијесам ока затворио. На броду се увијек бдије и труди, драга моја Мис

Mag! . . . Зато хвала ти, лијепа госпо! . . . Милосрднија си, него ли изгледаш! . . . Good night, my Dear! . . .

(Легне најприје на леђа, па се посве мирно обрне на десно. Тражи добар намјештај, пјевуцка и напокон ставља лице гдје му је прикладније. Али једва се дотакнуо тог мјеста, прене се, подигне се напола, погледа тамни ћилим испод главе, а руком прође преко десног образа) Ох! . . . Што је то? . . .

(Погледа у длан, тргне се још јаче, сједне, а руком прође гдје је лежао, и погледа у длан, а неизмјерно му чудо укочи лице. Мукло захропи) КРВ!

(Њуши у длан, — извади рубац, — очисти руку, — погледа и у рубац, па опет један глухи вапај) КРВ!

(Устане нагло и дотрча до сред позорнице. Зауставио се, очи му се растворице, а руку забо у косе и гледа — на около, — горе, доле, нијем, блијед, глух, завучен сам у себе, да нађе смисао, ријеч, слово, које би му одгонетнуло ту грозну тајну. Његова су се уста осушила, нешто га дави у грлу, крв му је сашла у прсте . . . Слика немира у слутњама без краја и без имена. — Али морнар је видио много црних ноћи и он зна да ту човјек мора да остане миран, тврд, и да гледа смрти у очи. Сад говори гласно, да чује у тмини, која га окружује, нечији глас) Чему?

(Пауза). Не! . . . Не! . . . Ја сам узбуђен! . . .
Ја сам полудио! . . . Морам се мицати — говори,
викати! То све није истина! . . . Сањам! . . .
Сањам! . . . (Зауставио се махом. Слуша. *Мук и ништа него мук! А што је горе него све.* Кожа
му се најежила. Разгледавајући наоколо очима,
у којима пробија сјен лудила).

Нешто је ту! . . . Јест! . . . Јест! . . . Сад
сам оћутио . . . Прошло ми је тијелом. — Да! —
Као да неко буљи у мене . . . Познам то! — Јест!
. . . Јест! — Нешто у мене гледа, нешто је ту. —
(Приближи се полако дивану, као према дријема-
јућој звијери, па руком тражи на ћилиму траг крви.
За себе, слиједећи сваки додир).

Ето! . . . Најприје на душеку . . . па, гдје?
Гдје! . . . Ах! . . . Ево — и овдје и овдје . . .
слиједи . . . слази . . . слази . . . Пригнуо се, па
је клекнуо, а руком и оком слиједи трагове)
Ето, текла је доле. (Загледао се у под) — И на
поду! Али ту је неко избрисао, не — не! —
Али . . . и ту опет једна капља — још једна —
двије! (Пригнуо се четвороношке на под, па
тражи и слиједи)

Као да се извор осушио . . . Ах! . . . Ето —
нешто — испод дивана . . . (Ставља руку испод
волана, нешто је нашао, хоће да истргне,
али то се заболо, нешто чврсто држи, он
вуче испод канапеа, па извуче сунцокрет,
што га чврсто држи пребијела мушка рука. —

Један ужасан врисак и он скочи и затрчи се, тетурајући до пианина. Ту се заустави и махнитим очима гледа онај цвијет у оној руци) Ах! . . . То је! . . . То, што је на мене вребало . . . сунчани цвијет у руци сакривена човјека . . . (Вичући прама руци у пароксизму живаца)

Устаните! . . . Изађите! . . . Шала је успјела! . . . Смијаћете се касније! . . . Да, да! — Пао сам жртвом Ваших дивљих старих енглеских шала! Признајем! . . . Кажњен сам, што сам се удварао Вашим женама без срца . . . Ако Вам је пак до новца или до живота, ево ме! . . . Оробите ме! . . . Убијте ме! . . . Убијте ме! . . . (У грчевима срца и живаца вичући и ламајући рукама, лупајући ногама)

Али устаните! . . . Изађите! . . . Не видите ли, да ме црно око тога цвијета зачарало? Да ћу полудити!! . . . Дигните се! — Ах! . . . (Изнемогао срушио се у фотељ до пианина и сакрио рукама лице. Велики мук у соби. Само он јечи — а до мало престане. — Полако спушта руке и открива лице. Око му одмах запне у цвијет. Разбор му се повратио. Стресе се и устане хитро. Насумице коракне прама цвијету раширеним погледом и гозори за себе, тихо, сабласно, заустављајући се кад и кад а кушајући увијек, не доходи ли откле когод)

Не миче се дакле!? То би значило? . . . (Као да му је у главу уљезло нешто страховито)

Не! . . . Не! . . . Не може бити! . . . Али тад је! . . . (Немирно, али хитро и мужевно залети се до оне руке, клекне до ње, почне је пипати, пак вући) Хладна као мрамор! Ту не бије ништа! . . . Човјек онесвијешћен?! (Извукао је испод канапе-а мртво тијело млада човјека. Хитро се баца на њ, разгледа му лице, стави му главу на срце, угледа рану на прсима, докле истина бризне у цијелој својој грозоти) Мртав! . . .

(Једним је скоком устао. Блијед као онај мртавац, али миран и свјестан свога удеса)

А ја?! Сам с њиме! . . . (Као да је угледао велико свијетло пред собом и у себи) Ах! . . . Уловљен! . . . А она ме затворила — зашто? . . . Да будем ја пред свијетом његов убица! . . . Зато! . . . Зато! . . . Ох, гаде!!! — Али вараш се! — Нећеш ме имати жива! . . . Не! . . . Све, само не умријети лудо, глупо као штакор у ступици! . . . То не! . . .

(Хоће да се затрчи до прозора, а загледа се за час у мртаваца). И ти, јадниче, пао си шаком пуном сунчаних зрака! Ох! . . . Тако ми Бога! . . . Јаох си га љој, ако је састанем! . . . Али сада — брзо! Брзо! . . . (Он трчи, он се врти, јадан по соби, управ као мали уловљени миш у ступици) Камо? . . . Камо? . . . А спасење мора да је ту, јер иначе не би било Божје правде! — Али гдје? . . . Гдје? . . . (Дошао је до стаклених

врата; дрма их, разгледа их, вири кроз кључаоницу) Кључ је у брави! Али како? . . . Откле? . . .

(Мукли крик. Видио је трак спасења) Ах! . . . Ја луђак! . . . Заборавио! . . . (Једним снажним ударцем шаке разбије стакло на вратима. Он се ранио, рука крвари, то не смета! Он провуче руку кроз разбијено стакло, — ено дотакнуо се кључанице — одврће га, одврнуо га је — ено — он је отворио — врата. Блијесак радости и задушени јаук.

А сад он више не говори, већ ради за спасење. Само његово лице изразује сав вихор што му душом и тијелом хара.

Дотрчао је до мртваца, ишчупао му је цвијет из руке и турнуо га у њедра да се спомене! — Једним кретом притегне ћилим с дивана и свали га на мртво тијело. Зграби свој зубун и навуче га, — своју капу, и забодје је на главу. Спомене се рањене руке, па извади рубац, завеже рану и турне је у џеп. Тихим корацима дошуњао се до врата и већ хоће да изађе, али причини му се да чује кораке. Протрне и заустави се. — Не, не . . . то је крв што му у жилама лупа. — Не, није нико! — Поправља на себи одијело, ставља опет капу на херо. Он мора сад на улицу, да изгледа као прије: морнар на допусту, морнар који тражи забаве. Баци још један велики поглед све около на около, да то не заборави ни до судњег дана! — Отворио је врата.

Прислушкује, па криомице као човјек који не-
ће да некога пробуди, излази полако, полако...
Само још један поглед у висину, само још једну
ријеч, у којој је свемир весеља и харности)

Спасен! . . .

(Једним махом затвори врата — и све ишче-
зне. — Потпуна тмина. Визија је нестала).

Конац другогa крила.

ТРЕЋЕ КРИЛО ТРИПТИХОНА

Црни велариум сањарије нестаје с очију гледалаца истом брзином, којом се несмиљена спомен створила у души Витале Малипијера.

Била је то часовита помрчина осјећаја сугестијом једне мисли, једне појаве, а кад је моћ евокације малаксала, ето ноћне славе Млетака да га освијести.

Кроз потамњеле порфирске ступове оријенталнога сна византијских побједа сада букти ждријело црљенога пожара Канал-Гранда.

Пламенита бујица лиже ноге мрким палачама и баца им одоздо крути жар некакве оријашке, ненаравне, позоришне расвјете.

Небо се у толикој жари огња смркнуло, а мјесећ као престрашен разапео зеленкасто фосфорско једарце и запловио даље непомичном пучином тишине и тајне небеса.

Сва је слика позорнице остала фиксирана као на концу првога крила триптихона, и то управ у ономе часу апотеошкога ритма млетачких платонских триумфа, кад су богови новог Олимпа почели слазити са гозба, које неће ниједан Веронезе да овековјечи.

ВИТАЛЕ МАЛИПИЈЕРО

(држи се још грчевито пријатеља Кандијана. Он је непомичан, затворених очију, стиснутих усница, али се већ из дубина оживјелих успомена пење далеки посмијех, знак живота, што мало по мало разгаљује лица и развезује укочено тијело).

КАНДИЈАНО

(у страху, али тихо, дискретно, да нико не опазити гесте, ни чувства, што не спадају у царство дреса) Витале! . . . Витале! . . . Што ти је? . . . Зашто мучиш? Говори! . . .

ВИТАЛЕ

(отворио је очи и развезао згрчене руке, па као да ће коракнути за визијом, што ишчезава) Ах! . . . Видио сам! . . .

КАНДИЈАНО

(ведрији, јер је све прошло, а није нико ни опазео) Богу хвала! . . . Али, драги мој . . . ти се мораш лијечити! То ти је остало још од дјетињства! . . .

ВИТАЛЕ

(прошао је хитро рукама преко лица, па гледа око себе. Не пазећи на Кандијана) Јест! . . . (Као да је тек угледао Кандијана) Тако је било! Да знаш, какву си ми љубав учинио! . . .

КАНДИЈАНО

Ја?! . . .

ВИТАЛЕ

Не чуди се да си [био једном у животу и конопац на коме сам привезао своју душу, да промјерим сву дубину морску . . .

КАНДИЈАНО (неустрпљиво)

Ох! . . . Хоћемо ли опет?! . . . Ти проклети Малипијерови живци!

ВИТАЛЕ

(узме га за руку, па му гледа у лице) Дршћем ли?

КАНДИЈАНО

Непојмљиво! . . . Кад те овако из близине гледам, чини ми се — не — знам као да нијеси живи створ!

ВИТАЛЕ

(узео га под руку, пак прође једанпут позорницом) А ко ти каже да нијесам? . . . Створиле су мене и тебе и све нас маште и нагони вијекова, који још живе тако сопственим животом у нама, да ми у томе врзину колу авети не налазимо, не осјећамо ни сами себе! . . . Јесам ли то ја — или један од оних, који су се вратили и ушуњали у моју душу? . . . *chi lo sa?* . . . (Један лакај приближио се Кандијану, па нешто шапће и оде).

КАНДИЈАНО (узрујан)

А сад ћеш пак ти бити мени конопац! . . . И те какав! . . . Услуга за услугу! *Caro mio!* . . .

Хтио или не хтио, ваља да те прикажем нашему најкупљему госту — оној краљици без краљевства! . . .

ВИТАЛЕ (смијешећи се)

Да јој урачунаш хиљаду лира више зато што си јој показао дужда с крилима! . . .

КАНДИЈАНО

Ругај се . . . ругај . . . Ласно теби! — До-
летио — одлетио! . . . Али данданас: „Les affaires
sont“ . . .

ВИТАЛЕ

. . . les reines! . . . (Смију се).

(Кандијано иде за час на дно, да говори са слугама. Гости слазе с обију скалината. Црни фракови, дијаманти, дијадеми, егрете, бисери итд. итд. Групе рафиниране елеганције. Шетају се, залазе испод ступова, губе се у пламен, што букти Млецима и још увијек слазе и слазе. Оркестар ће горе свршити, кад изаће задња, — краљица. Из даљине одјекују друге музике, пјесме. Жамор разговора. Кандијано поздравља многе, а свима је он нехотице домаћин).

ВИТАЛЕ

(је дошао до свога пријашњег места, нашао је цвијет што му паде с руку, узме га, загледа за час у њ, па га мирно забодје опет у вазу. Зове)
Кандијано!

КАНДИЈАНО

(се ријешио гостију и дохрлио до њега) Ево је!
. . . Долази! . . .

ВИТАЛЕ

(окренуо се нагло прама Кандијану) Чији је овај
цвијет?

КАНДИЈАНО

(нехотице са смијешком) Нути! . . . Нути! . . . Tu
quoque?! . . .

ВИТАЛЕ

Што?

КАНДИЈАНО

Да што друго, него да си ваљда и ти за-
љубљен у њу?

ВИТАЛЕ

У кога?

КАНДИЈАНО

У ону која упаљује путницима тај свјетио-
ник, да нађу улаз у луку среће!

ВИТАЛЕ

Што значе те остарјеле реторичке фигуре?

КАНДИЈАНО

Значе да се не бих зачудио кад би се и ти,
у ово тајновитих осам дана, што си се сакривао
од нас, заљубио као и сви ми у дивну, етеричну,

божанствену и — entre nous soit dit!
— снигматичку грофицу Евдоксију Јекаринскају,
жену ексцеленције Ивана Владимировића . . .

ВИТАЛЕ

А муж? . . . Гдје је? . . .

КАНДИЈАНО

Жив и здрав, тамо горе, гдје пије и карта
се, карта се и пије . . .

ВИТАЛЕ

(замислио се и умукнуо).

КАНДИЈАНО (фино)

У осталом, ако хоћеш сазнати штогод — пи-
тај онај цвијет! . . . Кажу да се врти са сунцем.
— Донекле практично и неукусно, али врло мо-
дерно својство, је ли? . . . А сада, молим те, о-
свијести се . . . мичи се . . . помози ми! . . .
(Смијешком али узрујано) На земљи си — разу-
мијеш ли? . . . (Окренуо се и угледао краљицу
од Голконде, која слази са свитом и долази у
хол. Кандијано иде јој хитро у сусрет). Ох! Votre
Majesté! . . .

ВИТАЛЕ

(остао је на истоме месту замишљен — за себе)
А да није она?

КРАЉИЦА ОД ГОЛКОНДЕ

(окружена фраковима, пластронима, ћелавим гла-
вама, моноклима, пролази кроз редове гостију,
који су заостали и наврвили да је виде, да јој се

поклоне и да је — оговарају. Лијепа је то жена у четрдесет осмој години, неправилна, али пикантна лица, обучена од Raquin-а, емајлирана од Heng-а, ондулирана од Durozier-а, а деколтирана — од саме себе. А то значи — нешто! Да њу случај, прије четврт стољећа, не доведе до пријестоља, била би учинила изврсну глумачку каријеру. Али овако, обичаји двора спојени с необузданом импулзивношћу њезина темперамента, створише од ње један од најзанимљивијих типова модерних краљевских „нервоза“.

Европа јој је дужна неколико часова забаве, а писци неколико сочних ситуација, због честих јој пустоловина и фантастичких „помутња појмова“ у љубавним аферама. Сад је остарјела, одебљала и одала се у духу XX стољећа, не молитвама већ срећним банковним спекулацијама. Своју увијек егзуберантну сентименталност свела је на официјелну пратњу баруна Ван дер Нот — како зли језици кажу, свога бившег масера! — и на случајне флертове по монстр-хотелима, у које је мудро уложила своје краљевски приштеђене капитале.

Она говори гласно, привидно доброћудно, али испод наумичне буржоаске дебљине тона и прозаичности идеја пуцкета често бич немилосрднога сарказма уз хрепет карневалских звончића. Овој својој хумористичној жици, у страховитој и одвише видљивој хотимичној искрености, мора да

захвали да је њезини окруњени зетови и унуци држе далеко од својих престоница).

Краљица иде прама Кандијану, гласом јутарње парадне трубље, а срдачним кретом руке, коју он дубоким поклоном пољуби) Ах! . . . драго ми Вас је видјети, *Serenissimo Signor Doge Pietro Alvise Candiano XIV!* . . .

КАНДИЈАНО

(који је врло добро позна, показује комичном гестом да се је боји) Јао! *Madame!* . . . Тај потпуни наслов значи да је моја добра краљица нечим незадовољна?

КРАЉИЦА

(увијек шаљиво, али ужасно искрено, а у исти је мах опазила и ново лице Витале Малипијера, па докле укорава Кандијана, гледа златним лорњоном младића) Како не бих?! — Трећи пут у тједну: „*Mouton rôti — sauce fartare!*“ — Мислите ли да сам на двору мога зета од Самарканде, гдје се барем пет пута у седмици једе „*Porc rôti — avec choucroute*“ јер су тобоже свиње и кисело зеље народни продукти, а Двор мора — (бирократским тоном у персифлажи) — да предњачи унапређивањем домаће индустрије, домаће знаности итд. итд. . . . и домаћих свиња . . . (Бучно се смеје, а њезина се пратња сметено смејеши).

БАРУН ВАН ДЕР НОТ

(оријаш, ваљда негда какав тамбур-мајор или атлет, с великом црвенкастом брадом à la Леополд, малим носом и претјерано одличним фракком — тип између метр - д'отела и коморника, — приближио се Величанству држећи објема рукама сјајну „sortie de bal“, коју је досад носио испод руке. Девоотно се поклони, па тихо говори. Разумије се да је та кретња и опаска, што слиједи, уговорени знак да Величанство не би говорило тако — деколтирано) Чини ми се да је овдје пропук, Величанство!

КРАЉИЦА

(се смије с Кандијаном, кокетира с Виталом, а махне руком баруну не погледавши га) Прерано, баруне! — (Барун се дубоко поклони и повуче у круг дворске пратње).

КАНДИЈАНО

(конфиденцијалном веселости и фином иронијом) Будите увјерени, Величанство, да увелико жалим, али ја ћу одмах извидити — провидити . . .

КРАЉИЦА (нагло)

Откада сте, молим Вас, Кандијано, кандидат министарских столица?

КАНДИЈАНО (комичним страхом)

Ја?

КРАЉИЦА

Јер сте сад имали управо глас и тон бивших мојих ексецеленција. Кад су ми они говорили да ће „извидити и провидити“, онда сам позитивно знала да неће учинити ни једно ни друго.

(Она све то брбља, брбља, а ипак се приближила Виталу, па га проматра као да је у музеју пред каквом сликом. Витале се поклонио) Ново лице?! . . . Млечић?! . . . „Непознати младић“ — насликао Уазола — или Антонело де Месина — Museo Correr! . . . (Обрне се са смијешком прама Кандијану) Окладила бих се да је ово нови флерт наше „божанске грофице“! . . .

КАНДИЈАНО

(се залети, да говор не склизне дубље, али прекасно, јер она већ краљевском ноншалансом сијече макове друштвених обзира) Опростите, Madame, — али ово је наш . . .

КРАЉИЦА

(не слуша Кандијана, већ наставља говорити Виталу, као да га одавна позна) И право имате, младићу! Љепших рамена није имала ни Леда! . . . Само пазите! — Одвише Вас је „лабуда“. — Управ сам јој синоћ рекла: Али, драга грофице, Ви мора да имате посебан систем! . . . — Ја га, Богу хвала, више не требам, — али ипак увијек је корисно, па и са хигијенскога гледишта, да знамо што грофица чини да сви мушкарци, кад њу ви-

де, изгледају одмах као мачкови мјесеца, чини ми се, фебруара, ако није марта . . .

БАРУН ВАН ДЕР НОТ

(ипак се одлучио да је прекине, па јој се приближио и, наклонивши се, тихо јој вели) Величанство! Ово није онај млади Рус што сад удвара грофици . . .

КРАЉИЦА

(се нагло окрене прама Виталу, погледа га, па исто гласно, безобзирно надодаје) — Ако не удвара сад — удвараће касније! (Према Кандијану) Ето, *Serenissimo Doge*, опет мала неприлика, — јер ми заборављате представити госте који ми се свиђају, (Гледајући нешто одвише конфиденцијално Витала) А овај ми се свиђа! . . .

КАНДИЈАНО (смјешећи се)

Допустите дакле, Величанство, да Вам се поклони мој рођак, кнез Витале Партеципацио — Малипијеро.

КРАЉИЦА (зачуђено)

Ох! Ох! . . . Још један дужд! . . .

КАНДИЈАНО

Некада, — али сада нешто мало . . . више! . . . Мој је рођак на име наш први авијатичар, гласовити „шампион“ свијета у „рекорду“ аероплана око Африке.

КРАЉИЦА

(је пред таквим анакронизмом наслова и звања остала фактично забезекнута. Комичном сметњом гледа Витала, пак Кандијана, пак своју пратњу) Ово је дијете: Дужд и авијатичар! . . . А сад реците ми Ви, моја господо, може ли једна једна краљица из прошлога вијека, одгојена мудрим традиционалним упитима: „Јесте ли ожењени?“, „Имате ли дјеце?“, „Јесу ли код Вас родиле јабуке? . . . итд. итд. — може ли, велим, у оваквом екстравагантном случају да каже ишта друго, него ли једну луду, али ипак једну прикладну фразу: „Тако млади па већ летите?“ (Веселост свију).

ВИТАЛЕ

(се разведрио у толикој шали и пољубио руку краљици) Само дјеца, Величанство, иду управ у рај! . . .

КРАЉИЦА

(проматрајући га врло близу, увијек напола шаљиво) Ах! Дакле тако изгледају ти нови Икари! . . . Чудно! . . . Чудно! . . . Лијепи сте, да би Вас и жена завољела али нешто Вам фали! . . . Не знам! . . . Нешто је чудно у томе детињскоме лицу! . . . Очи! Уста! Да! Да! . . . Као да немате срца!

ВИТАЛЕ (смијешећи се)

Погодили сте, Величанство, само што ми не смијемо да га имамо!

КРАЉИЦА

Разумијем! . . . Разумијем! . . . Ви љубите ону другу . . . „Госпођу Смрт!“ — „Madame la Mort“ — испија срце Вама баш као наша лијепа грофица својим флертима . . .

КАНДИЈАНО

(који се разговарао с баруном, на знак овога приближује се краљици) „Серената“ чека да се Ваше Величанство прикаже . . .

КРАЉИЦА (лукаво)

Разумијем! . . . Разумијем! . . . Ха! . . . Ха! . . . Одмах ћу свршити! (Виталу) Ето видите! — Сви се боје мога језика! А што би било да га немам? На сваки начин он вриједи управо колико сва војска мога господина зета.

ВИТАЛЕ

(нехотице, јер му је радозналост прејака) Ваше Величанство не воли грофицу?

КАНДИЈАНО

(згража се, пак тихо) Али! . . . Витале! . . .

КРАЉИЦА

(грохотом се смије Кандијану) Виђи ти малога! Како је погодио! Види се да гледа људе à vol d'oiseau . . . (Виталу, другим, наравним одријешитим тоном) Да, младићу мој, па макар ме погледи пријатеља Кандијана и моје краљевске

пратње хоће да прождеру, кажем Вам: погодили сте! — Јест! — Не волим грофицу јер не волим тајне! Не волим жене које убијају весеље својих љубавника! . . . Праве, лијепе божје животиње чине све — пред свима — и у радости. А она? . . . Ја знам ко јој је муж, — али не знам како је дошла до милијуна тога мужа. — Знам да се родила у Лондону . . .

ВИТАЛЕ (нехотице нагло)

У Лондону . . .

КРАЉИЦА

. . . отац јој је продавао перзијске ћилиме у Страфорд Стриту, — а мајка дошла од онамо... знате . . . како се оно зове . . . Мозаици, еунуси, отров, једна нит свиле око врата, и задушен си, један цвијет и . . . ,

ВИТАЛЕ

Мртав си!

КРАЉИЦА

(тражећи увијек иронички оно, што добро зна)
Да, да! . . . та Ви знате . . . комад Сардуа — слике Климта. (Славодобитно) Ах! . . . Јест! . . . Цариград! . . . (Ставља лорњон и гледа напола шаљиво, али оштро Витала) Ето, — зато сам се престрашила за Вас да сте и Ви њезин флирт! — Јер имате исте очи онога другога . . .

БАРУН ВАН ДЕР НОТ

(приближује се врло церемониозно, али и врло одлучно, па јој покрива рамена „sortie-ом“) Ваше ће се Величанство прехладити! . . .

КРАЉИЦА

(шаљиво, а заогрнувши се удобно) Хвала, баруне! И тако је аудиенција свршила . . . Само још да кажем крилатоме Дужду, да и његове очи гледају нешто што из далека долази, а има и уста тужна и зла — што сам опазила код људи који болују од непробављене нехарности. Зато морам да се испричам што сам мислила да — (показујући шаљиво на Витала) — овај позна грофицу — а онај други *Madame la Mort!* Доиста као да су те двије даме врло сличне једна другој, кад им и флиртови тако између себе наличе. (Прама Виталу, љубазно, а подругљиво) А сада, кад сам рекла оно што сам хтјела рећи, чујте још ову: Ви се, младићу, нећете моћи ријешити ове краљице „*Vieux jeu*“ — дакле јој не покажете Ваша крила! . . . (Кандијану злобно и фино) Ми смо, кнеже, још из онога доба, кад су се крила показивала само у четири ока. (Према Виталу) — Наша су ипак, младићу мој, имала једну предност, а та је да их је сваки носио уза се, — у срцу — *bien entendu!* — а летјели смо, је ли Кандијано?! . . . Летјели! . . . (Смијешећи се наклони се свима, правим величанством) *Bon soir, mes-*

sieurs! Отпуштам Вас у милости! Друга краљица, много забавнија од мене — „Sa Majesté la Serenata“ долази! (Кандијану) Кнеже, Вашу руку! — И не заборавите да не волим националних мени-а... (Ухватила се његове руке, а пружа Виталу другу, коју он цјелива) До сутра, mon Prince de l' Air! Спомените се да сам „Vieux jeu“ — ја се возим још у аутомобилу; желим да дођете сутра у три сата са мнош. (Угледала је некога што долази с лијева, па хитро и тихо :) А propos! ... Ено вам га! — Сад реците Ви, не изгледа ли као да је и он љубавник оне црне Даме, с којом Ви путујете под облаке? ... (Обрнула се испод руке Кандијана и угледала царску почаст што јој је Кандијано приредио) Ах! — colossal — како би рекао драги мој зет од Самарканде.

КАНДИЈАНО (галантно)

Тако прима „La Serenissima“ своје пријатеље, владаре!

КРАЉИЦА

(весело, а без обзира) Хвала, дужде! Само пазите да не платим ја расвјету као што су је плаћали они! (Смијући се улази у славу Серенате. — Од оног часа, откад је барун загрнуо краљицу, лакаји су на Кандианов знак сашли сви са скалинате и поређали се у два крила, када ће краљица проћи. Двојица застријеше црвени баршун на мраморни под, све до мора, а четворица,

у хисторичким црвеним одорама и бијелим перикама дуждевих времена, носе упаљене велике воштане дуплијере са сребрним ручицама и намјесте се с обију страна скалина, гдје пристају гондоле. — Почаст је то старих времена, кад су дуждеви излазили у владарске посјете. Чим је краљица испод руке Кандиана ступила у потријемак, све наврви за њоме. У исти час одлетјеше с друге обале ракете, знак да Серената долази. У бури вике, пјевања, смијеха, чује се испред хотела и клицање: „Evviva la Regina!“ — Краљица се наклони мноштву, а насмијешу лукаво Кандиану, пак обојица ишчезнуше у новоме сунчаном пожару што долази с лијеве стране морем и све остале искре и звијезде прождире. — За час је и то ноћно сунце ту!

Огромна сплав у лику хисторичког „Бучинтора“ пролази сва у пламену свјетиљака, лампиона, жаруља, бакаља вихром оркестра и зборова као сан свјетла и славе оном истом „Via Triumphalis“, на очиглед истих класичних профила, куда су пловиле Тицијанске апотеозе императорских славодобића горде млетачке републике. А да сан буде заводнији и варавији, ено на крми Бучинтора уздигнуто пријестоље, на коме сједи у бљеску хиљада звијезда — Венеција.

У дуждеву плашту, са златним царским рогом на глави, дјевојка млетачкога пука, лијепа као славне јој сестре на олтарима — лебди у

оргији пламена и весеља. На лицу јој исто чудо
благe, а блиједе сјете вртоглавне моћи Вероне-
зове Краљице Мора, а низ рамена исти
валови жежено златних коса, које обмамише и
задавише снагу познијих покољења Лепантскога
лава.

Пламени заноса, пламени ватре, пламени хар-
моније, спојише се у један вал свих јека, свих
бујица што плове, јече и пале обалама мрамора
и злата. Нико не мисли да је тај сан огња тек
љетна забава или ноћна представа. — Над вели-
ким градом лебди сјен хисторије сваки пут, кад
жива немирна крв млетачкога пука зајауче или
запјева у очиглед живих трофеја византских, је-
рузолимских, пелопонешких побједа. — Свака је
ноћ у Млецима она иста ноћ што зачара Петрарку,
Таса, Аретина, Бајрона, Гетеа, Мисеа, Вагнера; сва-
ко плаво јутро, сваки запад је онај исти, што чека
Орсеоле, Дандоле, Микиеле, Морозине, Мочениге,
да на пурпурним галијама донесу кључеве, круне
и плијен, чиме да обране, да овјенчају и да на-
ките — жену — коју љубљаху сви светињом
мајке, вјерношћу супруге, појудом љубавнице —
Венецију.

И зато, када се САН МЛЕТАЧКЕ НОЋИ —
свим својим пламенцима и свим својим пјесмама
по Канал - Гранду развија, нема срца да не
заклиће, нема душе да не заплаче.

Само један је у толикој радости носио у

себи сву глуху тмину сјеверних ноћи без јака и без звијезда: ГОЉУКОВ.

Жар млетаčkih Сатурналија бјеше привабио све госте Монстр - Палас - Хотела у поворци Бучинтора. — Само ОН луташе, бјегаше далеко од врућег даха разгаљене ноћи, да се наједанпут нађе изгубљен, сам у нијемоме сјају запушеног хола.

Ни гола врлет није тако пуста, као што је њему тај мраморни вестибил на очиглед фантастичке „lanterne magique“, — која се ниже у порфирном оквиру Кандијанова византинског ступовља. — Тупим изражајем заокружи он сву ту блиставу тишину, пак уморан, схрван свали се у фотељ, сакривши рукама лице. Нико га не видје осим Витале Малипијера, кому га бјеше показала.

Чаробни дозив млетаčke ноћи није имао више власти ни над њиме. Другачије су мисли, другачије борбе вукле Малипијера да уходи безимени бол човјека, што се ту пред њиме савијао у панцама неке тајне несмиљене моћи.

Докле пјесма љубави и заборави пролази вјетром пожуде распаљеним градом, — он чека, он вреба — и ето гледајте! . . . Лицем Витала пролебди сјен оног истог ужаса, што му једног сивог магловитог јутра у малој сивој лондонској собици следи у жилама крв и грчем лудила мозак му сави — кад је зажарено пријестоље Венеције допрло до средине раствореног хола.

се појави без вела, без плашта, као она љетна ноћ без тмине. Она долази с лијеве и одмах угледа онога кога је блудећи тражила. Виталова се магла једним махом раскине у зракама свјетла и истине. Одсијев пожуде, што разгали њезино лице, кад угледа Гољукова, — његов придушени страствени усклик, кад се тајанственим дозивом њезиних зјеница подигне и блијед од љубави и жеље дохрли до ње — бјеше у Виталову спомињању бакља продирнија и јаснија од свих пожара оне ноћне славе. — „Она је!“ — кликћу нијеме Виталове усне. И тада, као стари рибар, који једном кретом руке замахне мрежом и баца је с обале на угледани плијен, пак се хитро одалечује вукући са собом конопац, е да дуљим затегнутијим потезом побере све загрнуто дно, — Витале се одшуља држећи у руци нит којом бјеше дохватио и привезао освету своју. — Оно двоје не осјетише замке, нити не опазише ловца. Да је ко прошао онуда, видео би тек пар људи, што се усред раствореног хола пред огњем Серенате састало, поздравило и поразговорило. Али оно, што се у малим једва осјетљивим кретњама и гласовима међу њима збива, јесу тек далеки бљескови на љетњем, усијаном обзору. — Олује харају, гдје око људско не допире. — Једва се прсти његове руке, као клупко развезаних змија, полако пењу живим мрамором голих лаката,

а очи се љубе — очи се свлаче — очи се даве од неизуштенијех ријечи и од незасићенијех пожуда.

Серената пролази у повлаци звијезда и пјесама, што трепте недогледном поворком гондола, које мами исти пламен, исти чар. За њим одлетјеше и странци и служба, све што је досад врвило на потријемку. Ноћ прогута све.

Пустош, створена у томе оркану звукова и пламена околу оно двоје људи, укочених у својој биједи, потпуна је.

Тако се у валовима размахане морине изненада створи мали округ затегнуте, свилене тишине, на коју рекао бих да је ступила невидљива нога О н о г а, што утиша валове људима слабе вјере.

Кад и када кане из устију оне двојице једно слово, једна ријеч. Једва чујеш пљусак тих камичака, што падају са хриди у глухо дно њихових душа.

ОНА

Љубави!

ГОЉУКОВ

Ти! . . . Ти . . .

ОНА

Твоја!

ГОЉУКОВ

До вијека? (Пауза. Серената нестаје полако, гласови и музика обавијају њих двоје велом хармоније).

ОНА

До вијека!

ГОЉУКОВ

А данас?

ОНА

Чекај!

ГОЉУКОВ

Не могу — полудјећу!

ОНА

Зашто?

ГОЉУКОВ

Питаш ме — а још си његова жена!

ОНА

Сумњаш ли о мени?

ГОЉУКОВ

Не.

ОНА

Тад велим ти још једанпут — чекај!

ГОЉУКОВ

А што тад чекаш ти?

ОНА (лице о лице)

Оно, што и ти.

ГОЉУКОВ

Дакле . . . (Хоће да нешто излане, али она закрчи пут његовим ријечима, показујући му лакаја, који је сашао с десне скалинате, те се њој упутио),

ОНА (тихо)

Мучи!

ЛАКАЈ

(приближио јој се) Његова Преузвишеност моли госпођу грофицу да би извољела доћи горе на чај.

ОНА

Реците његовој Преузвишености, да ћу до мало. (Лакај оде откле је дошао).

ГОЉУКОВ

(приближио јој се, па тихо) Ја знам што мислиш.

ОНА

(нагло, као да тјера нешто испред себе, а удунула се она лијепа ватра љубави) Не знаш, не! Мисли дођу, прођу, нестану — па кад их више не видиш на обзорју — одахнеш у нади да су утонуле. (Као да сања) — Али изненада осјетиш мору, страх нечега, што ти поврх главе застире сунце, и ти погледаш горе . . . Ах! . . . Она је! . . . Она! . . . Најдрња је мисао разапела крила, па се вије, вије у кругове, све то уже, све хитрије, да јој душа не побјегне . . . а кад ју је зачарала и својим летом приковала, да јој више ни уздаха нема, — тад се она свали на свој плијен и — раздере га! . . . Ох! . . . (Сва се стресла и склопила рукама очи).

ГОЉУКОВ (тихо до ње)

Откле данас та слабоћа?

(усправила се, пак нервозно, хитро, одсудно, а мало помало јед против ствари прелази у гњев проти себи и она, оптужујући кобни град, разгаљује своју болест, свој живот) Из ове подмукле зелене воде, из овога мрамора, из овога страшнога града, — одасвуд! Ти мислиш, је ли, да познаш Млетке као себе, јер си им завирио у лабиринт свих љепота и свих смијешности, јер им познаш све звукове звонова, — све профиле палача, сва лица његових богова и његових просјака? — Ти цијениш, је ли, да их имаш у крви својој, јер ко љуби Венецију, — љуби жену, — а за њу се заборавља род, љубав, домовина, јер си ти њезин свом предајом тијела, и свом одреком душе своје њезин! . . . Ах! . . . како се вараш! Вода је потамнила, камен изненада посиједио, сунце је пало крваво за оном куполом, — и ето, чаробно сијело твојих снова, харно заклониште измучене ти душе, расплинуло се, нестало! А мјеште њега у један трен подигла се из мртвога мора сабласт порушенога, мртвога града у коме блуде само авети неукопане прошлости, једва запретани гријешни снови, а ти мораш опет лутати, звати, спомињати се, тражити, да нађеш опет траг угаснуте Љепоте! (Горко) Ах! Зашто сам дошла овамо? (Сјела је схрвана).

ГОЉУКОВ

Ти си ми писала: „Идем у Млетке! Чекам те!“

ОНА

Јест! Јест! . . . Вукла ме, мамила ме, заводница стара! — Шаптала ми је у сну и на јави: Дођи! . . . Ја сам Истина у Неистини. У мене су санди — Јава, — а Јаве нема. Нема ствари које не бих извела, нема сна што га не бих испунила! . . . Овдје се говори као што се нигдје не говори, овдје се чини што се нигдје другамо не чини! . . .

— — А сад?

ГОЉУКОВ

(тихо, страствено крај ње) Сад живиш у тајни, која је и чар и моћ овога надземаљскога сна, а Ти као да нијеси више Ти?

ОНА (далеко)

А ко сам ја?

ГОЉУКОВ (са смијешком)

Нијеси ли Ти онај мрамор, што живи докле га сунце љуби, а црни лијес, кад га облаци покрију?

ОНА (као за се)

То је! . . . То је! . . .

ГОЉУКОВ

(несмиљеном љубављу) Јучер, — мало прије,
— твој ме дах палио, моја слабоћа постаде у же-
рави Твоје мач! Да си рекла: замахни!

ОНА

(устаде нагло и погледа га очима, у којима се
створило славно чудо, као да је пред ремек-дје-
лом својих руку; приближујући му се змијски)
— Био би?

ГОЉУКОВ

(мирном снагом, припросто) Бих.

ОНА

(је дошла до њега и положила обје своје руке у
његове, па упија очима, лицем, изражајем сваки
трептај његових очију) То је оно страшно и ве-
лико што ниче из дубина овог сна! (У крат-
коме муку чуда и тајне) Јест, — Ти си Љубав!

ГОЉУКОВ

(гњевним пламеном страсти и бола) Зашто ми
тад сакриваш Твоју мисао?

ОНА

Јер те љубим.

ГОЉУКОВ

Љубав је — чин.

ОНА

Љубав је — борба.

ГОЉУКОВ

На то сам увијек — спреман.

ОНА (хитро, тихо)

Не разумијеш ли да је наш удес у његовим рукама?! Он слуги моју невјеру али не сумња још на тебе. — Кад би то било, ја бих ти прва рекла: бори се, побједа је твоја! Али за сада треба ми варке да успавам његове сумње. Кад будем опет свјесна своје снаге, ја ћу ти сама рећи: Бјеж'мо! Живот је наш!

ГОЉУКОВ:

Кад ће то бити?

ОНА

И сутра, ако . . .

ГОЉУКОВ

(умирен, срећан, милујући је ријечима и погледима) Ако Млеци ставе око врата све своје смарагде . . . је ли?

ОНА

(стиснула му руку, одалечила се прама плавоме чуду млетачке ноћи, па показујући руком окренула се загонетна) И ако у тој ноћи рашћераш незакопане мисли . . . (Гољуков пољуби јој руку и оде хитро уз десну скалинару. Она је остала сама и нијема у очиглед мјесечине. — Холм пролази кад и када по који гост или слуга. Са отво-

реног тријема дотле, за све ово вријеме, махови музике и пјесама).

КРАШЕМСКИ

(уљегао је с лијеве и гледао их је невиђен очима што све виде. Чим пак Гољуков оде, Крашемски се полако приближио до ње. За час он њу гледа и шути, затим кратким, наравним тоном) Што се ту догађа?

ОНА

(се мирно окренула па се тромо упутила у хал, говорећи бешћутним гласом) Догађа се да дође час, кад се има изустити једна, једина ријеч, и та је ријеч: чин . . .

КРАШЕМСКИ

Он хоће?

ОНА

Он је хтио.

КРАШЕМСКИ

А Ви?

ОНА

(сваливши се уморно у фотељ) Рекла сам му — не.

КРАШЕМСКИ

(муклим вапајем, који је готово клетва) Ви?! . . Ви?! . . . То није истина!

ОНА

А ипак — јест.

КРАШЕМСКИ

(сједне нагло до ње, пак хладно, пословно, погледом и гласом лијечника, који испитује болесника, да дође до дијагнозе) Ваш муж не пристаје на раставу?

ОНА

Не.

КРАШЕМСКИ

(само трен паузе, па муклије) Је ли Вам оставио он сав свој иметак у случају његове смрти?

ОНА

Јест.

КРАШЕМСКИ

(приближи јој се па је погледа оштро; хитрије) Што се дакле промијенило? Што се ново догодило да оклијевате (пауза). Не љубите ли можда више Гољукова?

ОНА

(као за себе, гледајући далеко а муклим гласом) Пита ли то лијечник или човјек?

КРАШЕМСКИ

Зашто ми не одговарате?

ОНА

(мучи и гледа).

КРАШЕМСКИ

(хтио би да плане али се заустави. Дошао јој је још ближе па се загледа у нијеме кип оне жене.

Тихо, али необузданом горчином) Ви немате више поуздања у мене, је ли ? . . . У мене?! . . . (Дошао је до ње, па јој брутално сипа у ухо, у врат сав свој пакао) Ха! Чини ми се да ви још не знате ко сам ја! . . . Јест . . . Луђак, несрећник, хуља, који је упао у Ваш кобни круг! Свак, који Вас види, свак Вас и зажели, свак је спреман да краде, да убије, да умре за Ваш један посмијех. А Ви познајете добро ту Вашу моћ... Ох! Јест! Ви се играте с њом као факири с набрушеним ножевима. Зато ни ја, човјек т. зв. знаности, — човјек који мрзи божанства и људе — ни ја не избјегах олуји што око Вас хара.

(Пауза. Сфинга се није макнула. Он прође мртвачком руком у косе и погледавши за час плави, наднаравни Сан мјесечине на Канал-Гранду, говори даље, да искили ту слабоћу, што га каља и срамоти) Ви знате добро да Вас зажељех, чим уђох у службу као лијечник Вашег мужа. Видјех Вас и осјетих Вас одмах себи равну. Хтједох Вас за себе сву, — сву! Замислих и злочин да Вас у сну ријешим Вашег господара. А онда ко би Вас био отео мојој моћи?... Једнога Вам дана лудо исповједих своју махниту жељу... Ох! Тај Ваш поглед, кад Вам је изустих! — То чудо! — То сажаљење!... Та милостиња љепоте ругоби, прољећа сиједим косама!... Ваша ме самилост спаси од смијешности, али ми забоде сву болест у крв. Моја се љубав преобрази у још нешто ниже, сра-

мотније. Тад шапнух: — „Сиромах сам, али мој ум је богатији од свих гавана свијета; ружан сам душом и тијелом, али моји су снови љепши и од Ваших. Ја хоћу да од Вас створим оно што без Вас не могу извршити, — хоћу да љубите, јер ћете се онда тек осветити подлости људских робова. Ја ћу Вам сам донијети љепоту, славу, љубав, али пустите ме да будем увјек уз Вас, да Вас гледам, да у своме монструозном дјелу препознам неизмјерност свога јада“. . . И ја Вам дадох Гољукова!

— — — — —

(Она се не макну, не рече ни ријечи, већ клоне главом и покрије лице рукама).

КРАШЕМСКИ

(се усправио ужасним риктусом бола и сарказма на бескрвним уснама, пак окрутно, ријеч по ријеч) А сада кад би Вас слатки отров млетачког чара морао обманути и привезати уз њега са споном чвршћом од саме љубави, — сада Ви кукавички бјежите пред задњим логичним чином свога живота. Ах! . . . Гдје да нађем ријеч што ће разгасити ужас овога часа и сву подлост Вашу? . . .

ОНА

(је под бичем његове исповијести и његова гњева аутоматски устала, па га гледа очима, у којима се скрила сва тмина ноћи. Приближује му се по-

лако, а говори словку по словку) Та се ријеч зове — страх!

КРАШЕМСКИ

(злим погледом, бруталном гестом) Страх? . . . Ви?! . . . Од кога?

ОНА

Од саме себе!

КРАШЕМСКИ

(ухватио је нагло њезино чело, пак је нагнуо натраг њезиниу главу као лијечник, који проучава рефракцију зјеница) Знате ли Ви што ту говорите?

ОНА

(му се истргне, па придушеном страсти, мукло, грубо, немилосрдно, а све то јечи још тужније испод кринке хладних салонских форма, које она мора и хоће да сачува до краја)

Гледајте ми зјенице! . . . Гледајте! . . . Нијесам још полудила, не — јер Вас видим и препознајем. Име Вам је „напасник“ али познам и своју болест а та је смијешна и подла. Женице је зову: љубав! Ха! ха! . . . ја — па љубав! . . . — Јест! Јест! . . . Ругајте ми се, вичите на сва уста колико год хоћете, да оваке грабежљивке немају срца, да су јалове у души и у тјелу, — али ја велим Вама и Вашој леденој знаности упркос, да је истина само оно што се осје-

ћа, а све остало пусте фразе, лаж! — Јест! Ја се бојим само овога јада што ми улисте у душу и што је кукавније од свих оних што сам досад проживјела. Бојим се, — да! — ове ватре која ме живу изгара, ове чежње која се ни цјеловима не утажује, ове слабоће која ми се ушуљала у жиле као каква подла грозница мочвара... Разумијеш ли, напасниче?!...

Хтио си да љубим, — и ја љубим! Али, у хар твојих тамних сплетака, не видиш ли да ја од те подле болести дршћем и да у часу, кад бих морала затегнути све снаге живота да задавим злу коб, што опет за мном издајнички плази, ја немам више ни снаге, ни воље, за оно што ви сви од мене тражите — за чин. (Са скрајњим презиром у великој својој биједи) Ето сад можеш и у мојој кукавштини препознати свој злочин!

КРАШЕМСКИ

(прекрстио руке, па мучи и гледа. Мукло, тврдо) Даље!... Даље!... Хоћу да видим, да чујем, што се ту крије!

ОНА

(као да ју је вихор осјећаја и успомена однио) Што хоћеш да видиш, да чујеш? — Оно мало што си могао наслутити у ово пар година робовања, али ти не знаш откле сада сва ова немоћ у толикој моћи! Ти си видио овај цвијет већ у свој безочној слави својој али ти ни не слу-

тиш колико се ту крви и суза хтјело док се напо-
јила земља, откле успламти толика љепота и то-
лики бол. — Ох! Јест!... Живјети и уживати,
бити тако богата и тако свјесна своје снаге, да
у зависти и понижењу других замислиш циљ жи-
вота свога. — Јест! То сам хтјела и све сам то
постигла! А сада? ... Ко ће скинути с мене ову
Несову хаљу, овај огњени вео, што ми се из-
дајнички прилијепио на пут, а ја не могу да
га свучем, не могу, јер с њиме кидам и живо
месо!

КРАШЕМСКИ

(који је све мирно и оштро мотрио, приближио
јој се, па одлучно, заповједно) Доста!... То
је глас лудости! Љубав не јауче, не бјежи...

ОНА

(са скрајњим презиром, лицем у лице) Ти да го-
вориш о љубави? ... Ти?! Бити глух, слијеп,
бешћутан боловима радника своје среће, пак за-
сјести на справној гозби — то је твој живот...

КРАШЕМСКИ

(једним замахом) И твој!

ОНА

(се зауставила као погођена усред прсију и про-
будила се па види пред собом понор, саму себе)

Истина! ... Истина! ... Нема за нас по-
чинка, нема станке! Ми смо дјеца олује! У њој

живимо — с њоме нестајемо! Јест! . . . Јест! . . .
Још увијек лете Дантеови проклетници, али не
више паклом, већ свијетом! . . . Као крдо облака,
тјера нас бич страсти и таштине — и носи нас
. . . носи! . . . Без куће, без огњишта, без љуба-
ви летимо у бијеснијем црнијем влаковима по да-
ну по ноћи — у вјечни немир! . . . Кад и кад
кроз прозорце угледамо колибу, праг, вечерњу
луч и једно лице младо што чека, слуша, не
враћа ли се он, муж . . . а у крилу јој почива
нешто мало, дрхтаво, један посмијех, једна
суза, један благослов . . . дијете! . . . Ох! . . .
(Склопила је очи пред утваром среће која није
за њу).

КРАШЕМСКИ

(приближио јој се полако од озада, па јој дубо-
ким, мирним гласом улијева у душу лијек што
дјелује, а очима је пробада као да слиједи дјело-
вање отрова) А ја видим другу жену — младу
и лијепу, у погледу сунца, тамо, гдје се модрој
пучини клањају палме. — Она је ту у кући својој,
наслонила је главу на раме човека, кога је са-
ма из панца судбине отела! . . . И нема више цр-
них утвара нема страха. Сан је постао истина,

ОНА

(слуша, слуша и срце балзам што умирује и ли-
јечи, капљу по капљу, и лице се разгалило,

очи раствориле, као да гледа пред собом слике које црни чаробњак за њоме по ваздуху црта. Она клима главом и пружа руку Крашемскоме) Не — не, Крашемски! Не помажу више лијекови!... Узела сам их толико! Ал' исто — хвала Вам! — — и опростите . . . Не знам, — што ми је! — — Осјећам нешто чудно . . . Као да се простор около мене сужује . . . Сподињем се некога малог миша, што га једноћ улових у ступицу. Морало му је бити у души као мени данас . . . (Задрхта).

КРАШЕМСКИ

Ви дршћете?

ОНА

Хладно ми је. (Лакају, што пролази на дно) Молим, гарсон, моју копрену! . . . Тамо је у салону за читање . . . (Лакај се поклони и оде на лијево). А сад хајте, Крашемски! Они су горе сами. Ох! Брзо . . . умирите ме! . . .

КРАШЕМСКИ

Не страшите се, он је у Вашим рукама. (Хоће да се упути, али у тај час лакај носи копрену. Крашемски му је узме из руку, а лакај оде, па разастре копрену, а покрије њу) Допустите прије . . . (И зауставио се држећи разастрт шал, а његово се лице скоро уснама дотакло њена врата).

ВИТАЛЕ

(у то пролази испод руке с Кандијаном у мјесечини потријемка. Угледају пар и стану. Кандијано би се хтео угнути, али га Витале задржи. Види се да пита разјашњења и да му их Кандијано даје).

ОНА

(је осјетила дах пожуде Крашемскога, па је окренула главу прама њему, а раскрилила руке да прими копрену. Она му погледа дубоко у очи) Крашемски! — што чините?

КРАШЕМСКИ

(сикће јој у ухо) Тражим мјесто, гдје би Вас та не погодило кад бисте се изневјерили удесу који Вам ја досудих.

ВИТАЛЕ

(се одијелио од Кандијана. Види се да му Кандијано показује куда ће невиђен проћи, да дође у хол кроз она мала враташца иза пианина. Витале је разумио, насмијешио се, па мирно, али опрезно иде у лијеви салон. Кандијано остаје неколико тренутака, даје налоге лакају и оде с овим на лијево испод ступова).

ОНА

(се завила у копрену, а шапће Крашемском, на ког се готово наслонила) Карајте ме! . . . Карајте! — Ви сте једини, који ми може повратити

снагу, спасти ме од кукавства, што ми се по крви шуља. — Да сад имате бич у руци, рекла бих Вам: „Удрите!“ — само да оћутим бол, да знам, да живим и да сам ја опет ја! . . .

КРАШЕМСКИ

(у блијеску наслућене побједе) Сутра ћете то сазнати у слободи . . .

ОНА

(се загледала у њега као змија у факира, кад је фрулом опчарава) И онда ће махом нестати сва ова слабоћа, ове слутње, овај страх . . . је ли? . . .

КРАШЕМСКИ

(све то сугестивније) Чим прегазите задње јазове људскијех предрасуда, Ви ћете у вртоглавици која Вас обузе, упознати да сте се успели на врхунац живота! — А до тога треба још — само оно, што он чека и што он хоће: ону једну, једину Вашу ријеч . . .

ОНА

(у задушеноме, нагломе, инстинктивномоме крику пробуђене воље) — Убиј! . . . (Трен хитре, глухе паузе пак, разгледавши се на околу, притисне се још ближе уз Крашемскога, стиснувши му одлучно руку на обећање :) Јест! Сутра —

КРАШЕМСКИ

(мукло зајечи и објема рукама зграби њезину руку, па је стави на чело и на усне, а пригнуо се и поклекнуо као мужик пред иконом. Затим се уздигне и гласом појања рече) И тако буди!

(Још један поглед и нестане у висине скалинате. Она нестане окренута прама њему као зачарана. — Кад је Крашемски нестао с видика, а она је доле на дну лијеве скалинате, гледајући за њиме, враташца се на лијевој страни иза пианина полако отварају).

ВИТАЛЕ

(улази наравним тоном човјека који је у свом дому, али свака је његова кретња изражај опрежности. Она га не види — али са заклоништа свога он слиједи сваки њезин миг. Кад осјети да ће се она окренути, и он се обрне и пристане уз пианино као да тражи ноте).

ОНА

(се одалечила од скалинате: на лицу јој титра још пробуђена радост, а тијело јој вибрира у затегнутој вољи, што је немилосрдна рука лијечникова привеза. Криза је прошла — и она је одлучила. Још један корак, и судбина ће се испунити. Она пролази мимо ступова од порфира, и не би чула ни јек серенате што кадикад вјетром захуји, — да није млетачке ноћи!

Што је било у тој ноћи, да се она ипак зауставила и погледала јој очи?

Све дрхтаве звијезде што плове небеском пучином, и сви живи рубини, што блуде по лијеној потамњеној лагуни, сви јој се насмијешеше као на поздрав, као на одлазак, а чудни звуци зазујаше по жицама мјесечине :

Видиш ли, како смо накитили
дворове мрамора и смрти ?
На дну се данас слави Тиєполова
свадба Нептуна
с краљицом мора . . .
Дођи ! . . . Видјећеш прстен
вјечних дуждевих вјенчања !
Дођи !

Је ли она разумјела тај дозив мртвијех ствари и неумрле Љепоте, да је пружила руке прама плавој истини и коракнула до руба бијелих степеница које цјелива зелени вал ? Или њу нешто друго зове да изађе, да се сакрије за модрим свиленим завјесама ноћним ? — Или . . . ко је оно нешто друго шапнуо — да је она пригнула главу над водом, пак на десно — на лијево — у дубину, и послушала ? — То бјеше глас, да, . . . али откле ? . . . Је ли из пожара млетачких сатурналија, или из закопаних успомена ? Откле тај цврчак у тој ноћи ?

Откле зујање те силне мелодије, која је пје-

вала своју малу чежњу оним гласићем што негдје куца и зове:

„Отвори! . . . Отвори! . . . Прољеће је ту!“

— — — — —
А зашто се она наједанпут обрнула и бацила хитри тамни поглед све наоколо, као да је у тој пјесми чула јеку мртвачког звона?

Немирне, престрашене зјенке не опазише с почетка ништа. Глас је ипак у холу звучио јасније. Извирао је тамо негдје близу пианина.

Она поспјеши ход, да дође до врела тога танкога несмиљенога, звука затрчи се малко и угледа)

ВИТАЛЕ

(што сједи пред пианином и пјевуца тихо „aubade“ малог „midschipman“-а злочестој Мис Маг што је затворила врата и рекла му да чека, докле не рече: „Дођи!“)

— — — — —
— — — — —
(Холом пролазе гости. Шетају се, чекају кад Серената на повратку успамти испод Cà Foscari, сједну у мјесечини пак ишчезну у растворени хотел. Некоји долазе низ скалините и слушају за час онога који тамо удара на гласовиру. И они прођу. Слуге каткад завире на дну и прођу... а све наоколо свијеће горе, мрамор се љшти, цвијеће дријема у вазама, све је тако мирно, тако уредно, тако увијек исто, да би готово чуо

трептање електричне струје, што — рекло би се — даје тој слици свјетло, и миче оне лутке и зауставља женски манекен, што слуша у дражесној пози они гласић исти механичке сонерије. — Лијепе ли илустрације за какав „Christmas-Number“ ! — ускликнуће Ваш први поглед, — али Ваш други, у ком се још вију колобари црне тајне сунчаног цвијета, препознаће у очима оне жене исту ону уморност, онај страх, ону грозу, што Вас пресенети у сумрачју сиве лондонске собице.

— И није ли доиста она иста укоченост античне маске која је покрила нанаданом кринком старости и страхоте сав онај посмијех златних правова и рупица? Не чујете ли у ваздуху и у души Вашој „Leitmotiv“ сунцокрета? . . .)

ОНА

(је све то осјетила и у трен проживјела. У њезину мозгу блијесак сијече за блијеском. Зато њезини кораци од онога мјеста, гдје се зауставила пред објављеном судбином, па до пианина, на ком је Витале тихо пратио свој мали дозив, бјеху за њу можда најтежа мука и можда крајње окајање. Она дође до њега, како се дође до смрти, коју видиш и којој се не можеш угнути. Њезина рука не задрхта, кад се мирно наслони на његово раме и кад јој глас чист и дубок изусти три саме ријечи — осуду своју:) Јест, ја сам!

ВИТАЛЕ

(би вриснуо од насладе, што му је успјела замка, али ледена му струја прође у исти час тјелом на додир оне руке. Хтио би јој се отети, али она је јача и мирнија).

ОНА

(га држи снажном руком, а глас јој туче хладним, металним ритмом као у тамним дућанићима у Calle dei Fabbri, кад ковачи кују жарку млетачку мјед) Ви се нећете макнути! — Ви нећете устати! — Ја осјећам да је моје лице сад грозније од Вашег чина, а Ваше самилости не треба кад је и не тражим. Јест! Ви сте успјели! — Затворили сте и Ви мени сада све излазе осим једнога. И ја могу разбити стакло и одврнути кључ, али ја бих се онда спасила тек од Вас, али не од себе.

ВИТАЛЕ

(се освијестио у немилосрдноме звуку онога гласа, што ни у овоме часу не моли, већ заповиједа. Хитрим нервозним кретом прстију — који радије би давили, а не могу — прелети преко пианина и прекине њезину ријеч акордом дисонанце и гњева).

ОНА

(је осјетила бујицу његове мржње. Гости, који пролазе холем, баце мирни поглед на обични музикални интермецо хотела и пролазе. Она се

пригнула до њега, па му шапће) Свијет пролази! . . . Ударајте! . . . Пратите ме, помозите ми, да Вам исповједим истину.

ВИТАЛЕ

(чуо је њезину ријеч, а слуша далеки дозив серенате, која испод двора Фоскаријеве славе пјева успаванку млетачкој ноћи, па тихом пратњом ону слатку кантилену, што сада велом звукова оба-вија окрутност исповјести оне уловљене јадне женске звијери).

ОНА

(је дигла руку с рамена, па се објема рукама упрла на његову столицу. И она говори тихо, али јасно, одрјешито, некако пословно, као да је на суду)

Јест! — Ја сам Miss Mag — али право ми је име Ellen Thow. Можда је и то лаж као и стари паралитични пијаница који ми се називао оцем — а да ми ваљда није ни то био. Откле се у мени створио толики злочиначки нагон за уживањем, не знам — не — али то знам да сам од раних днева, махнито волила све што је новац и сјај. — Имала сам љубавника који ме хтједе оженити. Била сам му вјерна докле не упознах богаташа, бојара руског. Оног сам младића једног дана устрелила у његовоме стану када ме не хтједе одријешити од задане ријечи, ни повратит ми моја писма у којим сам му признавала све своје подлости да се дочепам блага и моћи. Његов сте

љеш нашли испод отомана са сунцокретом, мојим цвијетом у руци, што ми га бјеше истргнуо из појаса. Његовом смрћу нестале задње запреке да Ellen Thow постане грофица Еудоксија Јекатеринскаја.

ВИТАЛЕ

(пред гордом искрености те жене престао је мало помало ударати, па се полако окренуо и упиљио своје блиједо лице у ону приказу, која је у злату и бисеру говорила о праву на издајство и злочин).

ОНА

(се мало одалечила. Мирно, готово ведро говори даље, а осјећа се да с насладом скида једну по једну све копрене, што јој заматају душу)

— Тај је злочин морао неки други да изврши и да се по траговима не дође до мене. Лутала сам дуго по улицама без мисли и без циља. Као паук разапех мреже да уловим човјека који би с незнања могао да се причини убојицом. У добар час угледах Вас пред излогом женских накита. Морнар, дјечак, странац, у трен ока би заведен и уведен у ону собу. Све што је у први мах зборило противу Вас, приказа јој се уједанпут доказом, да само Ви, дијете, превишне фантазије и нагле крви, може у очима бешћутних Енглеза да изгледа као творац тајанственог, рафинованог злочинства. И она Вас закључа у оној соби и оде управ полицији да пријави незнаног убојицу. —

Ваш ме пак бјег ослободио од сваког изговора да Вас жалим. — Три мјесеца иза овог дана отплови Ellen Thow у Русију да прими име, богатство и сјај живота што јој је по урођеној натчовјечној владарској ћуди само њој и припадало.

(Пауза. — Тамна јој је копрена склизнула низ тијело, само рукама држи јој крајеве. — Она стоји пред њим голишавија од саме Фрине. — Мирно и хладно подигне опет вео и загрне се. Хтјела би да коракне прама мјесечини, али се окрене прама њему)

Могла сам хинити, лагати, молити, пријетити! могла сам се сакрити, отпутовати, — и не бисте ме нигда више састали. Све сам то замислила, откад Вас изненада мало прије састадох, и све сам опет својом вољом разорила, јер само се једно мора у животу догодити, — и то се ето сада догодило!

ВИТАЛЕ

(подигнуо се са столице, привучен страшним призором те вивисекције. Око му је потамњело, а уста зла. Прекрижио је руке на прсима, пак гласом без звука сикће јој кроз зубе у лице) Ја Вас гледам и не знам да ли је грозније Ваше злочинство или Ваша безочност! (Долази до ње, па тихо, а бруталним сарказмом) Кад сте већ казали све зашто не кажете, чему сад и та нова замка?!

ОНА (тргне се)

Што?!... Зар Ви мислите?!

ВИТАЛЕ

Мислим да Вам је све залуду. Ако се он не може осветити, јер је платио својом смрћу то прљаво Ваше благо, али зато живи тражи одмазду.

ОНА

Који ?

ВИТАЛЕ

(тик до ње, руке у џепу, — тип рафиниране са-
naille) Вас !

ОНА

(нехотице назадује, а не скида очи с њега. Мирно,
али развучено:)

Ја само затражих суд — говорите !

ВИТАЛЕ

(приближи јој се, а говори тихо, пресјечено, за-
душено од гњева и гнушања) Ко је убио тијело,
има право да га тражи; али човјеку, који Вас гле-
да, убили сте душу . . . Разумијете ли Ви то? —
Овај дјечак, некада пун сунца, смијеха и шале
своје лагуне, живи је мртвац. — Јест! — Гле-
дајте га! — Има ли трага доброте и самилости на
овоме лицу? — Ваш је дах прешао преко њега и
похарао му сву младост . . .

Ваше му је издајство усахло срце, отело му
је вјеру у људе, у поштење, у љубав. Од онога
дана ја видим у сваком оку лаж, у сваком загр-
љају лаж, у свакој молитви лаж! И кад нађох у

свакој жени Ваш поглед и у свакој посумњах Вашу варку, — онда побјегох поврх земље и узех себи за метресу — Смрт. (Још тише и окрутније) И сада, када Вас гледам накићену плијеном Ваших руку, али тако невољну у скрајноме своме понижењу, опет само Ви сте криви што тражим за Вас још ниже понижење. Јест!... Мис Маг! Прошла су времена опраштања — нови су људи не-смиљени јер су их научили да нема ни неба, ни пакла. Подлост за подлост! (Тихо и полако) Моју шутњу морате купити . . .

ОНА

(која га гледа и не мигне оком) Чиме?

ВИТАЛЕ

Ја хоћу да чујем пред Вашим вратима ону ријеч коју обећасте заведеноме дјечаку (скоро у ухо): „Дођи!“

ОНА

(је сва задрхтала, узмичући) Никада!

ВИТАЛЕ

(угледао је тројицу, која слазе с десне скалините, препознао их је, па још тише и продирније, њој) — А кад бих довикнуо тамо оној тројици: „Гледајте је! — То је она! — Убојица! . . . Мис Маг!“

ОНА

(у исти је трен опазила Јекатеринскога, Гољукова и Крашемскога — и мукло врисне. У неизреци-

вoмe изражају страха, сасвим хитро и тихо) —
Ах! — Шутите сада! — — Учините послије од
мене све што хоћете, ја сам Ваш плијен; али сада
ни да сте дахнули! . . . Јесте ли разумјели? . . .

ВИТАЛЕ

(тихо, погледавши је охоло у очи) Не бојте се!
зовем се Малипјеро! . . .

ОНА

(све у великој тишини и хитрини кроз зубе, а у
потпуноме мировању кипарскога lika) Дајте ми
цигарету! . . . Брзо! . . . Да! . . . Тако! . . . А сада
понудите ми ватре! . . . Ено их! . . . Долазе! . . .

ВИТАЛЕ

(који је све то послушао и учинио, мирно, без
трага прошле борбе, гласно) Изволите, грофице!
(Држи жигицу упаљену, докле она срче дим ци-
гарете. Непомичан је, а гледа продирно у расви-
јетљено лице. Тихо) Који ће од ове тројице пла-
тити својим животом трећу инкарнацију Ellen Thow?

ОНА

(пали цигарету, гледа га кроз пламен жигице око
у око. Бацивши дим из уста, тихо) Од оне тро-
јице — нико! (Обрне се, па, хинећи весело зачу-
ђење, прама оној тројици, који су сашли, гласно)
Ах! . . . Enfin! . . . Messieurs! . . . (Ведром веселости
иде им у сусрет) Да нијесам овдје имала љуба-
знога госта, била бих пошла сама у гондолу . . .

(Обрне се прама Виталу који чека и помњиво гледа, што се ту збива. Њезино је лице разгаљено и мало зажарено.) Допустите, кнеже Малипјеро, да Вам прикажем најбјесније карташе свих Млетака! Мој муж, господин Крашемски, Гољуков — — (Поздрави).

ГРОФ ЈЕКАТЕРИНСКИ

(сасвим сијед, али још снажан, елегантан човјек, тип посланика у миру, дакле дискретнији и достојанственији од оних у служби. Фрак, бијеле рукавице. Тихо, прекинуто Малипјеру) *Tres flatté!* . . . Читао сам о Вама у „Фигаро“! Велика ствар! — Рекорд! . . . Африка! . . . (Разговарају даље).

ОНА

(се помало окренула прама Гољукову и Крашемском непомућеним лицем. Од сада непрестано бљешће на обзору оних лица, што навукоше на себе кринке друштвености да сакрију олују која их гњави. Тихо, хитро, бљесковито) Што се догодило тамо горе?

КРАШЕМСКИ (хитро, мрко)

Не знам! — Нашао сам их гдје картају!

ГОЉУКОВ (исто)

Догодило се да он сумња! . . . Био је леден, па саркастичан — и напoкон ми рече да одлазите сутра . . .

ОНА

(пресенећена, муклим вапајем) Ах! . . . Сутра! . .

КРАШЕМСКИ

(хитро, тихо њој) Не пустите да гроф сутра у јутро изађе. И чекајте нас! . . .

ГРОФ

(забезекнуто, гласно прама њој) Ах! Чујте, грофице! . . . Чујте! Наш је млади кнез — за рат! У XX вијеку, пак рат! ха! ха! Incroyable! (Она се хитро упутила грофу и Виталу, па се весело разговарају).

КРАШЕМСКИ

(тихо, хитро Гољукову на другој страни) Хоћеш ли сада оклијевати? . . . Ако ти оде, она је изгубљена за тебе.

ГОЉУКОВ (нагло, тихо)

Прије ћу ја убити њега — него ли ми је отме!

КРАШЕМСКИ (све наглије, тише)

Тако је! Сутра у јутро мораш к њему! Мораш га присилити да пристане на раставу. Ако неће, а ти пуцај. Она то хоће! — Она ти то поручује: Права су природна јача од закона људских! — (Шум народа као узбурканог мора продире с оркестром далекога Бучинтора. Гондоле пролазе све то хитрије у бујици свијетла и пламена, што сада с десне стране тече жаром огње-

не ријеке. Кандијано се искрцао из гондоле. Гроф и Витале иду му у сусрет).

ОНА

(се одалечила од мужа, па дошла до Крашемскога и Гољукова. Хитро Крашемскоме) Хајдете до њих! Задржите их само час! (Крашемски иде грофу. Она и Гољуков остадоше сами у вртлогу живота, који около њих валовима бије. Час паузе. Она му гледа мирно дубоко у очи) Реци ми још једанпут да ме љубиш!

ГОЉУКОВ (као јeka)

Љубим! . .

ОНА

(је за час склопила очи и уздахнула дубоко, као да је допрла до дна).

ГОЉУКОВ (хитро)

Што ти је?

ОНА

(с далеким посмјехом, показујући Сан млетачке ноћи) Сва је ова ноћ огња и тајне уљегла сад у ме! (Сасвим тихо, пожудно) Пољуби ме!

ГОЉУКОВ

Овдје?! . . . Сада?! . .

ОНА

(наглом гестом руке растргла је спону бисера испред врата, па мирно, гласно) Ах! . . . Молим Вас, Гољуков, помозите ми сапети! . . . Спона је слаба!

ГОЉУКОВ

(пригнуо је главу до њена врата, па дрхтавим прстима, с којим се сплетоше и њезини, хоће да закопча, а лице се пење по лицу, и, кад она пригну мало главу, уста загризоше у пожудном грчу. То је трен).

ОНА

(а да јој се ни трепавица није макнула, намештајући ђердан) Како су господа неспретна!... Али исто Вам хвала!...

КРАШЕМСКИ

(опазео је све ово и дохрлио до Гољукова, хитро, гњевно) Јесте ли полудили? (Одврне га).

ВИТАЛЕ

(је видио што се збило. Оставио грофа и Кандиана, па дошао до ње. И разговор је опет као све, што се ту збива, — блескање. Пар ријечи, — један миг, — једна црта, једва одаје вртлог. што је захватио оне душе, и све хитрије их завија до вира пропасти) То је он!

ОНА

Јест.

ВИТАЛЕ

А онај други је заводник, који вас подлачки тјера до понора гдје вас чека његов гадни загрљај! . . . Није ли тако? . . .

ОНА (подрхтавши)

Подло је што Ви ту чините!

ВИТАЛЕ

(тик до ње, са смијешком на уснама, али глас му је набрушен као бодаж, а очи дрзовите, округле) Било би, кад бих Вас пустио да побјегнете из осветничке замке, у коју сад закључах — ја Вас! . . . (Још тише) Само што ја не заборавих кључа у брави па зато Вам нема више спасења!

ОНА

(погледавши га; непомична, загонетна) Мислите ли?!

ВИТАЛЕ (као горе)

Зар не видите? . . . Сви су ту! — управ као у оној слици у Palazzo Widman-Foscari, који сте сада у Млецима ваљда видјели и препознали. — (Све тише и несмиљеније) Не тражите на около излаза! — Нема Вам га! — Све је справно, Саломо! — Чак и мали паж који шути и чека!....

ОНА

(је у нехотичној часовитој ствари бацила поглед све на около, пак опет мукло, јеком презира и изазова у гласу) Чему да чекате?... Дошао је Ваш час! Говорите! Заповиједајте! Слушам!

ВИТАЛЕ (као горе)

Кад ноћас све заспи у хотелу сађите овамо! — Чекам Вас у гондоли! (Све тише) Рекосте

сами да сте сада мој плијен! — И јесте! — Зато хоћу да и ја осјетим оно што је Мис Маг уживала грлећи живог над љешом прошлости! (Група се од озада и разговору полако приближује).

ОНА

(је осјетила да се круг удеса око ње сужује, па скоро нехајном, гордом смјелости у смјешењем се али проблијеђеломе лицу) Ви бисте то хтјели, али не можете! Као све, што је мушко, ви се знате само осветити. Уживати пак у своме гријеху знаду само они који живе и умиру за њ! (Одалечивши се, коракне, па се још мало окрене смијешком презира и ироније прама Виталу)

У осталом освета Вам не успијева! Јер она, којој сада закључасте све пролазе, није Елен Тов, ни Мис Маг, ни . . .

ВИТАЛЕ

(тик до ње руглом сигурног играча) Него ко?
— Еудоксија Јекатеринскаја?

ОНА

(једним погледом у очима, једним смијешком на уснама, једним тајним и чудним изражајем лица и гласа опонашајући себе у појави лондонске замке) Најдрња олуја без наде, која се зове Жена!? (Обрне се прама дну, па угледавши Кандиана, дражесно) А што је програм иза Сере-

нате? . . . Ваљда опет какова сјајна идеја нашега великога мајстора — апотеоза.

КАНДИАНО (галантно)

Одвише сте љубазни, грофице! Ето . . . замислио сам усред *Vasina di S. Marco*, пред ступовиме Пјацете, некакав огромни *tableau vivant* — нешто у стилу Тиеполових апотеоза! . . . „Венеција са свога пријестоља баца прстен своме вјеренику Нептуну као залог вјечнога брака с морем!“ . . .

ОНА

(посмијехом, али је лице застрто невидљивом копреном). Чудно! исте сам ријечи мало прије чула, кад сам пролазила мимо тараце... (Као за себе). — „У залог вјечног брака с морем! — (Гроф и Кандиано се смију. Витале све гледа са стране).

КРАШЕМСКИ

(Тихо хитро, тик до ње) — Све је справно!

ГОЉУКОВ (исто)

Сутра сте слободни!

ОНА

(Крашемскоме и Гољукову, придушено али у некој нервозној радости) Нестао је страх! Нестало је црних сјена!... Чула сам ријеч Млетака....

ГОЉУКОВ (као горе)

Дакле?

КРАШЕМСКИ (као горе)

Ваше лице пламти!...

ОНА

(као у шалу али значајно) Сад сам ја опет ја! Још трен и ето ме на врхунцу живота! — (стигне ми руку, пак окренувши се према графу и Кандиану) Само да се пресвучем!...

ГРОФ

Ах, ти Млеци!... ти Млеци! Крајње време да одемо. Све се у њима збива што је најневјероватније; као у сну! . . . (Њој) Пожурите се, молим Вас. Ми Вас чекамо! . . . (Иде с Кандианом прама лијевој страни).

КАНДИАНО, ГОЉУКОВ, КРАШЕМСКИ

(до врата на лијево) Само брзо! . . . Брзо! . . . Чекамо Вас! . . .

ОНА

(хоће да се успне, па весело њима) Не бојте се!... Ји ћу прва доћи до Тиеполове славе... Adieu! (Господа улазе у собу на лијево. Замамна се музика и пјесме приближују. Пуни сјај мјесеца.)

ОНА

(Остане за час непомична и гледа камо су нестали. Затим се окрене, а већ је на трећему скалину, па погледа Витала и мирно га зазове) Малипиеро!

ВИТАЛЕ

(који се бјеше удаљио у мјесечину, окрене се нагло и погледа зачуђено ту жену, што га зове) Ви ме зовете? — Дакле!?

ОНА

(наравним тоном) Да се не вратим — бисте ли ми дали онај цвијет?

ВИТАЛЕ

(дошао је до пианина, погледа цвијет, па њу).

ОНА

(је разумјела упит његових очију) — Јест! Онај. (Гости пролазе, слазе, излазе. Серената се завија велом заблуде около пламена толиких распаљених жеља).

ВИТАЛЕ

(узео је цвијет и донео јој га испод балустраде, на којој се она наслонила као Јулија на балкону).

ОНА

(прима цвијет из његове руке, погледа му црну зјеницу и говори као за себе) Јест — то је! (Погледа Витала, а око јој је, као да су се све сунчане зраке цвијета скупиле у њем. Мирно, дубоко) Не заборавите нигда, Малипиеро, да сам ја хтјела сама да ми пружите овај цвијет — и да нијесам задрхтала, кад га примих из Ваше руке. (И успиње се гледајући га неизрецивим смијешком тајнел) A bientôt!

ВИТАЛЕ

(гледајући је непрестано оком сумње и зачуђена)
Камо ћете ?

ОНА

(показујући му скалинату, куда се већ почела пењати па судским шаљивим патосом) — У висине!

ВИТАЛЕ

(није макнуо ни трепавицом) Чекам Вас, Miss Mag! (Велика серенада. Слава свијетла и пјесама.

ОНА

(занесена у обмани својих осјећаја, пење се а гласом скандира у ритму пјесме споља за све до врха степеница) Чујте! чујте! Златан прстен дуждева пада у море. Он ће сада да спава миран, у дубинама снова! Ето и мене! Збогом! — Ха! Ха!... (Нестаје у једном трену).

ВИТАЛЕ

(је остао непомичан буљећи у њу, и, кад је већ нестала, хтио би се залетјети за њом, али у тај час продрхтне нехотице. — Бујица огња и лађа покрила је све море између мраморнијех обала Канал Гранда. Слава се Венеције враћа, али бучнија, црљенија у оргијатскоме крешченду свих звукова и свих пламена. Серената је покупила путем своје „Via Triumphalis“ — све вапаје живота, да их огњем и пјесмом разбјесни до задње апофеозе што ће сад успламентјети између ступова

Микиелова плијена. Из Бучинтора, који се огњем шумских пожара приближује, запоји у тај час славни „Лотијев Мадригал“ „Spirito di Dio“.)

КАНДИЈАНО

(дошао је с лијеве, па куцне по рамену Витала, који је остао затрављен величанственијем звуцима стародавнога корала) Чујеш ли?

ВИТАЛЕ

(стресе се и зграби Кандиана за руку) Што је то? . . .

КАНДИЈАНО

Права стара свадбена пјесма нашијих отаца, кад је падао у Адрију прстен Венеције! . . . Што велиш, ех?! . . . Нашао сам је у библиотеци Марциана! . . . Моја идеја!

(Усред пјесме чује се изненада слаби женски врисак. Плавокоса дјевојка, блиједа, без даха, а дршће као прут, долетјела је низ лијеву скалинату и, угледавши Кандиана, пала би пред њиме на земљу, да је он и Витале не зауставише),

ДЈЕВОЈКА

Ах! Екчеленца! . . .

КАНДИЈАНО, ВИТАЛЕ

(довукли је до пианина) Говорите . . . Што је?...

ДЈЕВОЈКА

(плаче придушено и дршће у бесвијесноме ужасу)
Ах! Страхота! . . . Наша грофица . . . пригнула

се на балкону, — тамо на Рију и . . . (сакривши
лице рукама) Не! Не!...

КАНДИЈАНО

Говорите! . . .

ВИТАЛЕ

Говорите! . . .

ДЈЕВОЈКА (као горе)

Насмијала се гласно, па је довикнула некоме
доле: „Ево ме!“ — и... (сваливши се у фотељ,
муклим јауком) и пала је у море! . . . (Зајечи и
покрије лице рукама).

КАНДИЈАНО И ВИТАЛЕ

(једним криком) Ах! — Несрећница!

ДВА ЛАКАЈА

(хрло улазе и дотрче с лијеве до Кандиана).

(Први лакај) — Екчеленца! . . , Да бисте се
потрудили! . . . Гондола је за спасавање исправна!

(Други лакај) Видјели су је, како се залетјела.
(Хорал у даљини нестаје).

КАНДИЈАНО

(хитро, заповједно, оштро) Несрећа је велика, али
пуки је случај! Грофица је трпјела вечерас од вр-
тоглавице! . . . Зазовите лијечника! — Кад се
тијело пронађе — нека се одмах одведе у Сан
Микијеле. Хотел не смије ништа видјети и ништа
чути! Хајте!

(Лакаји оду с плавокосом дјевојком. Витале је остао наслоњен на планину буљећи у празнину).

Витале . . . Брзо! . . . Помози! . . . Пригледај ми ту госте. Ја идем јавити оним несрећницима унутра (Затрчи се на лијево, опет стане и врати се тик до Витала, пак тихо, оштро) Само двије ријечи . . . Што се ту збило?

ВИТАЛЕ

(блијед, тврд, запалио је цигарету па некако нехајно рече, дахнувши прам дима) Ништа!

— — — — —

— Урнебес гласова из воде, из лађа, из Бучинтора, са прозора, са кровова запјева слатку пјесму старих млетачких серената XVIII вијека што је постала јеком свијех топлијех ноћи испод Риалта :

„O Venezia benedeta,
No te voglio più lassar'!“

И сунчани Бучинторо пролази с Венецијом на трону у химни свадбе и у пожару срдаца.

Кандиано и Витале дошли су међутим до врата лијеве собе. Кандиано је ушао а Витале остао скривен у потријемку, гдје је сва навала гостију. У триумфу млетачког баханала врисне глас као заклан из собе — и три особе помамних лица, ридајући, јаучући мукло, сви у клупку с Кандианом прелете од лијеве на десну страну.

Нико их није опазио. Витале гледа за њима
па се загледа у ноћ.

Бучинтаро пролази тих, величанствен. Пјесма
се губи с њиме :

О VENEZIA BENEDETA!

Час љаузе. Завјеса љолако љада.

Венеција, Децембра 1911.

IMPERATRIX

МИСТЕРИЈА ОСТРВА ЗАБОРАВИ

У ПЕТ ПОЈАВА

IMPERATIX

MINISTRIA OCTRA SACRAM

Y RIT GORDA

Дуго сам размишљао и затезао да напишем ово дјело, — размишљао велим, али не извео јер много магла и облака пријечило ми је да видим јасну слику мог маштања на скровитој позорници душе своје.

Велике и страшне слутње након прве славе освећеног Косова објавише ми до напoкoн једним бљеском и једним одјеком удес моје пјесме.

И тад ја написах ужас Царичине коби на Граџу поврх Данача, у погледу мртвога града мојих снова, од 9 фебруара до 16 јунија 1914.

А још не бјеше ни свануо кржави Сарајевски Видовдан те године!

У шестој ненаписаној појави ових мистерија канио сам пако да прикажем и коначну побједу Омладине над љешом прошлости, — али ме Цареви целати и робијаштво баџише да не бих посвједочио истину превиђења својих.

Зато је вјечна Правда сама довршила дјело пјесника приказавши Васиономе Свијету пропаст Царства Лажи и Васкресење Мртвих у Апотеози ослобођене и уједињене Југославије.

У Загребу, децембра 1918.

ПИСАЦ

ПОЈАВА ПРВА

Густа и црна расте ловорика првих мрамора бијелих сједалица што се на около поређаше и загледаше у руб онијемљеле бунар-чесме и у Старога Вртлара, који до ње сједи, па мучаљиво бруси оштрицу косе.

Све је тихо, далеко, заборављено у непомућеној љепоти природе, коју умјетност гаји и у славу невиђена божанства кити. — Само оштрица доле цвили, а горе високо ждралови кријеште. — Стари се Вртлар зауставио, па гледа у висине, откле пада хладни плавкасти отсјев на бијели мрамор чесме и на бијели пијесак вијугавијех стаза.

У томе је хладу ловорика потамњела шаром паунасте кадифе.

Ту се не зна ни која ли је ура, ни који ли је дан, ни која ли је година, ни да ли су сиједи прамови и смеђе рухо Старца Вртлара негдје у посвећеноме гају на Лемносу или у кићеноме закутку каквога краљевског Трианона.

Ту је само шума, мрамор, Стари Вртлар и нешто безимено, што тим крајем влада сувереним господством Тајне. — *Тишина* можда, која је још

дубља и глуша кад задвили кôса и када ваздухом закликтају ждралови.

А вртлар слуша, бруси и хоће да остане, али се из далека заталасала дјечја пјесма, тако ситна и прозирна, да и кроз њу вири зачарана тишина оног непознатог, изгубљеног свијета.

У ловорици настаде шушкање грана, као свиленијех повлака.

СТАРИ ВРТЛАР

(журније, једитије, кôсу глади а тупим гласом засијече)

— Проклети врапци!...

(и затресе раменима, па хоће опет да бруси, али је пјесма у оној шутњи тако чудна; кô да је сама и голишава у снијечној пустоши без јеке.

И рука се вртларова заустави, а лице му се загледа у пјесмицу која кроз ловорику зуји)

Један
и још један
то су два,
па се пригни,
па се дигни
и уздигни
обе руке,
да дохватиш
и загрлиш

Трен и Вјечност!
Свијет је мој! Свијет је мој!

(Пјесма слази, поскакује, завија се, па кад је уронила негдје у дубљу тишину, прене се старац и мрко, једовито устане. — Згрчен, коштураст, као пребијени хрек старе маслине, упути се, па се опет заустави и послуша. Али пјесме је нестало. Тад замахне косом и загрокта)

— Да ми вас је! . . .

(И оде шуњајући се дугим завојем шумице, тамо на дно, гдје ките жутијех вихојала тињају у модрушастој завјетрини. Још му се виде грбава леђа и чује се како му се хлаmine смучу по бјеломе пијеску путељка, — кад, нути! — ловорика се около чесме зањише и кроз густо јој грање процвату руке, танке и бијеле попут кринова. Најприје руке, па смијех, па три девојачка лица).

ПРВА ДЈЕВОЈКА

другама својим показује, прстом на устима, да умукну.

— Пссст . . .

ДРУГА И ТРЕЋА ДЈЕВОЈКА исто тако

— Пссст . . .

и три се лица загледаше у старца, који за час ишчезну.

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

— Још је ту! . . . Ено иде! . . . иде! . . .
Ах! . . .

(У један мах, преко мраморнијех сједалица поскочише три витка дјсвојачка тијела.

Сва су три у првој клици младости од четрнаест до шеснаест година. Бијеле су им хаће до кољена, а врат, руке, ноге све то младо, ведро наго. — Груди су им тек пробиле испод набора бијелијех, вуненијех туника. — Снага и чистоћа је у тим оживљелим ликовима античнијех играчица Танагре. И дјевојке су скочиле, долетјеле, плануле у један смијех и опет махом умукле, па се тад загрлиле, изљубиле и затрчале до прохода, да још ухоче, куда ли ће страшило да умакне. — Свака им ријеч, ритмичка и звучна, прати ненадане а ријетке гесте тјелеса хармонијом вјечне младости класичкијех времена)

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

— Кôсу носи!

— Што ће жети?

— Траве нема!

— Тек порасла!

— Можда цвијећа?

— Све процвало!

— Не оцвало! —

Сва је земља једна дуга!

— Хтјело би се дуге с неба земску дугу
да покоси :

≡ Ха! ха! ха!...

(Шутња.)

— Пссст! . . . да нас чује!

— И да знаде! —

— До кога смо овдје дошле!

— На уранку!

— На састанку!

— До свог драгог!

— До зрцала — чаробњака!

— Да нам каже!

— Ко сад лаже? . . .

≡ Да ли он, или ми!

(Све три прискочиле до чесме, поклекнуле на руб
и усадиле се рукама у бијели мрамор. — Гледа-
јући у зрцало тихе воде непомичне. — И оне
даље жуборе)

— Добро јутро, лишће моје!

— Добро јутро!

— Добро јутро!

— Дријемала сам!

— Спавала сам!

— Сањала сам!

— Кажи водо, је л' ми лице насмијано?

— Је су ли ми очи исплакане?

— Је су ли ми санци испавани?

≡ Ха! ха! ха! . . .

— Амо чешље! . . .

— Да нас не оговара!

(и све се три пружице, завиле около руба чесме, као нимфе около Челинијевих амфора. — Рукама се расплићу и рукама се плету. — Сад су им гласови као у ластавица, кад причају зори што су у гњезду сањале)

— Злаћане су!

— Мекане су!

— Свилене су!

— Као онда кад их Она погладила!

— И мене је!

— И мене је!

— Аох, дана!

— Аох, спомињања!

≡ Аох!

ПРВА ДЈЕВОЈКА

(наставља да казује неку причу, коју одвајкада понавља, а нигда је не доконча)

— — — и ја сам је послушала и први сам јој пут златнијем чешљом косе распутила!

Једном руком гладим а другом по црнијем нитима пребирем.

И све што их дуље плетем, све су то дуље, то црње, то гушће!

Хоћу да извучем златни чешаљ из те свилене шуме, али она ме завила паучином дима и магле, —

и мене је страх од ње, — јер осјетих да су
јој косе живе, — да ми плазе рукама, — да искре
бацају! . . .

(Тишина. Пјесма се из далека огласује.

Пак тише)

— Оне ноћи сањах о бијеломе пауку!

ДРУГА И ТРЕЋА ДЈЕВОЈКА

— Као онда! . . .

ПРВА ДЈЕВОЈКА

— — — Јест, као онда, кад је дјетешце ле-
жало с мајком у кревету, — а она је у сну завикала:

„Аох! — бијели паук! . . . — и пробудила се,
и загрлила га, . . . па се тад земља затресла и
све се сронуло у дубину! — — —

(Ушутила је, а свуда тишина без даха около њих.

— Па опет гласом прича)

— Тек друге ноћи извукоше дијете испод
рушевина.

(Трен паузе, пак још тише)

Али мајка је остала закопана!

ДРУГА И ТРЕЋА ДЈЕВОЈКА

— И моја! . . . и моја! . . .

(Нигдје више ни гласа)

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

— Нова мајка родила нас опет!

— Она дође и овамо нас одведе!

— У црнину била је завита! . . .

— Као послије!
Као увијек!
— Ал' у очима јој небо цијело!

— Цијело!
— Цијело!

(Оплеле су се руке, па се опет у воду загледале)

— Није него плитка вода, а у њој су све дубине!

— Сви облаци!
— И све звијезде!
— И сва крила!

(Све три су вриснуле јер су у води нешто угледале)
Аох!

— Плове!
— Летел!
— Као једра!

(и све се три окренуле, па легле на узмак и у небо се загледале)

— Лабудови!
— Колико их!
— Куда ли ће? . . .

— Иду њојзи у сусрет!
— Њојзи!
— Њојзи!

(Дјевојачке су се руке пружице и заплеле вијенцем љепоте около бунара чежње. — Велика тишина изван времена и осјећаја. — Затим тише)

— А знате ли управ како се она зове?

— Слобода!
— Чежња!
— Не; заборав!
— Заборав!
— Заборав!

(И опет је она иста глуха, окамењена тишина источенијех чесама у перивојима несталих богова. — Али ето изненада, негдје тамо на ливади, пјесме, смијеха дјеце и вике старога вртлара)

ГЛАС СТАРОГА ВРТЛАРА

— Иш! . . . иш! . . . на ледину! . . . Ту је трава текар посијана! . . . Осе вражје! . . . Стршљени ђаволски! . . . Ето мене и канције! . . . Почекајте! . . . да видите! . . .

(и Стари Вртлар улази трчећи, с косом у руци; — али он угледа она три кипа, која су стријелимице скочила, па остала као окамењена под његовим ненадним насртајем; — и он цикне:)

— А нут' овијех!

ТРИ ДЕВОЈКЕ

(долетјеле са бунара до старца, уловиле га и веселим га тетешењем довукле напријед до руба чесме)

— Ох! вртлару, мој вртлару! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

— Пустите ме! . . . што сте данас замахнитале! . . . Тамо осе, а овамо швраке! . . . Иш! . . . Отоле! . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(не маре што он туче, већ се уза њ стисле, па му показују нешто у висине)

— Не видиш ли?! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(ипак је погледао горе)

— Ала чуда! — Ждралови! . . . Доста шале!
. . . Пустите ме!

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

— Вртлару, мој вртлару! . . . Гледај боље! . . .
Лабуди су! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(хоће да их се ријеши, јер је тамо пјесма ругали-
ца а овдје игра беспослица)

— Не, не! . . . Луде! . . . Ждралови су! Ждра-
лови су! — Баш као и ви, чеврљуге! . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(још тјешње уза њ)

— Вртлару, мој вртлару! . . . Она рече: Вра-
тићу се, кад прелете лабудови!

СТАРИ ВРТЛАР некако злорадо

— А то значи: — никада [... То је!.. то је!..
(и хтјео би да јаче зарежи, али погледа их у лице,
— чудо је још више него ли јед. — И он затепа
и забуни се)

— јер не видјех никада луђих, ни тупљих, ни блесастијих створова, него ли сте — Ви — Ви гнуше . . . балавуше! . . .

(и хтјео би опет да раскине вијенац бијелијех лата, што њега старца — пања огрлише, — али му се гњев у погледу нијемих им лица удунуо, а из дубине му нешто у души зајецало)

— Јест! . . . такове сте! . . . такове, — кад питате оно што све живо и нијемо на овоме изгубљеноме острву знаде, као ви

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ у једној јеси

— Као ми!!

СТАРИ ВРТЛАР

(након трена оклијевања, некако далеко)

— Јест! . . као Ви . . . и као ја, кад се судбина оне ноћи у један мах, као изрована стара кула срушила и засула мене, који хтједох да глух и слијеп још у њој живим!

а глас ми слутње говораше: црвљива је!... не чујеш ли? . . . У стијенама нешто шушти, као да мишеви љуске гризу! . . .

и дође час, кад се кула зањихала, нагнула, сурвала . . . а ја остадох закопан у утроби дјела свога, дубље и црње него ли у гробу!

И био бих ту гњио до конца свијета, — блато у блату; — да онуда не прође Она!

Нико не видје, како, ни откуда је дошла; па ни ја, јер је била црња од моје тмине. —

Само је до мене сашла, подигла ме, извукла ме,
и ја угледах опет сунце!

(Сјео је дрхтав на руб чесме загледавши се у
нешто, што је сада из њега бризнуло).

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(умукнуше, па се савише около њега јер у томе
човјеку угледаше нешто невиђено: *бол*).

(У њиховим је очима тихо и празно, као небо над
вјечним ледовима. — Само шапнуше)

— Као ми! . . .

СТАРИ ВРТЛАР (као горе)

И тад почех опет да бројим прољећа, љета
и јесени, да чекам зиму, да дозивљем снијег. . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ тише

— Снијег! Што је снијег, Вртлару? . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(враћа се опет у се, пак устаје и привидно једи
се, али их не проклиње већ)

— Је л' то живо, Боже! . . . или лудо? . . .
Па да, — како би сте и знале?! . . . Ви, дјеца
сунца! . . .

Снијег! ех! . . . то су Вам пахуљице,
перушине, латице, мисли, успомена, суза, а све
бијеле, бијеле као процављени воћњаци,
и падају тихо, лагано, нијемо, да не чујеш

више ништа на свијету до звончића по друмовима и у души својој.

И тада свака, па и најружнија, и најтужнија и најокаљанија ствар постане опет лијепа и чиста, као... као Ваше хаље, . . . као Ваши погледи . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ (као горе)

. . . и као твоје косе, је ли вртлару?

СТАРИ ВРТЛАР

(заклимао главом и нехотице прошао руком преко својих сједина — дахнувши)

Ето! . . . јест! . . . тако је! . . .

(али се напокон одријешио чара и опет је он жгурави посленик, старо дијете међу дјецом)

— Па да нема вјештица! . . . Зачарале ме . . . некрштенице! . . . Бјеж! . . . отале! . . . Сунце ће сад на ливаду! . . . А покосит нам је љубице! . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

Аох, данас?! . . . а зашто? . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(био се упутио, па се обрнуо; једитије)

Као да не знате! . . . Није ли она заповиједила кад се које цвијеће мора брати и около њезиних отара просипати? . . .

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

Знамо, знамо, вртлару! — Али данас није петак, па љубице?! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Није петак, али је сутра светак!

(Чује се у даљини звоно)

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

Светак?! . . . Који, који, вртлару? . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(пригнуо главу, па дубље)

Кад Анђео навијести Дјевици Марији!

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(сагнуле се до земље поздравом Липијевих „Annunziazione“. — У једноме ритму молитве)

Ave Maria, gratia plena! —

(Тишина. Звоно полако престаје. Дјевојке су остале непомичне слушајући задње звучне таласе)

СТАРИ ВРТЛАР

(усправио се, па се упутио)

Да сте ми пошле и отјерале оне осе у шуму!

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(полећеле до три пролаза и ускликнуле у даљину)

Хој! — Хој! — Хој! . . .

(Час велике тишине. — Из далека се јека одазивље)

Хој! — Хој! — Хој! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Донесите кошаре за цвијеће и за лишће од ловорике. Увијек нам је да трудимо и да будемо

справни, као да ће Она банути изненада! — Нема је а Она већ ту!

ТРИ ДЈЕВОЈКЕ

(завиле се у лаганој игри, пјевајући)

Ми идемо,
да беремо,
да китимо,
да молимо,
да нам сване зора наша,
да нам дође
Она! . . . Она! . . . Она! . . .

(Полако нестају у грање, откле су и дошле. — Још се чује јека њиховог дозива: — „Она! . . . Она! . . . Она“! . . .)

СТАРИ ВРТЛАР

(слуша јеку, па замрмља)

Швраке!

(и макне се да оде, али се на дну приказао изненада, као да је донле трчао, па се нагло зауставио)

ВИЛЕЊАК

(Млад је, висок, сух, тмаста лица, класичне љепоте, дугијех, вранијех, завијенијех коса. — Зеленкасте му се очи удубиле, рашириле, да пробадају свијет и себе.

На њему је кратка бијела хаља, а врат, руке и ноге голе. — Он се залетио из далека за

нечим што није достигнуо, пак угледавши вртлара, махом стао и завапио)

Је си чуо?

СТАРИ ВРТЛАР

(смркнуо се па скоро немило)

Што?

ВИЛЕЊАК

Јеку што дозивље, птице селице што навијештају, и велики глас земље, који је ноћас свемиром прелетио, а у њему су јаукали сви чемери, кликтале све жеље, дрхтали сви трептаји душа нашијех!

СТАРИ ВРТЛАР

(наслонио се на косу, па се загледао преда се)

До мало је Дан Мајка — Петак Велики, — а тад ћу по четврти пут окитити Свети Гроб жутијем вихојлама, — и на Ускрс ћу по четврти пут усадити цвијетне гране около отара, — од када Ње није овдје било и — не ће више бити.

ВИЛЕЊАК

Ти бројиш дане и часове, јер природа твојим трудом цвате.

Али за мене утонуло је вријеме. Нема више прошлости ни будућности.

Ја се родих, као сви које Она с олује живота на овом Острву спасе,

тек оног дана, кад положи длан руке своје
на моје очи и рече: Ш у т и г л е д а ј!

И тад умукосмо сви! Умријесмо на вијеке
роду, земљи, тузи, гријесима нашијем;

и кад Она скину длан, нестаде Свијета.

Само нас гледаху њене зјенице, тако свије-
тле и тако бистре, да душе наше осјетише да су
се и оне сада успеле до Свијетла, — — до Ње!

СТАРИ ВРТЛАР

Ти пребиреш ријечима, пјесниче, као ја
прстима, кад плетем венце за њезине отаре, —
а ипак . . .

ВИЛЕЊАК

. . . Све нам то даде Она, брате Вртлару,
— све!

На свијету се борасмо свијетом, да будемо
оно што Вјечност — што Она, — од искона од
нас хтједе:

— Ја Глас који пјева, — ти Рука која цви-
јеће сади!

СТАРИ ВРТЛАР

(нехотице мукло, као у далекој грмљавини)

Ја убих жену, да ми душа не робује гријеху!

ВИЛЕЊАК

(снажно, ведро)

— Ја убих понос, да ми пјесма не робује
тирјанима!

СТАРИ ВРТЛАР

— Кад ме људска правда осуди, јер изврших
правду, Она ме једина погледа — и спасе!

ВИЛЕЊАК

Кад ме људи попљуваше, јер ми само пјесма
остаде вјерна, Она ме једина погледа — и спасе!

СТАРИ ВРТЛАР

Она је вјечно Милосрђе!

ВИЛЕЊАК

Она је вјечна Нада!

СТАРИ ВРТЛАР

(мрк, у задњем бљеску сјећања)

Била би и то да Она није и Спомињање!

ВИЛЕЊАК

Њој убише мужа, — заклаше јединца сина,
— окрунише је трњем и гвожђем, а њезине
руке ипак сузе бришу и заборав дијеле!

СТАРИ ВРТЛАР (нагло)

А ко ти рече да се враћа?

ВИЛЕЊАК

Кад ме ноћас пробудио вапај земље, уста-
дох и долећех до тријема, да чујем откле стиже
тајанствена та јака?

И ја видјех њу, саму, црну, а над њоме пла-
каху све звијезде дрхтавога неба!

СТАРИ ВРТЛАР

Пјесме!.. Пјесме! — Пјесме!... Ти видје
чемпресе, што тамо расту до кнежевићева гроба!
— И то је све!

На мору ни данас ни јучер не би једра, ни
дима! А жице са свијех страна свијета зује:
Нема је! . . нема је! . . .

Не! . . не! . . Она оде, — остави нам Наду,
вјечну варку, да нас тјеша, — и не враћа се више!

ВИЛЕЊАК

Она рече: „Запјевај ми пјесму осветници
да је чујем кад се вратим!“ — И она ће доћи!..

СТАРИ ВРТЛАР

Она рече: „Да ми китиш сваки дан стазе и
храмове!“

Рекла је и — није дошла!

(Одлази полако климајући главом, па кад је до-
шао до прохода, на дну, обрне се)

Да знаш! — Ја Њу и не чекам више, јер
је она увијек у мени и уза ме, када вршим запо-
вједи њене!

Зато сад идем да љубице косим. — А ти,
Вилењаче, кад волиш пјесме, ето ти ловорике!
Убери ми неколико грана, али од најљепших!

Јер Она рече: „Кад Анђео навијести да ће спасење с неба саћи, тад поспи стазе Господње љубицама, а ступове храма повиј ловориком славе!“

А ти знаш, брате Вилењаче, да је Спасење дошло! Зато и ти послушај Њу, а помози мени!
(оде)

ВИЛЕЊАК

(остаде сâм, натегнутијех, бôнијех живаца, распламћелијех очи, а стиснуте му усне дршћу од вриска, што га уста не изустише. Тек раскрылио руке и заокружио сву ту зелену тишину погледом утопљеника, прије него нестане у дубину. — И та му тишина сада говори тако гласно да у његовоме вапају бризнуше сва клицања и сва чежња њезина)

О! ти света, неумрла шумо,
што лишћем твојим мирисавим, горким,
овјенча тјеме судбом несломљено,
чујеш ли буру што ми тијелом тресе
и пламен — дах ми бунтовничке крви? . . .
Да њу не видим више? . . .

Да ми пјесма
ониједи пуста у том царству снова?
Да се не врати! . . .

Да никада не ступим
преда њу славна, уздигнута чела
и пружив бисер ископан

из кала,
из суза,
из мржње
завапим јој гордо:

— Ето ти звијезда, дођи да те круним! . . .

(Продрхтне и похрли до грма, као да тетура, па се дохвати грчевито ловорике. Али чим ју је рукама зграбио, гњев и омаглица га продрма и он стаде да кида поамно гране)

У бијесном гњеву раскиданијех нада
кости се моје ламају, кô гране
ето сад твоје! — Тако! . . Тако! . . Тако! . .
ти крута, лажна, проклетничка Славо!

(Савио је све искидане гране у једну прегршт, те ју је загрлио наслонивши измучено своје лице на њу. — Снаге му већ нестаје)

Хлади ме, хлади, уморено лишће,
што мојом смрћу сада и ти гинеш!
Удуни огањ светогрдн'јех жеља,
угаси пожар очи, — и ту жеђу
усана боних чежњом израњених!

Задуши урлик што за јеком вапи,
јер душа сва ми, — душа васиона! —
Тоне, плаче, проклиње, — ах! . . .

(Сатрвен грчем очаја, пада на земљу до лијевог
руба чесме, и лице му се забоде у искидану
ловорику)

Јека (из висине, из дубине, из даљине, таласом далеких надземних звонова, одговара тајанственим гласом невидљивих хорова)

— Она! . . . она! . . . она! . . .

(У задњем муклом трептају, јека се преобразила у црну појаву, — и она је жена.

Како и откад се ту појавила, — тајна је то острва заборави.

Али Она је ту! Јека је њу дозвала а че-знуће једне душе ју је створило.

Часовито се не зна је ли жива, или је тек авет живота; тако је мирна и тамна.

Она стоји на врху скалина, у доњем походу ловорике, а црња је и тиша од ње. — И ништа људскога на њој. — Лице јој је застрто густим, црним велима; на рукама су јој навучене црне рукавице; тијело је ишчезло у црну масу црне хаљине, без црта и без набора.

Али она је ту, а сабрала је у себи све и све црнине, јер крај ње је и ловорика позеленила.

И то је све. — Велика тишина. —

— — — — —

Завјеса црнијех велова снова полако пада на наше очи и застире нам виђење, — тек што дубоки акорди њезинијех осјећаја уронуше у тајну оне тишине без даха.

Глас је то хармоније крајнога одрекнућа душе у погледу зимњег сунца без зрака, што полако у најежену пучину тоне.

Кад музички изражај тог првог састанка Тајне и Објављења почне да блиједи, завјеса нам се снатрења диже лагано с очију, као магла.

И ту је сада све исто нетакнуто, непомично, али је . . .

ПОЈАВА ДРУГА

(Завјесом њезинијех и нашијех размишљања незнанка одгрће уједно и црну копрену, што јој застире лице.

И тад је она у видику свијета, са свим правима Љепоте и Величанства —

ЦАРИЦА СНОВА

Је ли то варка или тек оптичко обманљење, — такав је дојам тог лица! — да се у исти мах и шума и мрамор и стазе разведрише, као да је збиља нестало магле те их бјеше мало прије замрачила?

А можда и јест, јер и вода помодри у мраморном оквиру чесме шаром сафира везана сребрним обручем етрурскијех прстена.

Царица се не макну, само плахим, једва примјетљивим трептањем веђа одврати поздрав нијемоме клицању тихе завјетрине, па у самотном проходу остаде непомична, као да с висине престоља прима поклонства Царства цијелога.

Лице јој у томе часу засја бљедоћом бијелокосних, кватроченскијех мадона; само њезине

очи живе неким чудним, страним животом, — ни да би кроз саливену маску Идола вирили погледи другог, сакривеног бића.

А очи тог другог, људског створења црне су и немирне, па опет за час тупе, уморне и кадгод дјетињски радознале, — искром давно заборављена посмијеха у зјеницама, — те се домало изненада растворе од чуда пред нечим, што их намах заблијештене угаси, попут очи ронца извученог из морскијех дубина.

Сада су ти погледи троми и суморни. Тек што помиловаше бездахну околину и прелећеше преко сваљеног Вилењака.

Мали часак оклевања и неког чуда испод дугијех трепавица, које махом растријеше бљесак скривенијех очи; — и она се спусти лагано низ прву, па низ другу степеницу, мало нагнута струка, у ритму тијела што слази по ћилимима, кроз редове сагнутијех дворјаника.

Тек сада, у њезиноме регби аутоматскоме оживљењу откривају се и ситне осебине тог црног на око бескрвног кипа, јер кад је чудо изненађења прошло, види се да је Царица танка и висока, да јој руке, на којима су навучене црне рукавице, висе низ тијело, једва прстима прекрштене, — а између прста стиснула је затворену, црну лепезу, — и да над несломљеном цртом црнине царује поносите глава, с оном блиједом маском мученица византискијех реликвијара.

Нешто нам ипак остаје нејасно; зашто, на-
име, та глава окруњена црним прамовима велова,
испод којих тек вире вране косе, често клоне,
као испод терета нечега што јој тјеме тишти и
што јој је можда одвише тешко за ону малу,
продугу лубању.

Још једно трептање веђа, — и она сађе низ
трећу степеницу.

Хтјела би и даље, да је нешто не застави...
Вилењак бјеше тихо зајецао.

И она га погледа дуго, у непромијењеној
хладноћи блиједа, бесхутна лица.

ВИЛЕЊАК

можда оћути жалац тог погледа, јер се нагло
прену и на пола устаде, као човјек ког је нешто
силовито пробудило, а около себе тражи — што?

И опет нешто шушну у пјеску; — ваљада
је гуштерица. — Мрко, измучено му лице једва
се окрену прама ситноме звуку, и он угледа

ЦАРИЦУ која слази тихо прама чесми

Њезино га око више не види, јер она сли-
једи визију другога сна што јој се у душу ушуљао.

ВИЛЕЊАК

у чуду, растворенијех зјеница и безгласнијех
усана, јежњом ужаса потресен, устао је, па уна-

трашке посрће, као махнитац прогоњен од авети лудила свога.

Обијем је рукама стиснуо на груди прекинуте гране, — ни да га је страх да би му их уграбила црна жена, — па дохрлио до мраморнијех сједалица на лијево. Можда га ледени додир камена освјести, јер се он ту усправи и загледа у њу.

ЦАРИЦА

је међутим, дошла до чесме; ту стаде, и сагне се на воду, као да у њој нешто тражи, нешто, што је можда угледала и што је тако тужно да је полако одврнула лице, па, као уморна од дуга, далека пута, сјела на руб басена.

Тихим пребирањем прста она раскрили тада црну лепезу и, пригнувши главу, сакри лепезом лице.

Је ли плакала или хтјела да јој унутрашњи скровити сан буде јаснији у тмини?

ВИЛЕЊАК

одгрну онда нехотице руке с груди, и ловорика паде на земљу.

И његово ее лице засја животом камена, кад га прве зраке сунца с висине жаре.

О сад би он хтио нешто да учини, што му драго; да се насмије, или да викне, или да заплаче, само да се они црни облак открије и да га она опет погледа.

— И доиста

ЦАРИЦА

одврну лагано лепезу с лица, а то је сад лице у својој бљедоћи светлије од месеца, кад вири иза голе хриди. — И лепеза јој се изврне у скут; али њезин поглед остаде уроњен у то сломљено црно крило, као да се пред њоме растворила књига.

И гле! . . . У истину она чита, — јер стиснуте се усне тек отворише и глас тих, обавит маглом, проговори из далека развученим нагласком човека који наставља нетом прекинуто читање: „Униђе Пријам, а они га не опазе. Рукама старац „обујми кољена дивног Ахила, пољуби њему „руке људоморне“...

Зауоставила се и подигла очи с лепезе, пак гласом обична упита прама неке с киме чита сваки дан књигу богова запита:

Је ли „*χεῖρας ἀνδροφόνους*“ доиста „руке љубоморне?“

ВИЛЕЊАК

(се не макне, већ гледа, и дахне)

Јест!

ЦАРИЦА

(загледала се у даљину, јер су јој речи сада глас сна, који се у њеноме спомињању пробудио)

— — — — —

„руке људоморне, које снова му убише много.
 „Ко што кад грозна грехота човјека стисне,
 „који на дому убив јунака у други народ
 „богату мужу добјежи, те чуде се који га виде,
 „тако се чуди дивни Ахилеј Пријама спазив,
 „сви се зачуде друзи и један погледа другог.
 „Њега молећи Пријам, боголики, рекне му ријеч:“...

ВИЛЕЊАК

(нехотице се упутио прама гласу вјечнијех јада, па
 као негда стаде и он да ниже бисер на нит што
 му је црни сјен добаџи)

„Сјети се оца свога Ахилеју, бозима слични,
 „старица ко што сам ја, на стази старости хуе.
 „Њега сусједи ваљда, што живу около њега,
 „тару, а никога нема, да уклету невољу скине.
 „Али чујућ за тебе жива, у души својој
 „се радује он и по све дане се нада
 „милог угледат сина од Твоје када му стигне,“...

ЦАРИЦА

укоченим погледом слуша, слуша, пак јеком бо-
 гова понавља:

»θηρεσθαι φίλον υἱόν ἀπό Τροίηθεν ἰόντα!...«

ВИЛЕЊАК

(све то ближе и све то живље, не скидајући ока
 с ње)

„Ал ја прејадан јесам; у дивној јер Троји ја родих
 „предобријех синова, а сада ми нема ни једног“...

ЦАРИЦА

(полако је устала и она наставља шапћуни,
у себи)

„А ког јединог имах те брањаше град нам и нас
„тога ти уби ми скоро“ — — —.

(У тајној муци склопила је очи а црна лезепа
падне испод ње као преломљено крило)

ВИЛЕЊАК

(дохрли до ње, пригну се до земље, па клечећи
пружа јој лезепа, коју нетом подиже. И не рече
ни слова, већ је гледа, гледа)

ЦАРИЦА

(отворила је веђе, као да се буди од дубока сна,
па једном руком прима лезепа а другу полаже на
његово чело. Загледала се у Вилењакове очи и
шапне)

Као његове! . . . из дубина! . . .

(Шутња; затим ближе, до лица му, и тише)

На прагу дома Шутње, теби Сјену драги,
први поздрав, крајно спомињање! . . .

(Усправила се, па хитрије, као да тера спомен)

— А сад остави ме!... утони!... заборави!...

(и покрије му дланом очи.)

ВИЛЕЊАК

(не макну већ остаде клечећи; а сама уста му зборе)
Ја сам заборавио!

ЦАРИЦА

И опростио?

ВИЛЕЊАК

Ја сам опростио!

ЦАРИЦА

— И срамоту, — и понижење, — и неправду
људску? . . .

ВИЛЕЊАК

Све!

ЦАРИЦА

И успео се до хума, откле се види земља
обећања!

ВИЛЕЊАК

Ја је већ видим!

ЦАРИЦА

(скида руку са његових веђа, па нехотице узмиче)

Што те тад свалило као дијете што играчку
разби? . . .

ВИЛЕЊАК

Страх да не дођеш и да не чујеш пјесму
новог живота!

ЦАРИЦА

(криком орла што с висина уочи плијен)

Пјесму освете моје?

ВИЛЕЊАК

(устаје хитро; а сад јој је раван у гордости и пријетњи)

Освете наше!

ЦАРИЦА

(продрхта, јер је зрака сунца пробила врхе лаворика и дотакла јој се чела. — Она осјети жарки цјелов сунца, па растворивши полако руке, издигне лице прама њему и завапи)

— Ах! . . . ето већ свиће!

ВИЛЕЊАК

(одалучио се у суду преображења, и шапне)

И овдје допире сунце!

ЦАРИЦА

(пружи десну руку у сунчани трак, а црни сјен руке падне на земљу, испред нога јој, као сухи лист платине)

Сад ће ова рука да навијести . . .

(Далека хармонија звонова. — Царичино се лице разгали и она погледа песника)

— Стара је то игра! . . . научио ме је вртлар! . . .

(Тише, загледавши се у сијен руке)

— Црна је, — а дозивље славу дана! . . .

(Из далека, с десне стране заори дјечија песма. Царица подигну главу, прене се, слуша, и по-

смијех блаженства растјера јој облаке с чела. —
Погледа Вилењака, па га запита)

Они су, је ли?! . . .

ВИЛЕЊАК

(ведро, скоро свечано)

Пева сирочад коју ти избавих с гаришта
ратнијех! . . .

ЦАРИЦА

(блажено, шапне)

— Спасени!

(Тад с лијеве стране запоја друга снажнија пјесма
дјечачких, мушких и женских хорова. — Царица
се прене, послуша прама оној страни и погледа
Вилењака, као да га исто пита).

ВИЛЕЊАК

Пјева сирочад, коју ти извуче испод ру-
шевина потреса!

ЦАРИЦА

И он!

(Трен шутње, докле се песме изгубе у даљину.
— Она упре око у сунце и дахне)

У заборави — спасење!

(па још тише)

— А ја?! . . .

ВИЛЕЊАК

престрашен с ненаданог објављења, гледајући не-
престано у њу хрлио до преломљених грана, —

зграби их једним замахом руке и баца их, свијех,
испред њезинијех нога, па побјегне у шуму)

(Звона умукнуше. — На врх степеница, у доњем
проходу, појавише се двије дворске даме у цр-
нини. — Оне слазе и зауставе се испод степеница)

ДВИЈЕ ДАМЕ

(наклонивши се дубоко; назову гласно)

Величанство!

ЦАРИЦА

(прене се, спусти главу, угледа гране ловорике,
тихо се насмијеши, пак, пригнувши се, дохвати
једну гранчицу. За час загледа се у њу, затим
загрне полако лице копреном и окрене се прама
госпођама, које се опет поклоне до земље. Гласно
без изражаја)

— У двор, Mesdames!

(И Царица оде истим путем, откле је дошла.
Успиње се степеницама, а за њоме обе даме, Она
сада држи у руци црну лепезу и гранчицу ловорике.

Кад нам све три несташе с видика, парк
остане опет нијем и пуст)

Завјеса полако пада.

ПОЈАВА ТРЕЋА

(Међу дивовскијем чемпресима, у погледу пучине, почива на мраморноме саркофагу кип Царевића Октавијана.

Умјетник се тога споменика загледао ваљада у маузолеј Marguerite d' Autriche, тамо у оној чудној цркви de Brou, те се около младића склопљених мраморних рука сплетоше исте чаробне теорије анђелака и цвијетних симбола. — Степенице се дижу до тога гранитног монолита, на који се растегла сва грација и раскош вјечног императорског сна.

А сад је управо час његове апотеозе, час када сунце залази пурпурно и лијено до нога бијелога маузолеја.

Сва је природа умукла, да види то свакидашње, неумрло чудо.

И снијезани кнез порумени на камен-одру од славе умирућег дана.

Само чемпреси поцрнише на стражи запада сунчаног царства.

Кад се жерав датакну оштрице обзора, појави се)

ЦАРИЦА

Она се полако пење из дубина по невидљивим, големим степеницама, што с перивоја воде до Врха Смрти

Њезин сјен изгледа црњи и виши на усијаноме мозаику западњег неба. Можда за то, што нема више копрене на глави, већ се чело укочило испод вранијех плетеница те га опасаше тмастом тијаром.

А кад се она довину височине, па коракну до саркофага, онда се махом осјети оно што се мало прије не могаше разумјети, — бива, да је та круна црнијех, као клупко змија преплетенијех прамова, претешка за ону малу, продугу главу с бјелокосном маском, те се кад и када сагнула од труда под толиким теретом црне коби.

Она долази, и очима упија жар камена и велебну шутњу оног часа. — Дуги, црни плашт завио јој се околу тијела, па змијски за њоме лази. Само су јој руке и лице у тој црини, као на јапанским везовима, од глатког емаила, бљеђег сада и од бијелога кнеза на мраморнијем душецима.

Сунчана зјеница, зачуђена и крвава полако се склапа, да не види . . . што?

Царица се успела до маузолеја. Ту стане погледом урођеним у лице оног, који у камену спава, пак положивши руку на ледено му чело, лагано се окрену прама сунцу.

И сада обоје, — живи и мртви, — гледају смрт Свјетлости . . .

Мало жеравице међу стиснутијем уснама неба и мора, још мање и мање, још једна једина црљена искра, . . . па мали зелени бљесак . . . и свршено је.

Свијетло је умрло

Ваздухом нешто дрхтну! . . . Трен тајанствене, тихе страве. . . .

— — — — —
— Тад се царица сагне над бијели кип, — као да је ончас са сунцем и он издахнуо, и покри га, цијелога, црним плаштом свога тијела.

У васионој тишини пљуште само тихи цјелови на мрамор, а чемпреси зашуштише нешто горе у свијетлијим врсима.

Трен, и царица се подигну, али остаде на пола сједећи до лијевог руба саркофага. — Лице јој је сада од исте шаре камена, а очи, — двије црне, шупље рупе античнијех, трагичнијех маска без погледа.

Обијем рукама милује главу умрлога кнеза и говори му тихо, прекидано, а на махове и прегласно, као чељаде кад у сну збори)

— Је си ли видио зелену зраку? — Споминеш ли се?! . . . Како смо је ловили! . . . Ко ће прије! . . . Ти си био увијек први, — а ја не, јер сам гледала сунце у твојим очима . . . А сад смо је видјели обоје! . . .

(Тишина)

Чујеш ли како ми срце куца? . . . Али не вјеруј му! — Све је у мени од камена, као и у теби. — И очи су ми живе, али оне нијесу моје, као ни твоје! . . . То су погледи, знаш онијех другијех који се у нама крију. — И руке, видиш, топле су; горе од врућице, . . . јер грле сада тебе!

За то хоће срце да прсне, а глава ми се врти испод овог проклетства живијех змија, што ме круне! . . .

Сјећаш ли се, када би ми изненада извукао златне игле из коса, а плетенице би се просуле и покриле те цијелога! . . .

Јест! . . . јест! . . . моје су те косе испиле . . . За то си ти опет мој! . . . мој! . . . Крв од крви мој! . . . Синко!

(Сакрила је лице до главе кипа. Велики мир. Па се опет подигне и с њиме се разговара, али дубље и хитрије)

— Нећу! . . . не! . . . исплакала сам се! А сада послјије свега што поживјех сама, онамо, у оној гробници... сад би било лудо... махнито!...

(Умукне нагло, као у страху да је ко не чује, па још ближе до кипа)

— Шути! . . . да нас нико не чује! . . . јер би рекли оно што ја шапћем сама себи, у ноћи,

кад се с твојим сјеном разговарам,... онамо гдје су слике онијех, који вуре кроз наше очи, који нам успирише у душу од камена ову махниту крв, што мене бескутњицу по свијету гони, а тебе свали у овај гроб! . . .

Шути! . . . да нико не чује! . . . Истина је!... Кад све у двору заспи, ја устанем и провлачим се оним скривеним пролазом, знаш! из моје собе до Галерије Пређа, да их питам:

— Откле толика страхота удеса над тобом, над нама свима?! . . .

Ја се тад сјетим твога страха, кад бих те карала, што нијеси учитеље слушао:

— „Не гледај ме тако, мајко! . . . имаш очи стрица Карлоса!“

Јест! . . . јест! . . . и његове, и оне тетке Лудовике, и дједа Федора и свијех, што леже, у гробницама у Конталбу! . . .

Пссст! . . .

(Нехотице, плахо се огледава све на околу а зграбила је грчевито руке од мрамора што моле; па шапће страствено, оштро)

— Истина је! . . . истина! . . . Сви смо махнити! . . . јер царујемо увијек на леденим врсима самољубља, а не слушамо глас живота који нам довикује ону ријеч, ону једину која би спасила Нас и Царство од Австи Прошлости! . . .

(Тик до њега)

— „Сађите! . . . доле, доле је олуја, борба, човјечанство!“ . . Сађите! . . .

И ми то чујемо, али немамо снаге, немамо срца да покушамо, јер се све смрзнуло у нама па сами, у ноћи, по гробницама, непрестано, — непрестано, — непрестано понављамо у себи ту јеку живота, докле нас лупање тог чекића у мозгу не оглуши, и ми тад умремо од тога — од тога!...

(Занијела се, али нешто ју је изненада уболо јер се стресла, зауставила и, погледавши мраморне руке мртвог кипа, ојадила, па их стисне јаче у своје, њежно забринута)

Ох! како су ти руке ледене! . . .

(и хоће да их својим дахом згрије)

— Овако! . . . овако! . . . као онда, иза утркивања у саоницама по парку Monrepos!

Знам! . . . ти не ћеш да ме страшиш, али чемпреси ето шапћу твојим гласом:

— Мајко, хладно ми је! . . . Дођи! Згриј ме у скуту твојој! . . . Мајко! — Дођи! . . .

(Нешто ју је у тјемени стегло и она се на камен свали. Сутон је почео да плете паучину тмице између чемпреса покривајући танким плавкастим сјеном саркофаг, на коме сада два кипа леже и шуте. Велика тишина)

СТАРИ ВРТЛАР

(долази с десне стране, кроз чемпресе, носећи

кош цвијећа а преко рамена косу. — Он иде тромо и замишљено прама споменику. Погледа за час удунути запад, положи на степенице кошару и алат, па, као сваки дан, хоће да овјенча царевитев гроб цвјетним поклоном ноћи, и за то се пење десним степеницама маузолеја; али, бижели је кнез покривен црним плаштом и . . . он угледа поваљену Царицу)

Страх или јад, или Бог зна што, тјера га оданле, али се он опет заустави, заклима главом, уздахне и погледа нехотице горе у врхе чемпреса.

Ваља да су му они нешто рекли или показали, јер се он полако враћа до маузолеја и тихо сједне испод узглавља му.

Из коша пребуре цвијеће, за час шути, па почне да говори тихано, развучено, а мало пјевуцаво, како то чине старци кад околo огња казују старе приче)

— Познавô сам жену
поноситу и лијепу,
лијепу као младост,
као љубав,
као над!

На лицу јој зора
а у косама сплела је
вас ноћни, звјездани
мрак

Кад оком бљесне,
сви мачеви из корица
сикну!

А кад се насмијеши
тад не знаш, да ли је слађе
живјети за њу
или
мр'јет! . . .

ЦАРИЦА

(подиже тешко главу и аветно гледа преда се,
а да не види старца. Тек уснама дахне, као да
одговара гласу сна)

Та је жена — мртва!

СТАРИ ВРТЛАР

Познавô сам жену
прељубљену и смјелу,
што старе је круне
искапале из земље,
да њима,
од инада и ласти —
кô бисером накити
влас.

ЦАРИЦА

Та је жена — мртва!

СТАРИ ВРТЛАР

— Познавô сам жену
у несрећи свету,

што прастаре хтједе
да окаје јаде

и сузама својим,
мајка вјечног живота!
нови да откупи
свијет!

ЦАРИЦА

(чучи као сфинга на саркофагу. Тврдо, гордо)
Чији је то глас, што мртве буди прије суђе-
ног дана?

СТАРИ ВРТЛАР

Јека то је њеног спомињања!

ЦАРИЦА

(сашла је нагло до руба саркофага, па угледавши
старца, стане и глухо врисне)
Карлос! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(није се макнуо, нити ју је погледао, већ слиједи
да пребире свијеће и да плете вијенац, као да се
онако, по старачки, са својим послом разговара)

Па гдје су се скриле? . . . Нема богиша,
не! Прецвале су, ваљада! . . . А он их је волио! . . .
Ах! нути! . . . ево једне . . . и још двије! . . .
а то су три! . . .

Ех! онда ћу му их сложити у руке, управ
као Отац Онофрио Анђелу Габријелу на првој
минијатури његовог мисала, јер

три латице
три крунице
три молитвице
јесу : Вјера, Уфање и Љубав
у славу Оца Сина и Светога Духа !

ЦАРИЦА

(наслонила се на саркофаг, па у тајној, нијемој
муци, стисла је усне и склопила веђе)

СТАРИ ВРТЛАР

Па ту ћемо уплести бијелијех ружа, они-
јех које гину од чекања ;

па, овдје у средини, киту црвенијех, а то су
оне што угледаху сунце и од онда горе, горе,
док изгоре !

Па на размаке : кринова, чемина, и тубероза,
које мирисом својим опијају славује, застиру мје-
сечину, да тмина буде црња и мекша, као голе
руке, што шире и цјелове даве ;

па све на около : руб резеда, и вервсна,
опојних као косе у које се прсти гријеха забоше
оне ноћи, кад она стави кринку на жерав блуда,
а наличене јој усне разгалише звијерске зубе ла-
жући свијету, лажући себи, лажући ономе јаднику,
који је плакао, молио, бранио свој труд и своју
љубав, те му добацише у лице задњу лаж, задњу
погрду : . . . „живот за живот !“ . . .

па још оно пошљедње, ту, доле, на завоју . . .

Гдје је? . . . гдје је? . . . Ах! езо га *Amaranthus*
ruber! вулго т р а т о р! . . .

Црљен као крв, која бризну из оне ране,
кад се човјеку смркнуло, и он убио њу, жену, лаж!
(Трен дрхтаве тишине. Пак још старачкијим на-
гласком; као горе)

А испод цвијећа мало травица:
по један стручак пелина, чене љубице, сал-
вије и мазуране,

да повијемо Христу ране
кô Марија Мандаљена,
што је прва од три жена
њег'ве ноге брисала! . . .

(кита је готова, па је он рукама уздиже и на-
слађује јој се)

И ето! вјенац је ноћног поклона сплетен!

Па, видјећеш, кад му га на груди положим,
он ће ми поручити по чемпресима тамо горе:
Хвала ти, вртлару! Сад си добар! Сад немаш оне
махните очи, које су ме њекоч страшиле! Очи
стрица Карлоса, ког затворише послје освете
његове, као луђака у дворцу Конталбо, откле га
криомице извукла мајка и сакрила на Острво
Заборави, да јој цвијеће сади и успомене бере!

Не! хе! . . . видјећеш! . . . Сад ћу да му
кажем! . . .

ЦАРИЦА

(слухом и осјећајем пратила је његову исповијест, па код задњих ријечи старца, сашла је до њега и сакрила нагло главу на његова кољена, као дијете у скут мајке своје. Велика тишина.)

СТАРИ ВРТЛАР

(дубоко и свечано, положивши јој руке на главу)

И Он је три пута пао јер је крст претежак био! . . .

ЦАРИЦА

(подиже полако главу, остајући згрчена до старца, и она сад гледа нешто горко, одвратно испред себе. Глас јој је охрапавио, па је тврд као и потамњело јој лице)

Али кад је Он доспио до врха својих мука, његов пошљедњи поглед би ведар, као задња зрака сунца што заходи, јер с висине Крста Он видје душу човјека спасену од тирјанства гријеха својом смрћу!

Али чему сви наши труди, сви наши јади?... Чему мој глас, жедан љубави и правде, с престоља виче и дозивље а јеке нема?! . . .

Чему моје заповиједи, моји божански снови и та натчовјечја чежња за окајањем прошлости у слободи и у радости новијех покољења,

кад све што дирнеш у прах се претвара,
кад све што повијеш, расточи се,
кад све што уздигнеш, окаља се?! . . .

Чему?! . . . чему?! . . . чему?! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(устаје и нехотице узмиче пред толиким вапајем слабоће. Мрко)

Из којег ли се новог страшног сна будиш, царице Снова?! . .

ЦАРИЦА

(остала је сједећи непомична, а наслонила је блиједо лице на обе руке, као гробна каријатида. У њеном је гласу јeka неизмјерног чемера)

Била сам тамо, гдје се ништа не заборавља!

СТАРИ ВРТЛАР

(почео је да кити споменик цвијећем, па клима главом и грохоће)

Зове ли се још онај пакао, тамо доле, земља?...

ЦАРИЦА

(не чује га, јер полако устаде загледавши се у нешто, што се диже из дубине њезине душе; и она слази неколико степеница, као да иде у сусрет невидљивога госту који се приближује)

Све сам опет видјела! . . . све сам опет проживјела! . . . И прасак, и дим, и далски врисак, и дозив трубља.... и... чујеш ли?! топови грме!...

Сав се двор уздрмао, а она лети, лети, дозивље! . . .

Имала је киту црљенијех ружа у руци, да дочека своје миле посмијехом и даром, као сваки пут, кад се враћаху дома. . . .

А руже су јој дрхтале у руци, и сузе су јој капале с очију, као роса, на краљевски им пурпур!...

И кад она угледа оно нешто јадно, нељудско, безимено, грозовито, оно клупко мяса и крви дивљачки преломљено и исјечено, она покри ружама тај звијерски јад, да не прокуне мајкама утробе што рађају људе, јер с врхунца своје невоље она видје само царство, што чека ријеч Спасења! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(као горе, сагнут поврх мраморнога кипа)

Спавај, дијете! . . . Није ништа! . . . чемпреси то шуште! . . .

ЦАРИЦА

(не чује, не види ништа, опчарана својим сном, већ погледа горе у небо, тврдо, несломљиво)

И ти си чуо моју клетву, Боже! јер се ја тобоже заклех да ћу заборавити неправду, а да ћу отворити срце моје свакој тузи, ухо свакоме плачу, руке свакој милошти,

да ћу оборити бедеме, што дијеле Нас од народа, да ћу саћи с висина самољубља до колиба, гдје се крух свакидањи од тебе моли,

да ћу растворити све прозоре и све тамнице, да ћу са себе свући рухо удовице и мајке,

па кад сунце гране, да ћу у бјелини свадбене славе, с круном Доброте, Милосрђа и Праштања на тузи мојој,

у погледу Твога вјечнога Суда, да ћу позвати све погаженике живота, да им довикнем:

Веселите се са мнош! ето свану вијек Радости и Правде!

(Царица остаде сама до маузолеја, као чемпрес закрнут ноћном тмином)

СТАРИ ВРТЛАР

(окитио је гроб, насладио се своме дјелу, па, као да не чује царичина вапаја, сагне се над мраморлице блиједога кнеза и говори му неким чудним гласом горчине и шале)

Ништа нова, царевићу! Спавај у миру! Све је у реду откада Њезино Величанство Царица-Регентица влада у име малодобнога Величанства Божјом Милости и Вољом Народа, Цара и Господара нашега, Октавијана Аугуста XII., Твога премилостивог братића!

Молила је и услишана је! . . . Мед и млијеко тече сада Царством! . . .

ЦАРИЦА

(залетила се прама саркофагу, вриснувши)

Не слушај га! . . . Он лаже! Кроз моје очи гледај пораз мој!

Проклетство је прошлости у нама и над нама!

Она нам даје, она! да остваримо снове будућности!

Ах! Тракови издајничког брштана за мноштво плазе! . . .

(У визији њезиној нешто је сјевнуло. Она се махом зауставила, као да слуша други глас)

И довле! и довле! Видиш ли, Карлос?!

СТАРИ ВРТАР

(сашао је с маузолеја па сјео на задњу ступеницу. Као да не види, као да не чује ништа, што се около њега збива, он је прегледао свој алат, па почео да кременом косу бруси а гласом да тишину коси)

Хтио сам и ја да брштан посијечем, али коса је зарђала косећи љубице!

(Први трак мјесеца провири с лијеве стране кроз чепресе и падне на вртлара и на алат му. Срп косе бљесне у мјесечини).

ЦАРИЦА

(угледала је блијесак косе, пак, притегнута тајном струјом осјећаја, слази као у хипнози, пружијех руку, укоченијех зјеница, прама старцу)

Ах! . . . Сад ће оштрица правде да суди! . . .
Дај ми је! Дај ми је! . . .

СТАРИ ВРТАР

(окренуо је нагло главу и погледао је Царицу у лице, пак устаје хитро и дохвати Царицу за руку,

тобоже немилостиво, али гласом човјека, који буди
болесника од његовог лудила)

Оштрица је чекала, чекала, да је зграбимо,
да замахнемо да посјечемо све те изјелице, све
те паразите, вас тај брштан и тад би у народу
спасли себе и власт! . . .

Али сад је прекасно! . . . Пробуди се! . . .
Устани грађанко! Не чека гиљотина! . . .

ЦАРИЦА

(пред немилосрдним навијештењем освијестила се.
Трен тјескобне тишине. Она се полако окреће
прама старцу, па великим миром, у неизрецивој
припростој дражести)

Кад ме зазове, пригнућу главу и казаћу јој:
хвала!

СТАРИ ВРТЛАР

(испусти нагло њезину руку, а страховити пламен
што и у његовим жилама тињаше бризну и све
жешће букти)

Ох! знам! . . . Ти ћеш умријети с истим ча-
робним посмијехом на уснама, којим си и цијело
царство затравила, а главица ће ти клонути, као
моји суноврати о сутону.

Јер ако не знамо живјети, научили смо ба-
рем једно: како се царски умире!

Ох! . . . у томе смо мајстори! Па зато тру-
јемо савјест нерадом и спрдњом; зато, све пуца,
све колеба!

Али ти си, Императорко, замислила да будеш јача и од саме смрти, на коју нас вијекови приправише, па сада на гробу прошлости њу саму желиш, њу само дозивљеш! . . .

Зашто си дакле извукла мене из лудила, из кала мога? . . .

Зашто си пребродила овамо прогнанике живота, да их варком заборави оружаш против удеса, кад ти овдје наричеш над њиме? . . .

Ти си родила у нама савјест новогa свијета без лажи, дај нам, дакле, и пјесму с којом ће дјеца будућности срнути у бој! . . .

(У пароксизму лудила замахне косом против царице)

Гдје је пјесма узнесења, Царице Варко?...

ЦАРИЦА

(узмиче пред бјеснилом старца, па хоће да се успне до маузолеја, али изненада стане, јер угледа слаби црљени отсјев с лијеве стране између чемпреса. Бљесак триумфа разгали јој лице и она се залети до узглавља саркофага, те с висине, гласом навијештења, завиче)

Твоја је пјесма у твојем гњеву, старче, али моја ће одјекнути с овог отара, откле Вам крајна туга навијести радост свијета у Заборави!

(Наглим кретом главе, црна ријека змијских јој се прамова развезала и просула низ плећа, низ прси, низ рамена)

Гледај! . . . моју си пјесму чекао; ето, пјесма
је ту! . . .

(Обијем се рукама дохватила крајева споменика
и она је сада у мјесечини, ту, између чемпреса
као на крст прибита)

ВИЛЕЊАК

(у исти мах појавио се с лијеве стране носећи
зубљу, коју сваке ноћи пали до Царевинева одра.
И кад угледа неман на саркофагу, зубља му пане
и утрне се, а он кликне)

Горгона! . . .

ЦАРИЦА

(у необузданоме заносу пред неочекиваним)

Пјевај, Перзеје! . . .

ВИЛЕЊАК

(замамљен страховитом љепотом појаве, прибли-
жује јој се полако појећи све то заносније)

Ах, дошла си, дакле, и ти
Божице звијерскијех очи,
несаненијех ноћи
нијеми јаде сунчанијех днева!

У бритком бљеску замахнута мача
„видјех ти лице —
„освета се зовеш!

Ја те држим ето приковану
рукама својим
толи чврсто — — — —“

— — — — — — — — — —

(Стари Вртлар загледа се преображен у Вилењака,
па држећи косу сјео је на доње степенице да
слуша Пјесму будућности)

Завјеса хитро пада.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

(Ренесански павиљон на Острву Заборави
грли тихи морски заљев гдје поме и бори закло-
нише пучину вијенцем зеленила.

Ту је царичина фантазија зачарала приста-
ниште лабудова и нимфа за олимпијске поморске
игре, остваривши у камену питорескну декорацију
неких танковитих Пинтурикиових сликарских па-
лата, зачудно овдје везаних крилима колонате
смјелих тијеполеских афрескних архитектура.

Само што по апотеошкој модрини неба, које
се поврх мраморног бјелила удубило плавом
тврдоћом мајолика испаханских кубета, не лепр-
шају шар - облаци набујаних, свилених драперија,
ни кроз алабастријске ступове не смучу се бро-
кати Пиколоминијевих триумфа, ни златни цвје-
тови дуждевих плаштева, нити се по степеницама
испод колонате коче хртови, што их црнци па-
туљци, с папигама у руци, воде бисерним лан-
цем о врат у повлаку Клеопатриних побједоно-
сих перјаница, оклопа, панијера, и опалинскијех,
разгаљенијех груди.

Бића што ките те дворове снова, сроднија
су тихој дражести фиорентинскијех лођа оног

Белведера и хармоничније се приљубљују ведроме чару те благе, класичне атмосфере.

Сва је слика на око далека, али је сликарском и архитектонском евокацијом пренесена у неку још удаљенију и одабранију јаву.

И ведра античност видика и ритуса, што се ту славе, обавијена је свим вибрацијама нововјеких музичких и пјесничких ритама.

Јер све ту одише искреношћу природе у пуноме уживању префињене уметничке интенције).

ЈЕДАНАЕСТ ДЈЕВОЈАКА

(слазе низ палатине степенице, а лагани бијели велови падају мекоћом перушина преко нагих им удова, те у једноме ритму трепте с посмјехом лица, с таласањем рука, с играњем хитрих, нимфејских нога, које се завијају попут венаца процваћених ружа пењалица, кроз ђердан мраморне колонате.

Једном руком носи свака дјевојка кошарицу пуну гранчица мрче, вријеса и горскијех травица а другом просипље, кретњама сијача жита и злата, зелене мирисаве прегршти по тихоме придворју.

Куда бијела игранка прође, туда камен процвате, као да је лахор априла пробудио испод снијега уснуло прамаљеће. А прамаљеће пјева и у пјесми голишавијех младићака, који, наслоњени о ступовље, свирају давну мелопеју пастирскијех пландовања на диплома и китаријонима, што ујед-

но с архајским, скулптуралним својим позама, пренесоше из बारेљефа ефешкијех, адонискијех мистерија.

Ситан и даван је то дозив дјечачкијех свирала, али он сада дршће тајном чежњом природе буђећи у хладу светога луга блажене сијени божица зелен - гаја и дубрава.

И божице се све одазваше, па ето их гдје се привијају, завијају, одвијају њежним и лијеним гестама кипова, који се, регби, одматају из камен фризе одгрнута храма у вјечну игранку благостиве хвале Пану, богу васионе земаљске милоште.

Вјечни живот расплиће све то брже пробудјену сласт живовања новијех божанстава, те зачаране приказе сипљу цвијеће, играју и поје.

Поје лагано и валовито у каденци свирала и жица, које воде игру таламбасом ритмичког им била)

Продавтите плоче
хвалом и даром
јер Он ће данас
задњи пут
земљом да прошета.
Куд Он стопом
а ми цвијетом
и мирисом, —
ох! ви мали струци,
велики балзами!

Мрчо света
свадбенијех вијенаца,
и тебе пелине,
и тебе чемине,
и тебе розмарине,
ето! — берем,
љубим,
и просипљем!
Да врх траве нашијех днева,
да врх цвијећа нашијех жеља
буде сад узнесен
Христос
преко славе
а до славе
Бога Великога!

(Играју и просипљу даље)

ХОРОВИ ДЈЕЧЈИХ ГЛАСОВА (из даљине)

Алелуја! . . . Алелуја! . . .

ХОРОВИ МУШКИЈЕХ ГЛАСОВА (из даљине)

Уздиже се Бог у радости!*

ХОРОВИ ДЈЕЧЈИХ ГЛАСОВА (из даљине)

Алелуја! . . . Алелуја! . .

*) Све што је штампано размакнутим словима. претиснуто је, односно преведено је, из *Ришхала римског* за црквене обреде *Христовог Узнесења*, с малим промјенама.
— Писац.

ХОРОВИ МУШКИЈЕХ ГЛАСОВА (из даљине)

Уздиге се Господин гласом трубаља!

(Фанfare трубаља оглашују се са свијех страна из даљине)

СВЕ ДЈЕВОЈКЕ

(заушавиле су се у пози радосног слушања, па се затрчале у два крила до ступовља, те се одазивљу даљини)

Алелуја! . . . Алелуја! . . .

(Дјечади хитро покупише кошарице од дјевојака, па побјегоше у шуму. Дјевојке су се окренуле па се погледале и шапнуле)

Приближује се!

(Затрчале су се плахо у једно плахо птичје јато у средину придворја, па скидајући с главе вјенчиће ружа, којима су окићене, журно се огледавају на све стране)

А ње нема! . . . нема! . . .

(Дошле су до руба степеница, које у тихи вал слазе, очијукајући на десно и на лијево)

Ни једара! . . . Ни лабудова! . . . Нема је! Нема је! . . .

(Махом сједну једна до друге на степенице поврх

мора, као ластавице на жици прије него одлете,
а жугају као оне)

А зашто? . . . Зашто? . . .

Да не болује?... да не жалује?... да не оде?..

≡ Не! не! не! . . .

Чула сам је!

Ја је видјех!

Из далека!

Шетала је!

Молила је!

Плакала је!

≡ Пссст!

(Све тише:) Дошли гласи од онамо!

≡ Ах! . . .

— Од крајева гдје царује!

— Као овдје?

— Као код нас?

≡ Не! не! не!

— Тамо треска, тамо тмина!

— Там' сви ћуте!

— Там' сви плачу!

≡ Плачу? . . .

— Нема царства до нашега!

— Увијек ведро! . . .

— Све зелено!

— Све весело!

— Облаци се само каткада наљуте!..

- Па загрме! . . .
- Па запљуште! . . .
- ≡ Ха! ха! ха!

(Још тише:) — Молимо је да остане!
— Увијек с нама!

- ≡ Увијек! увијек!
- И са својим мртвим сином!
- ≡ Умукнула! . . .
- Нема смрти!
- То је санак!
- И починак!
- Он нас воли!
- Ја му причам!
- Све што сањам!
- ≡ И ја! — и ја! . . .
- А ја све што њему шапћем,
- не смијем себи ни да кажем!
- Он је срећан!
- ≡ Као и ми!
- Јер га грије вјечно сунце!
- Вјечна радост!
- Вјечна слава!
- ≡ Као и нас!
- Али она ће нам данас открит' тајну!
- Истину ће свим' објавит'!
- И крајну ће нам ријеч објаснит'!
- Е да више не чекамо!

— Јер се сад све испунило!

— Као на небу . . .

≡ Тако и на земљи!

(Све дјевојке пригнуше часомице главу. Па опет,
махом, једна другој, као на грани)

— Чујеш ли га? . . . то је срце! . . .

— Како куца! . . . Како скаче! . . .

— Као птица! . . .

— Као вјeverица! . . .

— Што ће бити! . . .

— Што ће бити! . . .

— Погледајте!

— Ах! . . .

(Угледале су нешто с лијеве стране, па устају по-
лако, пружајући руке даљини)

— Ено их!! . . . ено их! . . . ено свијех!

— Бијела шајко, однеси нас!

— Бијели врате, огрли нас!

— Бијели брате, пољуби нас!

— Ви кринови! . . .

— Ви санци! . . .

— Ох! ви друзи наши!

— Лабудови! . . . Лабудови! . . .

(С лијеве је стране запловила литија пребијелих
лабудова. Дјевојке слазе до задње степенице,
докле им море ноге цјелива, а свака држи вјенчић
ружа у руци. Лабудови су се одазвали поклону,
па допливали до дјевојака, које их гладе и мазе)

- Загрли ме, драгане!
- Помилуј ме, миљане!
- И мене! . . . и мене! . . .
- Госпари су слатко спали?
- И снијевали?
- О нама?
- О бијелим другарицам?
- О лабудицам
- Што дубраве и зелен-гаје
вјечним љетом китимо!
- Дођите!
- Приступите! . . .
- Ето дара лабудица!
- Ха! ха! ха! . . .

(Окитише свакога лабуда околo врата вијенчићем
те га с главе скинуше)

- Сад сте прави дворјаници!
- Царичини коморници!
- Не! не!.. Ви сте цвијеће вода тихијех!..
- Што но снијева . . .
- . . . и што шути!
- А ми ласте стријелокриле!
- Што жуборе! . . .
- . . . и трхоле!
- Све од зоре! . . .
- . . . па до зоре!
- Ха! ха! ха!

(На горњој ложи Белведера појавили се трубачи

у двошарнијем ношњама Гозолијевих пажева, па,
окићеним трубљама, хорални дозив зателале)

СВЕ ДЈЕВОЈКЕ

(пренуле се, потрчале у придворје, а лабудови
отпловили откле доједрили. И оне сада шуморе
узрујано)

— Долази! . . . долази! , . .

(Загледале се прама лијевој страни)

— Један пламен! . . .

— Једна зрака!

— Једно сунце!

— Једно крило!

— Једно једро!

— Једро!

— Једро! . . .

(Трубачи по други пут зателалили, звучније,
велебније)

ХОРОВИ

(све то ближи, све то заноснији)

Алелуја! . . . Алелуја! . . .

(И једним скоком, као да је горска бујица разбила
све насипе, па се урнебесом ромореће пјене су-
новратила кроз кланце и пећине у бездан)

ОМЛАДИНА

(бане и поплави придворје, рикнувши једним урли-
ком трећи дозив Васкрсне побједе)

Алелуја !

(То су покољења од седме до двадесете године. Дјеце је на јата; све полунаго, пречисто, вјевричасто, сунцем опаљено, окићено цвијећем за ухом; а китама сунчане жуке у руци)

За њима се заталасале нове фаланге младића, све у простој старо - хеленској бијелој ношњи што им једва крије жилава, ефебска тјелеса, а сваки од овијех носи грану поме, маслине или лаворике.

Сви су ведри, силовити, безочно млади, дрскијех погледа, сликовитијех, наглијех кретња боговске голоте, која не позна ни гријеха ни стида.

Све је то нахрупило, навалило и вртоглавице се завило у гомилу прољетног вијора, што једним вриском ослобођења заглуши препадену и савладану природу.

За првом бујицом ваљају се друге и још друге, и нема више потребијемка, нема плочс, нема ступа, гдје се не би насмјешила једна усијана, врана глава, гдје не би бљеснули бодљиви погледи младе звјеради и савиле се пластике голијех удова; у једноме облаку размаханијех грана и у једноме таламбасу трубача, китараша, флаутиста и чембала што запојаше јединствену пеану младости и снази.

А ништа оргијастичког у том оркану весеља. Радост сад тече и ломи, као чиста узбујана, про-

љетна ријека, што бјелоћом завитланог дијамантског слапа и химном пјевајуће воде, грми, пријети и нови живот земљи дијели.

Бурни ритам музике, праћен громовитом каденцом заиграног мноштва и мелодијом хорова, сабрао је све те успламтеле дојмове и гласове у једну виловиту)

ОМЛАДИНСКУ ХИМНУ

У пркос нејуначком времену

прољетни вијор се ваља

од горе

до горе,

па меље и млати,

и мете и праши

све што је дрвљиво

и труло и сухо

и кржљиво,

и глухо

гонећи громорно

гњилеж

и

гад.

— Вијори, вијоре! Вијори!

У пркос нејуначком времену

разнеси, разгали,

одгрни, извали,

стржине,

кржине,

откле су ћуци
крекетаче
и вуци
балили зору
дозивали мору,
пријетећи прољећу
пролом
и
Смрт.

— Вијори, вијоре! Вијори!

(У урнебесу игранке и пјесме вас дворац и ваздух
се распалио златнијем отсјевом свјетла, које, рег-
би, никну из вијора самога и позлати цијели крај
једном жеженом ватром.

А та је ватра једно једро од сунчане свиле, што
се величајно разапело над кљунасту, шаролику,
стародавну трирему и ненадано свануло до про-
цавћенијех мраморнијех степеница.

На крми бајновите лађе Царица стоји високо,
тврдо уздигнута, као идол, те је поцрнио од там-
јана и цјелова, што га носе у славу чудеснијех
мистерија.

Сва њезина пратња на палуби, у бјелини је
одисејских сапутника и баца прегршти цвијећа
лабудовима, што јатомице прате чудесни лет злат-
нога једра.

СВИ

— Ето сунца! Хура! . . .

(С другога спрата Белведера, зателалише по трећи пут сребрене трубље, а звона са невидљивих торњева размахаше се даљином, обавијајући сзу околину чудним чаром христијанске евокације.

Ваздух сав дрхтав од опојне смјесе мистичнијех чувстовања пречисте зоре хришћанства и вјечне љепоте античних визија, разигра се до боне напетости свијех екстаза, кад у једноме валу надземаљске радости, те се смије и плаче, Царица сађе са палубе на крај а златно једро отплови као сан. Из плаве тмине Белведера заорише оргуље баховским прелудијем)

ХОРОВИ

(с лођа и с придворја запјеваше тада химну узнесења)

Ово је дан те га створи Господин.
Кличимо и веселимо се њему.

Алелуја!

Сва је земља пуна
милосрђа Господинова.
Радујте се Праведници.

Алелуја!

Десница Господинова
даде нам Снагу.

Радујте се Мученици.

Алелуја!

ОМЛАДИНА

(уздигнутијех пома и грана, залети се једним валом прама црној жени ускликнувши у један глас)

Мајко!

(и сва се заустави у један окамењени слап испред невидљиве снаге, што је њу чаробним обручем опасала)

ЦАРИЦА

(сада је ту један једини несломљиви ступ црног базалта, усађен у башту расцвалијех кринова. Лице јој се не види, јер се загледала у онај оркан младости, који се свим посмијесима, снагама љепотама и лудилима запјенио те ведрим слапом љетнога маестрала запљуштио о њезину црну самоћу, сада још црњу, јер је покрива цијелу црни вео тајном пећина пребијених и изгубљених у слави подневне пучине)

ОМЛАДИНА

(у погледу оне самотне, нијеме хриди, зачас се окаменила, али то је трен, и она опет ускликта кријештилом галебова у громорној, заглушној буци заврелог мора)

— Мајко! Срећо! Сунце! Рају! Блажене ти очи! блажене ти руке! блажена ти уста! којима нас милујеш! благосиљеш! дарујеш! — Ја сам!... Ја сам!... Ја сам!... Познаш ли ме? А мене?... А мене... А мене?... Твоји мали!... Ничији смо, јер смо твоји!...

Твоји!... Твоји!... Твоји!... Гледај ме? Видиш ли?!... Узрасох! Оздравих! Ја већ ждралове ловим!... и зецове! и лије! и шакале! и ја! и — ја! Ми крчимо шуме! ми сјечемо! ми копамо!.. ми сијемо! Жита! воћа! цвијећа! И све нам је благословљено! јер је све твоје! Твоје! Па играмо! и пјевамо! и сликамо! и тешемо! и скачемо! и на сунцу се пржимо! — Од камена смо! од жељеза! од мрамора! Без узда јашемо! На хатове! на бикове! Све смо змије похватили! и мишеве! и парцове! и совуље! и жабетине! и муштине! и све гадове! Нема посла! нема труда! Све је радост! све забава! Бура нас гладил! Сунце нас кочи! Воља нас бруси! Справни смо! справни смо! Као зубља! Као пламен! Као тетива! Реци! Мигни! Покажи! Води нас! Води нас! да се избавимо! да те разведеимо! да те осветимо!

Мајко! Мајко! Мајко!

ЦАРИЦА

(у толикој бури не макну се, као ни хрид у олуји, кад се море пјени лудо, махнито, шаро, пијано од сунца и вјетра. Само је дохватила двоје дјечице, што су јој најближи, па их рукама обавила и пољубила им русе главе шапнувши тихо)

Синко!

(У исти мах оргуље запјеваше с висина умуклог дворца, а на прагу у сунцу појави се)

ВИЛЕЊАК

(заогрнут дугом бијелом хаљом, која му покрива

руке и ноге. Обијем рукама носи староставну,
сребром оковану књигу, па у часовитој тишини
завиче великим гласом)

Галилејци! Што сте стали па гледате! . . .

(Царица пренула се и похрлила је пруженијех рука
прама гласу ослободитељу; па остаде сама у
средини придворја)

ОМЛАДИНА

(једним се замахом зањихала, раздвојила и окре-
нула у очиглед бијелога гласника, ускликнувши)

Алелуја!

ВИЛЕЊАК

Како видјесте да Он би узнесен у небо,
тако ће се Он и повратити!

СВИ

Алелуја! Алелуја!

ВИЛЕЊАК

(растворио је књигу, коју рукама држе двоје дјеце,
па истим гласом Навијештења запоја)

У вријеме оно рече Христос Апо-
столима Својијем:

Хајдете по васиономе свијету и
причајте Јеванђеље свакоме ство-
рењу божјем.

Они који узверују и буду покр-
штени, биће спасени;

али онај који неће да вјерује, биће осуђен.

И ево чудеса, која ће пратити свуда оне, што вјерују:

демона ће гонити у моје име;

много ће језика зборити;

играће се змијама а отров им наудити неће;

положиће руке на болеснике и болесници ће оздравити.

И кад то изрече, Господин наш Исус би узнесен у небо, гдје он сједне на десну Бога живога.

СВИ

Алелуја! . . . Алелуја! . . .

ЦАРИЦА

(Царица упутила се прама Навјештењу, сама, у црној повлаци вслова. А куда пролази, Омладина сагибље пђме, гране и цвијеће, по коме, као по цвијетноме ћилиму, она гази. И докле она ступа напријед, ношена чаром ријечи и чина, пјевају)

СВИ ХОРОВИ

Пјевајте, кличите Господину,
који се од Истока диже
врху неба небеса.
Алелуја! Алелуја!

ЦАРИЦА

(узашла је до јеванђеља и пољубила је страницу књиге, откле је Ријеч прозборила, пак, положивши лијеву, голу руку на ту страницу, полако је окрене у лице природе и свијета.

И сад је она узвишена над свима у црноме велу, који се с црним блиставим рухом до краја степеница пружио.

Лице јој је сада мирно и хладно, као онај дрхтави бљесак дијамантскијех звијезда, штоно попут ноћнијех Влашића, грануше повише лука црнијех плетеница.

Када Царица положи руку на књигу, Вилењак клекну испред ње држећи јеванђеље високо уздигнуто, а она изрече свој Крајњи Сан.)

Ево Ријечи! Ево Објављења!

Бог

сађе с неба и сакри пламен свој

под видом свих слабоћа

и свих земаљских јада

е да човјека.

створова круну

спаси

од ропства гријеха

с кога гине

Свијет.

А сада смрћу освећена

и ускрснућем посвећена,

собом узе,
до неба узнесе.

Тим је сакован чудесан прстен
свих вјекова и свијех покољења
чим је земљу с небом вјенчао
Бог.

СВИ

(у једноме пламену)

— Алелуја! . . .

ЦАРИЦА

Кличите! Веселите се!
Божји синци данас постадосте!
Дух Вас зове да јавите Свијету
ријеч једину што Слободу даје:
ХРИСТОС ЗАРОБИ РОПСТВО.
Живот је свет!

СВИ

— Свет! . . . Свет! . . .

ЦАРИЦА

— И реците Свијету:

Голоруки смо
и босоноги дошли
да рушимо

све што Прошлост подигну бедема
против среће и радости људске
Самом силом ријеке прољетнице

што се ломи пјевајући,
штоно плоди ваљајући,
дошли смо да натопимо
поља суха,
поља ожедњела
Божје правде
људског смиловања!

И још ово реците Свијету:
Ми смо радост нововсђена Свијета.
НЕМА ВЛАСТИ ДО БОЖЈЕ.
СВЕ ЈЕ СВАЧИЈЕ
И НИЧИЈЕ!

Па као војска кринова пребијелих
процватите земљом откупљеном
кличућ Сунцу Узнесења светог:
СМРТ ЈЕ ПРОШЛОСТ
А БУДУЋНОСТ
БОГ!

СВИ

(у једноме се валу заталасали, па машући пџмама
и гранама залетили се, као да ће јуришати на
брдо, откле царује Ријеч)

Мајко!

ВИЛЕЊАК

(већ код првог усклика Омладине заклопио је
јеванђеље и предао га двојници дјеце, а он сашао
полако, унатрашке, низа степенице, не скидајући
погледа опчарана од Царице и остао неопажен,

докле је Омладина завапила: „Мајко!“, — а
тада се залетио на чело свијех и раширивши
руке, зауставио вал испод степеница, поврх којих
се уздигла владарица Снова, па завиче великим
гласом у ком је снага и молитва свијех)

Алелуја!

Божански санак ти си жено снила,
да из плача
и из натчовјечнога јада твога
гране земљи радост новог Вијека,
новог Вијека слободна и чиста
од прошлости, од туге
и од гријеха.
А сад гледај!
ето сан је твој
твојим чином постануо јава!
Видиш ли нас?!
У пркос нејуначком времену
ми смо Свијет Маленијех
без броја,
што Дивове гризе
и руши,
да њиховим прахом
земљаним
нове киклопске стијене
Царства Божјег
исклеше!

СВИ

Вијори, вијоре! . . . Вијори!

ЦАРИЦА

(пружајући руке прама недовидној даљини)

Царство моје, несуђени крају!

ВИЛЕЊАК

(за једну степеницу ближе Царици па, још заносније)

Води нас! . . . дођи! . . .

Пред тобом ето процвала је земља
божјим плаштом кринова сњежаних,
да црну Прошлост загрне ти зором . . .

ЦАРИЦА

(загледала се у нешто далеко, магловито, што се
регби изненада пење и њој полако приближује,
па нехотице слази у сусрет застртом Удесу ра-
ширенијех, мртвијех зјеница, дочим испред ње
Вилењак посрће, узмичући, као пред некаковим
безименим ужасом. И она поздравља свој далеки
Самртни Сан, изгубљеним гласом)

Ох! Ви хриди вријесом огрљене,
гола брда пелином повита!
Аох! туго, пратилице вјерна,
кроз чемпресе и маслине старе!
Ох! ти море, драги несуђени,
што ми душу олујам' опчара! . . .

— и ви, свете стијене града мога!
Гдје сте? . . гдје сте? . .
Не видим Вас више!
Ето! црна лађа
разапела једро сунцу жуђеноме!
Идем! идем! . .
Почекај ме мало! . .
Само мало! . . видиш! . .
Не кори ме! . . .
Тешко ми се д'јелит од срдаца
што ми тмину разгалише искрам
жуке златне мајскијех бусова!
— Не одлази! . . .

Справна сам! . . .

Ја се тебе, не, — не бојим
ноћи вјечног мука,
ништавила вјечног! . . .

СВИ

(у једноме шапату страха и зачуђења узмичући
пред њеним аветним ходом)

— Мајко! . . .

ЦАРИЦА

(све то удаљенијем гласом и замагљенијом свијести)

— Јер ја сам живот, штоно живјет неће!
Знаш ли? . . . За то! . . . За то! . . .
Ја те зовем,
да тмином твојом

своју тмину дунем!
— Гледај ме!
Ја нијесам жена
нити слабост, нити пријекор
пустог јаукања!
— Име ми је: П р о ш л о с т
јер од чежње гинем,
да првом зраком навијештена дана
нестанем слободна,
сама,
окајана!

ВИЛЕЊАК

(у неизрецивој тјескоби, сабрао је све оне, који
су до њега, па сви похрлили до ње да јој грле
кољена, да је задрже од наслућена, усудна пута.
Продирним вапајем)

— Пробуди се! . . . не сањај више!
Видиш ли нас? — ми смо ту! . . .

СВИ

Твоја дјеца, мајко!

ЦАРИЦА

(остала је тврда, далека погледом и душом, а сва
црна усред сњежаног прамаљећа)

Само воља
императорска ме воља моја
уздигла довле!

(Хоће да се одријеши од загрљаја омладине)

Пустите ме! . . . разгрните путе!

Стари бродар не чека! . . .

Чујте га! . . . већ зове! . . .

(Из даљине загрме топови, једанаест хитаца, и свечано заори далеко, далеко, императорска химна царичиног земаљскога Царства)

СВИ

(једним трептајем подижу се и дахну)

Ах!

ЦАРИЦА

(задрхта и склопи веће, као да јој се руши земља испод нога. Дјевојке похрле и опколе је у страху да не падне; али она се у додиру њиховом, укочи и погледа их дуго, забезекнуто, као иза сна. — Блиједим смијешком слуша за час тутњаву и свирку, па, мирно, ледено, с императорске висине, према онијемљеломе свијету, вели)

— Бдијте! . . . дошао је час
крајног искушења!

СТАРИ ВРТЛАР

(појавио се на праг Белведера, па навијешћује ријеч по ријеч, хладно, службено)

— У име Његовога Величанства, Октавијана Аугуста, Божјом Милости Цара и Господара Западнијех Крајева, пријавио се Вашему Величанству Канцелар Његов, Кнез и Војвода од Сант'

Иларија, да се Величанству Вашему поклони и предаде Му ручно писмо господара свога.

У знак врховне Власти, што му Цар даде, јужна флота прати кнеза Канцелара и ончас у луци поздравља стијег Величанства Вашег.

Што да се јави гласницима, који стигоше с адмиралскога брода?

ЦАРИЦА

(остала је осамљена доле, испод степеница, дочим се сва омладина инстинктивно удаљила оставивши њу саму у видуку свијех. И она се не окрену, већ укочено гледа преда се и говори заповиједно, тврдо)

Нека се одговори Кнезу Канцелару, да ћемо га примити вечерас, тек што запање сунце!

Али сада, овдје, на Острву, да не остане ни живе душе с бродова.

(Стари се вртлар дубоко наклони, па улази у Белведере)

ЦАРИЦА

(слуша још за трен задњу тутњаву земаљске јој почасти, па, кад ова умукне, погледа дјевојке, које су је неопазике окружиле и нијемо се загледале у њу, затим гладћи им косе, всли мирно, благостиво)

— Пратите ме! Послије ријечи Вјечне Мудрости, да чујемо пјесму вјечне Љепоте!

Читаћу Вам сада божанску причу бјелоруке Наузике, а Ви ћете пратити игранком давном шалу и радост другарица њених!

(Прама омладини)

Олимпијску ћу Вашу славу у трци и у борби, прије запада сунца, да гледам на Маратонскоме стадију!

ОМЛАДИНА

Хура!

ЦАРИЦА

(полако се обрнула и, праћена од дјевојака, узашла је до врха степеница. Прије него оде, с горње лође трубачи зателалили задњи хорал, а она се још једанпут окрене прама свијету и тихо се главом наклони)

ОМЛАДИНА

(машући гранама и рукама поздравља Царицу једним ускликом)

Мајко наша! — Хура! . . .

(Царица уђе с дјевојкама у Белведере, а трубачи ишчезнули)

ВИЛЕЊАК

(од оног часа, кад је загрмило поклонство земаљске силе, остао је нијем и укочен, па, освијестивши се, заклонио се, неизрецивим отсјевом

гњева и ужаса на лицу, за једним ступом, оспријед, на десној страни, откле може, као из засједе да све види и да све мотри.

Чим је пак Царица почела говорити, шуњајући се, приближује се он неопажен до Белведера, па у часу, кад 'је она нестала, а омладина ју је задњи пут поздравила, он се повуче као рис и залетивши се уздигне се по степеницама, до дворца, откле забезекнутој омладини даде знак руком да шути)

Пссст! . . . умукнули! . . .

(па раширивши руке, долети доле до њих, и грлећи, мазећи, пробадајућ их жалцем погледа, лица, ријечи, махом свлада свијех и у њих стаде да улијева сав немир, гњев и пламен мржње, који га сад преобрази. Он их вуче махнито собом, далеко од степеница, оспријед, дувајући у ватру коју ријечима својијем нетом упали)

Чусте ли?! . . . Дошао је час њеног искушења, крајног! Разумијете ли?! . . . Пссст! . . . да нас ни јака не ода! . . . Загрмили су топови! . . . И пјесму сте чули земаљске јој моћи! Дошли су! . . . Дошли! . . . А знате ли зашто? . . . Да нам је отму! . . .

СВИ

(у један врисак)

Ах! . . . Не! . . .

ВИЛЕЊАК

Пссст! . . . Јест! . . . јест . . . да је одведу из царства божанских јој снова! да је затворе у гробницу, гдје лежи сва немоћ прошлости! . . . Њу! . . . Створитељицу нашијех душа, наше свијести, наше снаге, наше будућности! . . .

СВИ

(претихо, али у вријењу тек обуздане буре)
Не! . . . никада! . . . не! . . .

ВИПЕЊАК

Мајка! Твоја! и твоја! и твоја! наша! јер је свакога од нас извукла испод рушевина, побрала са згаришта, спасила из тамница, из лудница, из подземних буништа, гдје нас гријех и неправда људска свалила и укопала!

Били смо мртваци, а она сама, вјером у Узнесење човјечанства, створила је од нас нове људе, и дала нам је у руке мач освете и вјечне правде! . . .

СВИ

(једним вапајем)

Спасимо је!

ВИЛЕЊАК

(једва свладајући пожар који је сам успирио)

Пссст! . . . задавили се! . . .

Не! . . ми морамо да слушамо Њу, а не страсти што нам прошлост у крв усади!

Ми ћемо побједити, али голоруки и босоноги!
. . . као што нам она то заповиједи! . . .

Него, Удес или Бог сâм, посла нам да видимо човјека, у чијој ћемо души препознати све немани самољубља, пузавости, потлачености, зависти, кукавлука и окрутности, које заробише људски род тамо на земљи!

Он је, Он, Канцелар, Цар, Владар, и народа, и војске, и царева, и Ње! . . .

Име му је којегод! — људско, мало, купљено, али он је више, . . . више! . . .

Он је тморска сила богатих без срца, преситих без смиловања, гладних части и прапораца.

Он је гњусоба продавача меса, он је подругач свега што је искрено, заносно, ведро! . . .

Он је! . . . Он! Тирјанин људства, и називљу га: Снага!.. Новац! Култура! Напредак! Свијет! а једно му је једино, право име: — Л а ж !

(Сви би хтјели да плану, али његова мржња букти све то страшнија, па их ониједи)

Кад вечерас овамо преступи. . . . шуњајте се за њиме!

Уходите му лице, ход, говор, одијело, и запамтите све, све! — јер ако ОН њу одведе, ми ћемо за ЊОМЕ!

СВИ

(нехотице у један задушени врисак)

— За Њоме! . . .

ВИЛЕЊАК

И онда у Царству Земаљском, које ћемо као кртице, изровати ми, препознаћете ЊЕГА у слугама, у уходама, у крвницима његовијем, јер као што синци овог Острва сви отсијевамо сунцем Њезине душе, тако у Царству Лажи сви носе хаље његовијех тамница! . . .

И не одајте се! и слушајте! јер само послух побјеђује!

И сваки Ваш поглед, сваки ваш миг, нека буде онај што ћете поновити у борби против свијета, да извршите данашњу ријеч Узнесења:

„Христос зароби ропство!“

(Сви се завише у једну масу саливену и згруштену, која имаде хиљаду тјелеса, али једну, једину душу, те дршће и трепти од грознице чекања у тишини.

И он, на концу, заборави самога себе и пламен уништења букну грозовитим ритмом осветничке пеане)

Јер у пркос нејуначком времену
ми смо Свијет Маленијех
без броја,
што дивове гризе
и руши,
да њиховим прахом
земљаним

нове киклопске стијене
Царства Божјег
исклеше!

СВИ

(прснуше као лагум, па се узвитлаше у махнито
коло, које поплави све придворје једном вртогла-
вицом тјелеса и урлика)

— Вијори, вијоре! — Вијори!

— Хура! — —

(Завјеса стрјелимице пада).

ПОЈАВА ПЕТА

(Хеленска галерија у Царичиноме Дворцу. Тако је названа, јер се по зидовима нижу борбе и јунаци хомирске епопеје, уклесани у мраморним бијелим haut-reliefs-има, који су на размаке прекинути витким коринтским ступовима, над које се разапео кубетни строп од кристала, блиједо-сафирне шаре, посут златнијем звијездама.

Дно је галерије отворено, те се степеницама пролази на тријем, откле се море види и врси чемпресове шуме, до које слазе с обију страна невидљиве степенице. До зидова, с лијеве и с десне стране, поредана су сједала од мрамора, пак оспријед, на десно, стоје врата, превучена тамно-пурпурном завјесом. Исте је шаре и она велика, којом се застире дно, а која је сада уздигнута.

По галерији нигдје покућства. Само двије курулне столице.

Али у тој класичној, тихој и строгој љепоти димензија и артистичкога склада, једна једина ствар живи својим посебним, страним животом, бива животом средњовјековне мистичне тајне;

а то је стари ренесански псалтерије од позелењеног бронза, пренесен ваљада из какве

благе тосканске катедрале. Мјеште шароликог минијатурног мисала, на њему лжи растворена једна књига, ХОМИРОВА ИЛИЈАДА, испод које виси пребачена стола од византијског златног броката.

С обију страна псалтерија, пак, као да се не-
том јеванђеље отпјевало, положена су на тлима
два велика сребрна канделабра; чаробно дјело
мајстора свијех грација, Јакопа дела Гверча. Во-
штани су дуплијери на њима утрнути.

На поду: мраморне бијеле плоче без ћилима.
Дан умире. Сунце је тек запало, пак, кроз отво-
рено дно, задњи отсјев позлаћује бијелу тишину
опуштјелог храма.

Мало помало се и то дуне, тек кроз кри-
стални свод небо полако сипље све пролазне
отсјеве и титраје неба и звијезда.

А тада кипови, и ступови, и дуплијери ожив-
љују тајним чаром вјечне поезије Ноћи.

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(стоје наслоњени доле, о балустради потријемка.
Обојица су загрнути тамним плаштевима, испод
којих им вире ноге везане сандалима.

Велика тишина, Негдје доле у шуми почели
су славуји да се љубе.

Али она се двојица загледали у нешто, што,
регби, пролази дубином испод њих; па се ује-

данпут тргну и дохрле, као у страху, до степеница, што слазе у галерију. И ту се зауставе, и погледају се проблијеђелих лица)

..ВИЛЕЊАК

(тихо вртлару)

Ушао је!

СТАРИ ВРТЛАР

Он је!

ВИЛЕЊАК

Што ће он овдје ?

СТАРИ ВРТЛАР

(као за себе, слазећи тромо низ степенице)

Кад ови дођу, неко умре!

ВИЛЕЊАК

(разгледавајући се наоколо)

— Као да су већ однијели мртваца! (Прислушкујући) Пссст! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(прислухнуо је и он, пак сјео уморан на задњу степеницу)

Ништа! И тако се овдје не може чути.

ВИЛЕЊАК

Биће да су у црљеној дворани!

СТАРИ ВРТЛАР

Не! У царевићевој су радионици.

ВИЛЕЊАК

(сјео је до старца)

И ти си га препознао?

СТАРИ ВРТЛАР

(све то црњи и жгуравији)

То се никада не мијења! Од младости су се уприличили ропству, па не могу више да скину кринке с лица, ни служничког руха с тијела! Прилијепило им се то на месо, да ни у смрти не покажу праву своју људску подобу! Остали су наличене, повијене мумије, сада и на вијеке!

ВИЛЕЊАК

Али преко њега прохујише све буре! Био је осуђен на смрт, пак прогнан, видио је слом Царства и ето га опет запослена, да утврђује оно што се већ једном почело да руши.

СТАРИ ВРТЛАР

(устаје полако, а гњев му развезује скривену печал)

А ко ти каже да је успио? . . . Зар би он дошао тада непозван овамо, до *Ње*, у светиште њему и свима затворено, само зато да види *Ону* коју је љубио, мрзио и сатрô?

ВИЛЕЊАК

Он? . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Јест, он као и сви остали!

И још више! зато се и борио против Ње од првог часа кад је засјела на пријесто, јер је Она хтјела да га оком Жене, испод кринке, прогледа и препозна.

И тек за час Она би јача! Наруга му се и понизи га до земље! јер бјеше погодила да се у пузању бескичмена црва крије пожуда мушкарца и замка грабежљиваца власти.

ВИЛЕЊАК

Сада ти пак лудујеш, старче!

СТАРИ ВРТЛАР

Сада пак ја говорим истину, младићу! А та је гора и од истине саме. (Сјео је опет, али ближе до Вилењака, па му још-изразитије прича).

Зар не знаш, да се све претвара и да све до вијека траје? . . . и да невидљиве, црне руке још и данданас мијешају кашу, што макбетске вјештице оставише несварену, кад их затече побједоносна трка живе, зелене, осветничке шуме?..

Хе! . . . Онда су краљеви убијали краљеве од инада, ко ће више круна да напрти себи на тјеме! А главе им бјеху горде и чврсте, као и бедеми јастребовскијех им легла!

Али сада?! . . . Круне се ваљају у прах, по цести, не би ли их какав богаљ стрпао у торбу, као изгубљено копито циганског кљусета!

ВИЛЕЊАК

Не! . . . не! . . . из тебе зборе мржње за-
грижених, старих кољеновића!

СТАРИ ВРТЛАР

(устаје мрк, удесан, зграбивши за руку Вилењака,
кога за собом вуче, пак тише, храпавије)

Кад Цареви падоше мртви, а брат им Карлос
сједијаше још у лудници, . . . тада . . . чије ли
су оно тамне, невидљиве руке подигле из крви
круну и њоме овјенчале дјечака, сјен Царства?

И ко тад кликну испод пустог удовичиног
двора крајњу поругу: „Живјела Слобода! . . . Жи-
вио кнез од Сант' Иларија?“ . . .

(хроптећи од презира и од грдног смијеха)

Оно исто поживинчено стадо, које бјеше
час прије пољубило плашт Царице удовице, кад
му се Она прва, послје злочина, приказала хра-
бра и нијема у бјелини вјенчаног руха, а лице
јој бјеше бљеђе од дуплијера около мртвог јој
дома!

У првOME ганућу народ и њој кликнуо: „Хо-
зана!“

Па онда? . . . Зар не знаш, Вилењаче, што
се онда збило?

Она даде Царству љепоту, чар, величанство
јада и све махните јој снове Узнесења и Окајања,
а у тмини су погане руке вјештица мијешале
паклсну чорбу . . . и гле! . . . тамјан еунуха и

робова стао се вијати, вијати, да њу опоји, еда не би видјела лица ни гласа истини! . . .

Докле ледени вјетар једном не задува, и тад, у кријештању плаћеника, Она угледа крај себе црни сјен, који се из дубина био изненада узди-гао, и застро јој вид.

Тако је! . . . Исте руке што свалише Цареве у смрт, успеше до пријестола њега, њега . . . и увек њега!

(Тмина се хвата галерије)

ВИЛЕЊАК

И од тада се свијетом пребија!

СТАРИ ВРТЛАР

И од тада је умрло Царство!

(Дубље и тише, тик до уха Вилењаку)

А оно што се сад у њој крије и што јој не да мира, ни покоја, јест крута ведрина умиру-ћег пред усудном спознајом живота: да су на-име и њезини сновч — мртви!

ВИЛЕЊАК

(истргавши му се нагло и гњевно)

Лажеш! Она је тугом својом створила сан будућности, у коме живимо и у који ће до мало да ступи живо дјело њезине воље: Ми!

СТАРИ ВРТЛАР

(тужно замахнуо руком, заклимао главом, па до-

шао до књиге на псалтерију, те у полусвјетлу, што пада са кристалнога свода, полако чита из ње)

„Спаваш ли ти, Ахилеју, да заборављаш на ме? Жива ме нијеси занемарио, него сад мртва!...

Чим прије мене сахрани, да пробијем врата аидска!“ . . .

ВИЛЕЊАК

(се свали у столицу и сакрио рукама лице)

СТАРИ ВРТЛАР

(полако се приближује Вилењаку, па му шапће дрхтаво и дирљиво)

— Јеси ли чуо? . . . За *Вас* ријеч Узнесења а за *себе* слово Смрти! . . .

Па . . . не чини ли ти се пред толиким јадом као да видиш Свештеника кад подиже пребијелу жртву Окајања! . . .

И тад звонце зазвони, а ми падамо ничице пред зламањем и погинули бисмо од божанске сласти, ту пред оним, који дозвоа живу Ријеч с неба на Отар . . .

(Тик до њега али још тврђе и горчије)

Али ако Свештеник не вјерује у надземаљску моћ оног пресветог дозива? Ако га само уста шапћу, — а мозак му одјекује мукло: „Не! — Ријеч је ријеч а не Чин?!“ . . .

ВИЛЕЊАК

(устаје махом у пламену заноса и страха)

Светогрдниче! . . . Моћ је чудеса у Ријечи а не у Човјеку! Зато је и борба њезина славнија од наше, јер упркос Прошлости, која јој се у крв удијепила, Она даје вјеру онима, који је немају, Она даје наду онима, који се не надају.

Залуду ти је, старче! Нестало је доби кукања и очаја.

Ми смо овдје, дјеца њезина, да јој помогнемо! Да спасимо њу и њезине снове!

А ти је сад ножем живодера параш, јер хоћеш да у њој нађеш себе!

СТАРИ ВРТЛАР

(далеким гласом и осјећајем наставља на памет читање књиге, коју прстом показује)

„Душе мртвијех људи одбијају мене далеко те ме преко ријеке не пуштају, него овако блудим плачућ' по дому Аидову“ . . .

(Дошао је до књиге, положив руку на њу, па се нагло обрнуо и другачијим, оштријим гласом према Вилењаку, тврдо, ријеч по ријеч навијешта)

И спомени се! Ко не вјерује у себе тај не видје Спасења!

ВИЛЕЊАК

(лицем у лице старцу, а све врло пламенито)

И спомени се, да се у неоскрвњени Двор Снова увукао тмор Прошлости!

Разумијеш ли? . . . Он је доле! и Она сада дијели с њиме задњи свој мегдан! . .

Реци, сада, реци, невјерниче, чије ли је дјело овај гњев, који нас тресе и дави? . . .

И овај пламен, и овај дрхтај срдаца у једноме срцу, и ова нада, која је оштрија и од твоје косе... те ћемо ми да замахнемо . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Ви?! . . . ви?! . .

ВИЛЕЊАК

Она је ту, да доконтча свој последњи сан? Освету своју!

Зато и ко не вјерује у себе, старче, видјеће. Спасење! . . . Као ја . . . као ми . . . као Она! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

И ја сам се осветио, пак? . . .

ВИЛЕЊАК

Освета је старијех убијала! Наша, даје живот!

СТАРИ ВРТЛАР

(тик до њега, те би плануо)

Пак? . . . пак? . . .

(Промијенивши нагло изражај, замахнуо руком, као да тјера оно што их је опчарало)

Не! . . . не! . . . то је све страх, што из нас говори! . . . Страх да нам не оде . . . да нам је не одведу! . . . То је ова тмина у коју смо изненада загрезли! . . . То је! . . . то је! . . .

(Спомињући се својих дневних дужности, само да утрне зле слутње што га опколише)

Ето! запали брзо свијеће! — Час је, кад Она долази овамо, да се прије ноћи поклони боговима својим, па да нас одведе на разговор до сина!... (Тражећи нешто по галерији, немирно, дрхтаво)

А гдје сам оно оставио? ... Ако је не нађе као свако вече!... Ето!... Чекање нас је урекло!... па заборављамо и њене заповиједи! ...

Јер све се држи ... све ... све! И снови, и пламен, и цвијеће! ...

(Угледао је на тлима, до прага потријемка, поврх степеница, жарку, црљену ружу)

Ах! ... ево је! ...

(узме ружу, па слази и показује му је с насладом правога вртлара)

Видиш ли је?!... А то је дјело ипак моје!... Породио сам је крижајући дивљу ружу што расте на овијем опаљенијем хридилама, с оном коју је задњи пут донијела с обала Нила.

(Зауставио се, па се загледао дубоко и заносито у ружу)

— Сав пурпур крви и огња у једноме цвијету! ... Сада знам да сам и ја живио за нешто на свијету! ...

(Положивши ружу на отворену књигу)

И окрстио сам је како је она хтјела: Le Desir! . . . А то се не да превести! . . . Тако је лијепа, и велика, и кобна њезина чежња!

ВИЛЕЊАК

(који је међутим упалио дуплијере, па, у неизрецивоме немиру, сада прислушкивао до врата на десно, сада пако слушао старца, а напосљетку схрван од страха и слутња, обухватио рукама старога вртлара, наслонивши своје лице на његово раме и склопивши очи као дијете, које се мрака боји; па је тихо застењао)

— Истина је! . . . истина! . . . и ја дршћем! . . . Видиш ли?! . . . Ми варамо један другога, јер нас мори исти страх!

На прагу будућности, ето! непријатељ се ушуљао у гњездо соколова... да нам их испије! . . . И њу! . . . њу! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(сасвим тихо, дубоко, гладећи му вране косе)

Ти рече сам: стари су знали убијати! . . . Јест! . . .

(Чудним, далеким погледом преко живота)
Доста је каткад и једне саме жртве, да се утажи гњев удеса, гњев богова! . . .

А та је жртва, спомени се, брате Вилењаче, већ справна!

ВИЛЕЊАК

(који је нешто чуо, лецне и дахне)

Ах! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(чуо је и он, па тихо)

Неко долази!

ВИЛЕЊАК

Неко се пење! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Стража је лупнула копљем о тле! . . .

ВИЛЕЊАК

Она је! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Она! . . .

(Букући га на дно)

Дођи! . . . да нас не види. Наше је мјесто
сада на потријемку! Ваљада се нешто догодило!
Шути!

ВИЛЕЊАК

Стала је! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Гледај! Отварају се врата! . . .

ВИЛЕЊАК

Ено! . . . ено! . . . ах! . . .

ЦАРИЦА

(улази хитро с десне стране. Испод црнијех, дугијех велова бјеласају се отсјеви сребрнасте свиле, регби прве зраке нечега што сада и кроз маску нијемога јој лица свиће.

Рукама држи прегршт писама, у која се прсти уклијештише, а у погледу је бљесак неке далеке, окрутне славе.

Она се уједанпут окрене прама вратима, ни да се боји да когод за њој лази.

Али, не, свуд је тишина.

И она дохрли до псалтерија, па нагло положи на њ писма покривши њима растворену књигу, и стаде грчевито да их листа и да их очима испија; а очи су јој попут панца, звијерске и туђе.

Вас немир и сва јој се хлепња удуби тек у једну страницу тијех листова, па кад ју је сву прегледала, положи обе руке на њу, те нагнувши се унатрашке тијелом, дубоко уздахне и завапи)

Ах! . . . мој си! . . .

(и сврати опет поглед на писма)

То је! . . . да! . . .

(Али око јој је запело о ружу и она је обим рукама узме, па се дуго загледа у њу; и тада зачеше њезине мисли да се нехотице разговарају са цвијетом, а глас јој сикће да не знаш смије ли се или дршће)

Без мене ништа, знаш, сестро, ружо споми-
њања мога!

Све ране раскиданог ми тијела довикиваху
мени сваке вечери, овдје, на страницама вјечног
Пријамовог јада, кроз крвава уста твоја: О с в е т и
н а с !

А сада чуј из смртних уста мојих, теби самој
у страховитим и скровитим жељама равних:

Дошао је, знаш! Дошао је Час Суда Великога!

Заплели су паучину жица од једнога краја
свијета до другога; затегли су и веригама море,
само да им не побјегнем, да ме улове; и уловише
ме!

Ето! Ти си дозивала тако гласно Удес, да је
он дошао и предао ми у руке Свијет да му су-
дим ја.

„ЈЕР БЕЗ ТЕБЕ — НИШТА!“ —

Тако Он рече — и тако буди!

(Пољуби цвијет, па му сад говори дубоким осје-
ћајем)

Хвала ти, сестро ружо, на пламену усана
твојих! Била си ми прва чежња и задњи сан! А
овај се, видиш, испунио!

Благословена зато била!

Од сада на бусу твоме вјечно живи и шути.
Јер сад ћу да говорим ја!

(Једном наглом кретњом руке ишчупа све
латице ружи и баци их преда се у лице невидљи-

вој авети, смијех јој заори из грла. Али нешто је шуснуло у тмини, и она се махом лецне, умукне и бљесковито се окрене да слуша ниједи дрхтај тмине.

Њезино је лице тек са стране расвијетљено воштанијем дуплијерима, а ово је сада немило-стиво, с неким риктусом тврдих стиснутих усана, као да је нетом окусила крв раздрана плијена. Глухо)

Ко је ту?! . . .

(Тишина. Низа степенице слазе нијемо, аветно, једним ритмом свијех затегнутијех удова, Стари Вртлар и Вилењак, који се упиљише, хипнотизовани од чуда и ужаса, у невиђену приказу цари-чине Славе.

Она је осјетила њихов дах, али се не окрену и нит их погледа, већ остаде укочена, загонетна, а сјен посмијеха дахне јој лицем. И говори им тврдо, гласно)

Ха! . . . Ви сте, је ли? . . . Дошли сте да ме пратите онамо! . . . Знам! . . . Али сада не говорите ништа! . . . ни ријечи! . . . Не мичите се! . . . нећу да видим ваших лица! . . .

Ви сте сада моја савјест која уходи за овим часом да му открије смисао и циљ!

(Далеко, усудно)

Останите ту, у тмини! Предамном сада трепте милијуни очи што посуше ноћ моје душе свијем

звијездама страха и чекања!... И дижу се руке!...
Дижу се! . . . Све пружене, све голе, као сухе
гране зимске шуме прама небу без зрака и без
сунца!

И све дозивљу! . . . и све вапе! . . . Као вн
ту, у засједи мог разума и мог срца!

(Затресе гњевно главом, па, уронивши у писмо,
глухо, осветнички рикне)

„Ах! дошла си дакле и ти,
Божице, звијерскијех очи,
несаненијех ноћи!“

Не! . . . нијеси нигда боље погодио, Виле-
њаче! . . . Дошла је! . . . Дошла! . . . А они сами,
који ме прогнаше, који успирише у мени лудило
вјечне скитнице, они сами предадоше је мени у
руке!

„ЈЕР БЕЗ МЕНЕ, — НИШТА!“

Тако рече Он; тако говори Устав Царства!
Јер сада требају мене, да себе спасе! . . .

(Загледа се дубоко у писма)

Само један потез, овдје, доле! — испод овог
прогласа,

и све ће мајке вриснути у један глас, као ја
кад ми га донесоше заклана!

И то ће слово, писано, дрхтаво, моје име:

Maria Ludovica Imperatrix

загрмити свијетом, као дозив ноћнијех звонова
на пожар, јер ће се тад света моја звати

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(у једноме запуштеноме вапају чуда и славе)

— — — рат?! — — —

ЦАРИЦА

(усправивши се и гледајући загонетно, далеко
испред себе)

Јест! — тако је!

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(пружени прама Царици у једној чежњи и у јед-
номе даху)

И Он је дошао, да —

ЦАРИЦА

— да прама Уставу и Праву, што нам круна
ова даје, потпишемо ратни проглас, који Нам он
у име Царства донесе . . .

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(коракнувши полако, привучени чаром сваке њене
ријечи, а не знаду да шапну друго, него)

И ви сте га? . . .

ЦАРИЦА

(бацивши загонетан поглед, са стране, на оно
што лежи на псалтерију)

Не! . . . Прије него то учиним, морам још
једанпут да њега видим . . .

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

Али сада? . . .

ЦАРИЦА

(као за себе)

Сада хтједох да останем сама — с осветом својом!

(Рукама и погледом напетим као лук, вреба на писмо, попут звијери кад из засједе чара свој плијен, а знаде да јој неће умаћи, па се дивљом насладом полако до ње шуња. Њезин глас је сада јека њезине нељудске насладе)

Ах, дозивала сам је . . . и чекала! . . . чекала! . . . и срамила сам се саме себе, да ме несрећа тако окаљала, да уживам у тој злоћи! . . . Јер кажу да је Освета гријех! . . . Ах! . . . али како је сладак! . . . лијеп! . . . и јак!

Јер се сада исповиједам Богу, да ми ниједна његова казна не ће бити претешка, ни овдје, ни тамо, откада се дочепих Ње!

(Једним замахом руке зграбила је писмо и загледала се у њ)

Гледајте! . . . глатка је, и тиха; а лукава попут оне у рају! И ова сикће: „Окусите, и бићете равни Богу!“

(Несломиво, гледајући управ, испред себе)

Ах добро си рекла, напаснице! И тако ће бити!

(Узела је у руке писмо, па га чита гласом презира и лудила)

„Народе мој!“ — Чујте! . . . чујте! . . . Сад је његов! . . . сад! . . . ха! ха! . . . и: „Прохтјело се вољи Свемогућега“ . . . Чујете ли?! . . . И Њега! И Њега! . . . Вјечну Доброту! . . . Вјечно Праштање зову у помоћ, да благослови убојице!..

На! . . . Гледајте! . . . пијте! . . . наслађујте се! (Сувереном гестом гњева и презира баца писмо оној двојици, који га приме па га дрхтави, стиснути један иза другог, ријеч по ријеч, срчу.

Царица је међутим у великој узрујаности коракнула прама тамноме дну галерије, па се опет нагло обрнула, сва упиљена у спомињање своје)

Моја рука бјеше немилосрдна, кад му је пружи, као и његов поглед! Ох, оне очи! . . . А ја се не макнух и не уздахнух од страха, да не би чуо лупање мог срца!

Као маљ на наковалу, тукао је! — тукао је!.. и ја мишљах да сва природа чује му побједничко било!

ВИЛЕЊАК

(прелетио је очима писмо, па га враћа Царици побједничким вапајем)

Ох! куцнуо је до напокон час! . . . Сва војска већ на граници спремна за голему борбу, којој се не зна краја ни излаза, а у кући тирјанство и неслога! . . .

Плод је сазрео! . . . Провалимо! . . . срљ-
шимо их! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

(тик до ње у чудноме пламену сулуднијех очи)

Дођи, да ти развежем косе, Горгоно! да за-
пјеваш пеану над гробовима Прошлости! . . .

ВИЛЕЊАК

(све то пламенитији, тик до ње, с друге стране)

...И ти ћеш са пријестола прогласити, жено, да:

„НЕМА ВЛАСТИ ДО БОЖЈЕ!

„СВЕ ЈЕ СВАЧИЈЕ И НИЧИЈЕ!“

Ох! не чујеш ли трубље Узнесења?!

СТАРИ ВРТЛАР

У рату је твоја Освета и наша! Замахни ко-
сом и брштан пресијеци! . . . јер ће Наш Дом
бити опет Дом Аугуста Великога!

„ЦАР САМ С НАРОДОМ САМИМ!“

Потпиши пораз Васала! . . .

ВИЛЕЊАК

Потпиши осуду Старога Свијета! . . .

СТАРИ ВРТЛАР

Јер нема другог начина, да до преврата до-
ђеш, и да Царство спасиш!

ВИЛЕЊАК

Нема! . . . нема! . . . ,

ЦАРИЦА

(положила је опет писмо на псалтерије и остала је укочена, витка, несломљена у толикоме вапају њихове чежње. Само јој очи пламте другим животом кроз окамењену маску. Пак тврдо, као за себе)

Маловјерници! . . има још један!

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(пречули су, па у једноме даху прама њој)

Ах! замахни! пресијеци! потпиши! потпиши! . . .

ЦАРИЦА

(далеко, као с висине пријестола)

Дозовите ми Кнеза Канцелара!

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(у једноме мукломе вриску, пружајући руке прама њој, као да она одлази, те се боје да је не би више нигда видјели)

Ох! стани! . . . само још трен!

ЦАРИЦА

(гласније и тврђе погледавши их у лице)

Послушајте! А кад оде, чекајте ме код Царевића!

СТАРИ ВРТЛАР И ВИЛЕЊАК

(умукли су, али њихове су очи један пожар, њихово тијело један грч напетости и чежње; и они

одлазе унатрашке, не скидајући својих страхови-
тих погледа с ње па у једноме дозову кликну)

Води нас! дођи!

СТАРИ ВРТЛАР

(прије него нестане, крајним поздрављањем)

Ave Imperatrix! Morituri te salutant!

(и обојица ишчезну у дубини)

ЦАРИЦА

(остала је сама. За час пригне главу до књиге,
као да је загрезла у дубоко, боно размишљање
об оном што је нетом проживјела и што ће, ваља-
да домала доживјети)

(А у великој се тишини овог тренутка не чује
ништа, до поамних дозива славуља, тамо доле.
у гранама.

И још нешто, што ми не чујемо, већ што
само презатегнуте жице Царичинијех живаца тек
осјетише, јер она изненада, као престрашена, по-
дигне главу, окрене нагло лице прама десној
страни и слуша; али у исти мах блијештеће, црно
јој око заокружи хитро све сумрачје, ни да би
тражила излаза некој тајној страви.

Све је то тек трен, и Царица се опет у је-
дан мах укочи, како то обично чини, кад угледа
пред собом погибао, која се не да мимоићи; пак
се упути до дна галерије, и ту изађе у степени-
цама, те дохвативши се руком веларијума, урони

погледом у тмину и остаде тиха непомична, сва опчарана преслатком пјесмом ноћи.

У исти се мах завјеса с десних врата одгрне и на прагу се приказа горостас)

КНЕЗ КАНЦЕЛАР

(у ношњи генерала бијелих царичиних кирасијера. Преко прси, урешених златним руном и констелацијама звјезданих ордена, затегао му се плави Гран - кордон Светога Михаила, а на златној кациги, што му главу покрива, раскрылио се двоглави златни орао Западнога Царства)

(Чим он ступи у галерију, једним погледом заокружи сву ту бијелу мраморну тишину, па кад угледа, тамо горе, Царицу, он стане, скине кацигу и дубоко се поклони обрнутој жени, која се нијемо загледала у ноћ.

И опет се усправи, не рекавши нити ријечи у чекању њезина мига.

Велика тишина. Само златне оструге зазвекеташе по мраморноме поду.

Тек сада, без кациге, у тихоме пламену дуплијера и под благим, плавим отсјевом, што звијезде сипају кроз кристални свод, зачуди нас глава оног човјека, коју нијесмо очекивали, јер монументалне црте генералске униформе и оно бљескање злата, ордена, врху љештаве црнине шпањолских чизама-докољеница захтијеваху управ тврдоћу широкијех лубања и гвозденијех профила

великих ковача Њемачкога Царства XIX вијека, а не ову ћелаву, нашиљасту, бескрвну главу, окружену просиједом, црвенкастом брадом каквог фратра мисионара, а са суморним, бешћутним изражајем службеника који све слуша а ништа не чује.

И кад се то велико тромо тијело макну, свака кретња одаје човјека који је навукао туђу одору на себе.

Ипак сад је на њему све како мора да буде у ономе часу и на ономе мјесту. Непомичан, тврд, без ријечи, без изражаја. Дошао је да чека и да изврши дану му заповијед.

А оно што му нехотице кад и када шмигне испод спуштених веђа, регби искра на шиљку флорета, не буну статуарног мира његове големе, бијеле приказе.

Чим је канцелар ушао, магловита се атмосфера снова, која застирала ова мистерија, почне распршавати у свијетлу, што мало по мало сипи из златнијех звијезда, које се изненада упалише по кристалноме своду, радознале, регби, да својим пламеним зеницама гледају ту чудну трагичну појаву крајне реалности у мистичноме свијету снова.

И доиста. Ријечи и кретње оно двоје људи који су се састали да бију усудни мегдан свијех времена, одговарају сада строгим условима исто-

риске истине. Сада ће људи да се боре с људима,
а не са сновима).

ЦАРИЦА

(не макну се, али осјети да је он ту, да јој се
поклонио и да ће јој нешто казати, па она тек
десном руком махне као да каже)

Тихо! зар не чујете?!

(Још трен паузе и она прва прекину тишину,
шапнувши, као за себе)

Полудили су ноћас славуји!

(Шутња; па се она полако окреће и слази у га-
лерију. Лаганим, полушаљивим нагласком)

Не чини ли Вам се, Кнеже, као да се нечему
смију? . . .

КАНЦЕЛАР

(пошао јој у сусрет и опет јој се дубоко покло-
нио. Она му пружа руку и он јој је пољуби. За-
тим погледавши јој у очи)

Веселе се као и ја, да виде Ваше Величанство.

ЦАРИЦА

(дошла је до псалтерија, пак ту стане и понуди
Канцелару, да сједне а она се прије њега спусти
у другу столицу. Увијек мирно, лагано)

Лијепо сте то рекли, Кнеже, али у природи
нема весеља.

КАНЦЕЛАР

(сјео је па се мирно разговара, јер му је сада
такова дужност, али у сумраку блисићу оштрице
гласа и погледа)

Нема ?

ЦАРИЦА

Не. Природа позна само нужду.

КАНЦЕЛАР

Као државе, Величанство !

ЦАРИЦА

(мирно, гледајући га у лице)

Је ли и Ваш рат таква нужда, Кнеже?

КАНЦЕЛАР

(одрјешито)

Јест, Величанство !

ЦАРИЦА

(са чудним смијешком)

Не говорите тако гласно, Кнеже, да Вас не
чују моји славуји !

(Она устаје, па иде полако прама ноћи, откле вири
први трак мјесеца)

КАНЦЕЛАР

(устајући, полушаљиво)

Смијем ли питати Ваше Величанство, зашто?

ЦАРИЦА

(успела се степеницама до потријемка, па гледа
у ноћ, а не окрене се)

Јер би наслутили да се јастребови над њима
вију ! . . .

КАНЦЕЛАР

(не макнувши се)

А није ли боље гледати свијет с висине, па
било и оком јастребовим, кад већ природа не по-
зна него нужду?

ЦАРИЦА

(тврђе)

Тако говоре они, који гледају доље на сви-
јет као на свој плијен.

КАНЦЕЛАР

(хладно)

А којим оком гледа Ваше Величанство доље,
у свијет?

ЦАРИЦА

Свакако не Вашим, Кнеже!

КАНЦЕЛАР

(нехотице јачим, искренијим изражајем)

Грехота, Величанство!

ЦАРИЦА

(окренула се мало прама њему, а опет лагано,
на око дражесно)

Смијем ли Вас питати: зашто?

КАНЦЕЛАР

(за корак ближе, а говори још мирно, одважно)

Јер би се тада Ваше Величанство увјерило,
да је једини закон света: Снага.

Она је зато уједно и Нужда, и Ред, и
Сврха. Па сваки пут кад Снага заборави свој
циљ

ЦАРИЦА

(не гледајући га, ријеч по ријеч)

— и кад јастребови слушају славује

КАНЦЕЛАР

(мирно, хладно, јер не слуша него самога себе)

— тад је Снага издала саму себе и она
мора да слуша другу, јачу, мјеште да господује
сама, па . . .

ЦАРИЦА

(махом се окренула прама Канцелару, прекинувши
га оштро)

— па зато Царица-Регентица слуша сад Вас,
је ли, Кнеже Канцелару?

КАНЦЕЛАР

(дубоко се наклонио, па мирно)

Не мене, Величанство, него нужду Царства!

ЦАРИЦА

(једним замахом обијех рука затворила је вела-
ријум и остала непомична усред тамних му на-

бора. Сада се пламените звијезде на кристалноме своду закријесише свим жаром, оживљујући мрамор хомирских борба крутом пластиком истине.

Лице је Царичино потамнило у толикоме сјају свјетла и мрамора, али око њезино сјече бљеском олује која се с обзорја диже. Па с висина)

Мога или Вашег Царства, Кнеже?

(Трен бездахне тишине. Она слази корак по корак, усудним ритмом, гледајући без престанка кнеза, а глас јој туче као звоно)

Јер кад би то била Нужда мога Царства, Ви би сједели овдје, Кнеже, на Острву Забрави; а тамо би владали још они над којима ја сама у ноћи, у погледу пучине, наричем и јеком их пребијених хридина дозивљем! . . .

(Све то ближе, а све то усудније дошла је до псалтерија и на њ положила руку)

А не бих држала сада ја у својој руци Удес свој и Ваш!

КАНЦЕЛАР

(не свргнувши погледа с ње; мирно, одлучно)

Удес Царства, Величанство!

ЦАРИЦА

(наслоњена о псалтерију, свладавајући се једва. скоро изазовно)

А нијесте ли помислили, Кнеже, да би тај осјећај своје часовите усудне моћи могао пробудити и у мени Снагу, коју је Удес сломио?

КАНЦЕЛАР

(гледајући је хладно, након трена оклијевања)

Зато дођох, Величанство, на Острво За-
б о р а в и !

ЦАРИЦА

„Јер без мене, ништа!“ — је ли?

КАНЦЕЛАР

(дубоким поклоном)

Јер у овоме часу без Вашег Величанства
ништа добра за Царство.

ЦАРИЦА

А рат је добро?

КАНЦЕЛАР

Рат је дужност!

ЦАРИЦА

Као све што се не да уклонити!

КАНЦЕЛАР

Као све што се мора испунити!

ЦАРИЦА

Па зато морамо људима да кажемо: „Уби-
јајте се!“ еда видимо како се и по заповједи
могу клати!

КАНЦЕЛАР

(изражајем потпуног, сопственог уверења)

Не! Ваше ће Величанство, прије свега, овако
људима да разложи:

Тик нашега Царства је друго Царство које му трује мир и пријечи му природни развитак.

Изазвани смо мјерама подузетим од туђе државе у сврху да нам затвори путеве промета и мора, —

изазвани смо оружањем туђе војске, која се поређала уздуж цијеле западне периферије наших граница, —

изазвани смо духом револте, коју наш противник успирује по земљама нашим, —

присиљени смо понајвише пак несносним господарственим приликама, у које нас противник химбом и силом натјера!

А да се свега тога ријешимо, нема другог средства него . . .

ЦАРИЦА

(прекинувши га хладном спрдњом)

— . . да се убијамо! . .

КАНЦЕЛАР

(снажније) . . . да ратујемо!

ЦАРИЦА

(након трена паузе, докле им се очи састадоше и омјерише. Пак хладно)

И ви сте, Кнеже, дакако учинили све да се до тога не дође?

КАНЦЕЛАР

Је ли Ваше Величанство прочитало закључке министарскога вијећа?

ЦАРИЦА

Јесам! али не видјех што каже народ, кад се већ од њега тражи да нам за то даде своју крв!

КАНЦЕЛАР

Ако се Ваше Величанство удостојало сврнути око на сва она писма, могло је увидети да је парламенат огромном већином изразио, управ у овоме питању, повјерење министарству . . .

ЦАРИЦА

А је ли парламенат народ, Кнеже?

КАНЦЕЛАР

Мора да буде, чим су избори . . .

ЦАРИЦА

(не може даље да хини, па мало по мало у својим ријечима губи задњу снагу над собом, и ријека чемера, огорчености, гњева разнесе, на концу сваки обзир, сваку стегу)

Знам! . . . знам . . . што ви хоћете да кажете! али Ваш народ, Кнеже, није мој!

Кад смо Ми били сами Господари Свијета, Ми смо се као Свештеници, сами, лицем у лице, разговарали с божанством, с народом својим!

Било нас је и лоших, и слабих, и лудих, али ниједан од Нас није варао, ни презирао Народ.

И када би који Наш грабежљиви Васал њега тлачио, ми бисмо Васалу одрубили главу, а Народ би Нама зато љубио скуте и колена!

И ми смо даље уживали, и плакали, и гри-
јешили с њиме, докле се Краљеви не затворише
у дворовим својим да срчу тамјан лажи којим
их Великаши опојише!

Тако је, канцелару! Кад Нас васали не мо-
гоше више ни издајом, ни силом да сатру, опко-
лише нас чаром свијех сласти, свијех ласкања;
свијех беспослица.

И од онда Нас народ не видје више, него у
ништавилу дворјаника нашијех!

КАНЦЕЛАР

(проблиједио је од нечега, што регби, наслућује,
а ипак хтио би штогод да каже еда заустави
бујицу, која пријети да му развали све основе)

Величанство! . . .

ЦАРИЦА

(занесена пламеном гњева, прелетила је галеријом
па му се приближује силовита, владарска, преки-
нувши му једним махом ријеч)

Тако јел

Да није било дворјаника, Ми бисмо сами с
Народом били нашли пут до новијех времена,
кад би Ми од Наше слободне воље предали Њему
моћ самоодлуке и самоодбране, еда Нама остане
на глави само круна Праведности, да тјешимо
невољне и да храбримо радосне!

И не бих тада ја, ћерка, жена, мајка Царева
питала: је ли већина тог парламента изражај моћи
или слабоће кнеза од Сант' Иларија!

КАНЦЕЛАР

(усправио се под бичем царичиног гњева, па још
хладније и одважније)

Царство, које ме уздигну из немилости, по-
сла ме овамо, да вршим што о н о хоће и што
о н о заповједа!

ЦАРИЦА

(с висина непопустљивих пријекора)

И опет ја В а с питам, Кнеже - Канцелару,
чије ли је то Царство? Моје или Ваше? . . .

КАНЦЕЛАР

(снажно, несломиво)

Царство је јединствено, јер је ј е д а н устав
и ј е д н а Војска!

ЦАРИЦА

(на врхунцу гњева; жељезном тврдоћом)

А гдје су били то двоје кад ми разбојничка
руља уби мужа и сина?

КАНЦЕЛАР

(нехотице планувши; свом снагом)

Ваше Величанство заборавља! . . .

ЦАРИЦА

(не види, не чује више ништа до буре која се на њу свалила, па сједнувши, као схрвана, у столици, сва дрхтава од срџбе, говори, говори)

Не! не! . . . А то је управ моје проклетство! . . .

На Острву заборава не заборављам ништа! Јер сте ми већ једном, и сто пута казали, па не треба да поновите;

а ја све опет видим, видим! јасније, немило-срдније, огавније него ли да сам на мртвачком одру, кад је сва прошлост један, јединцати крути блијесак истине!

Јест! . . јест! . . . тад сте се вратили Ви из Вашег прогонства, и почели сте као и сви Ваши, који се из тмине успеше до врхунца, јест! почели сте да се играте уставности, парламентаризма, комбинација, ко ће дуље да се одржи у власти, јер је то, то, министарска столица, странка, новац, то је у Вашему Царству све!

Али у моме Царству, које ми остаде верно и онда кад ме Ваше мутне интриге остранише од Власти, јер сам одвише ствари знала и хтјела,

у томе Царства милијуна људскијех створова, којима је сва политика садржана у једној молитви: „дај нам крух наш свакидашњи!“ —

настаде неповјерење, тупа огорчености и презир према онима, који им обећаше рај на земљи, а доведоше их до сиромаштва и до здвојности . . .

јер сте Ви сами, Канцелару, признали, да је рат, прије свега, дјело јада у које упаде Царство...

КАНЦЕЛАР

(приближио се полако Царици, па, као да је у бљеску олује угледао пут куда ће до свога циља, говори мирније и дубље, мало иза леђа Царице, еда му она не види лица, али зато да му глас дјествује тим јаче и сјегурније)

Па да исповједим Вашему Величанству, да је у праведноме чемеру, што сад бризну из огорченог срца Вашег Величанства, проговорила истина,

и да размисли, да нам је овај удесни рат против наше воље наметнут, и да од свега тога највише трпи Царство Вашег срца, Царство малих и невољних,

онда ће и Величанство Ваше увидјети да је овај рат задња кушња и једино спасеније народа Свога!

ЦАРИЦА

(која бјеше умукнула као да је загрезла у звук онога гласа, устаје полако и дође до псалтерија, гдје нехотице раствори писмо и прегледа га опет)

КАНЦЕЛАР

(слиједио је јастребовим оком сваку кретњу оне, коју он сматра већ својим плијеном, па, за корак ближе до ње, а упорније и хитрије у нади побједе, коју већ предвиђа)

Све! . . . све је покушано, да се до рата не дође!

Па исто! Наши предлози, да се позове конференција, одбијени; наши услови забачени, понос круне увријеђен! . . .

ЦАРИЦА

(не скидајући ока с писма, као за себе)

А зашто пријашње министарство, које бјеше на влади, док сам се ја тамо десила, зашто је оно пало? . . .

КАНЦЕЛАР

(хитрије, скоро повјерљиво)

Јер није знало да у задњем часу уздржи одважно једну политику достојну велике државе, политику народног поноса!

Јест! хтјело је против воље парламента да попусти ондје, где се није смело више попустити кад је већ Војска мобилисана стала на граници, а то . . .

ЦАРИЦА

(подигла је мало по мало главу, па с највећом пажњом слуша, а да га не гледа)

. . . а то је барем занимиво!... Наставите!... наставите, Канцелару!

КАНЦЕЛАР

(све то хитрије и живље, али и несигурније, јер јој не види лица, а чуди се њеној мирноћи)

А то несмије никако да буде, Величанство! Јер питање старог разграничења, које беше скоро поводом рата и за владања благопокојнога Величанства, Вашега Прејасног мужа, а незаборавнога Цара и господара нашега, било је од непријатеља изновице злобно набачено и пред арбитрат Европе доведено!

А у томе питању, које дира у престиж велесиле, као што је наша држава, не смије да буде више разговора, јер . . .

ЦАРИЦА

(све то хладнијим, дрскијим и неизвијеснијим нагласком)

. . . јер смо у томе питању случајно имали управ криво ми!

КАНЦЕЛАР (снажно)

Интерес државе нема никад криво, Величанство!

ЦАРИЦА

(окрене се нагло праснувши злобним смијехом, пак од сада њезина ријеч тече све то бучнија, све то насртивија, не скидајући ока с његовог лица)

Ха! . . . то је још фалило! Знала сам и чекала сам да ће послје свијех овијех речи, сто пута поновљених, прилијепљених, етикетованих, да ће доћи и ова пошљедња ракета! . . .

„Интерес Државе“ или „Raison d'Etat“ или како би се нашки у четири ока превело:

потреба Ваша и Вашијех, да останете у виду, не би ли и задњим сломом, ратом, доказали галерији тј. свијету, како се воља народа може пригибати све то ниже и ниже, до Хозане Вашим будућим победама,

е да се том светогрдном варком овјековјечи систем олигархије нових великаша, побуњених и против новог владара свога, против Устава!

Све то знам, све сам то чула, и све ме то дави, и све ме то гади, и зато лутам по свијету без утехе, и без наде,

и од тога, ето, сада дршћем, као да сам пред судом историје ја, а не Ви, Канцелару!

па да морам одговарати за оно што сакривих, исто као и за оно што пропустих, јер сам могла негда и ја да преломим Снагу Снагом!...

Од тога! од тога су моја уста пуна горчине и злоће, и кајања, и правде, па за то Вам она сада вичу:

Је ли сва та Ваша слава вриједна и једне једине мајчине сузе? . . .

КАНЦЕЛАР

(макнувши се једним нехотичним, силовитим кораком и не свладавши свога гњева, у лице Царици, као власт супрот власти, плане)

Нека се Ваше Величанство спомене, да ја у овоме часу заступам Величанство посвећене особе Владајућега Цара и Господара нашега и Царство цијело, па да ја не могу дозволити и самој Круни Величанства Вашег, да се преда мном вријећа част, ни да се гази интерес и понос државе, ради којекаквих болесних, пјесничких снова!

ЦАРИЦА

(напета као лук, необуздана, лицем у лице човеку, непријатељу)

Нека се Ваша Свјетлост спомене да од мојих болесних, пјесничких снова није пропала ниједна мајка!

КАНЦЕЛАР

(не скидајући ока с ње, не би ли је опчарао крајњом снагом с којом располаже)

А ко то каже Вашему Величанству? Зар се плаше само од смрти? А пропали радови? А биједа? . . . А глад? . . . Кад усахну сва врела државе, да одбрани и да отхрани дјецу своју! Што онда?! . . .

ЦАРИЦА

(забезекнута пред нечувеним, нехотице узмиче и зајауче)

Зар дотле?! . . . дотле?! . . .

КАНЦЕЛАР

(све то снажније, безобзирније, као да голим рукама руши задње запреке, што му закрчише пут до свог циља)

Ко је томе крив или ко није, а ко би то знао? . . . И ми . . . и они . . . и сви! . . .

Али мужевној души пристоји да гледа погуби у лице и да је уклони, или да је смрви!

Гријешили смо сви, и сви морамо да носимо терет наше одговорности. Цијело царство говори сада мојим гласом Величанству Вашему! . . .

(Ријеч по ријеч)

Сиромаштво, немир и неизбјеживи кобни преврат у тешком умирању, није ли то сто пута горе, него ли јуначки мегдан, лице у лице, с непријатељем, ко ће кога да превлада снагом и храброшћу?! . . .

Од ријечи Величанства Вашег одвиси све оно што данданас чини државу великом и поштованом: ред и богатство.

Удес, неправедан и окрутан, оте Величанству Вашему све, али му даде у руке и усудну моћ, да му се освети! . . .

ЦАРИЦА

(није скинула ока с канцелара, с неизрецивим изражајем сумње и чуда, — ни да су се облаци преломили, а она угледала ненадано, невјероватно,

чудо. Затим најопрезније, ријеч по ријеч, као да гласом пипа оно што већ види, а у што се не усуђује још да верује)

И Ви то мени казујете, кнеже од Сант Иларија?!...

КАНЦЕЛАР

(на врхунцу све своје снаге)

Ја, и нико други, јер ту стојим пред човјеком, Величанство!

И њему, ког јединог уздижем изнад свијета кукавица и пигмеја у коме живим, предајем сада Царство, да му суди:

Или рат, — и тад ће Царица снова бити Царица живота, или...

ЦАРИЦА

(мало по мало, док је канцелар говорио, узмицала је до псалтерија, па је ту хитрим, грабежним кретом руке зграбила писмо, а да он то не опази. И кад се канцелар, код задњих својих ријечи скоро сагнуо до ње, од молбе и чежње, она се сва окрене прама њему у очиглед, па полако, гледајући га без страха у лице, раздере писмо у четворо и баци му комаде, мирно, на тле, између њих двоје, пресјекавши нит удеса једном, једином, бистром, леденом ријечи)

— мир!

КАНЦЕЛАР

(протрне, као да је прободен копљем у прса; толико је страховит ударац, који га сруши. Али и то је трен. Он не падне већ се још укоченије исправи, пак пламтећим очима погледа Њу, — и тврдо, немилосрдно изрече осуду жени, која се дрзнула дотле)

— а тад ће Величанство Ваше бити Царица смрти!

ЦАРИЦА

(непомична, ведре, мирном славом испуњене коби)

То сам већ ја! —

(пак оде до псалтерија, узме сва писма и окренувши се предаје му их. Она је од овога часа у свакоме титрају гласа и тијела владарица, — и ништа друго него владарица.)

И свака је њезина ријеч од сада заповијест нијемоме послуху слуге своје.

Канцелар је бљесковито схватио која ли се судбоносна, инстинктивна промјена непримјетно и часовито збила у цијеломе бићу његове противнице, па се он, гестом давне службене дужности, покрио кацигом и остао као саливен да чека и слуша оно што Врховна Власт с пријестола сада заповиједа.

И царичин глас постаде сада имперсоналан и висок, налик и у томе оној традиционалној, хијератичној пози владара, у коју се Царица петом

увукла, те нам се причиња као да јој ријечи аутоматски излазе с нељудскијех усана наличена Идола)

Примите сада, Кнеже Канцелару, посљедњи завјештај Наш!

Устав Нам право даје, да га у судњој погибли Царства, у име малодобнога владајућег Цара, штићеника Нашега, и без савјета министарства, и без накнадне приволе парламента, изустимо држави нашој, па да јој га, до потребе, и силом наметнемо! Хоћемо и наређујемо зато Вама, Кнеже Канцелару, да сазовете велико народно Вијеће и да ондје прогласите ову непромјењиву, самодржалачку Вољу Нашу:

Нека се нађе частан начин, како да се ступи поновно у разговор с противником, па да се нови преговори и срећно доврше.

Нека се измјеничним, компромисним, праведним уступима утаначе трајни услови мира.

Нека се предложи парламенту све реформе нове, слободне државе наше у потпуној равноправности права и терета свијех грађана.

А кад се испуне све жеље и све молитве Наше, позваћемо и народ Наш, нека у плебисциту цијелога Царства за сва времена одреди и установи, када ли ће и мајке бити позване да одлучују о животу и смрти дјеце своје у корист и славу Царства Нашега.

(Трен удесне паузе. Велика тишина. Царица је склопила зачас очи, па је опет прогледала. Затим мирно, полако, а тишим и сабранијим гласом)

И нека Свемогући опрости сада и у час смрти Наше, Нама и свим другим, што не испунисмо до сад Његову Свету Вољу!

Амен!

(И она се полако прекрсти)

КАНЦЕЛАР

(даје Царици-Владарци велику службену почаст руком на кациги и на сабљи у знак поданичке послушности; затим у строгој церемонијалној и статуарној непомичности, бешћутним гласом вели)

Ја подастирем препон изно Вашему Величанству оставку своју!

ЦАРИЦА

(великом владарском куртоазијом)

Ми примамо Вашу оставку, Кнеже Канцелару!

А док се не вратимо у нашу престолницу, водићете и надаље канцеларске послове.

Ми путујемо сутра на вечер! . . .

КАНЦЕЛАР

(поздравља опет владарицу по војнички, гледајући је непрестано у лице. Пак ледено)

Ја ћу приопћити заповједи Вашег Величан-

ства ончас жицом министарскоме вијећу и парламенту, који чекају одлуку Вашег Величанства.

ЦАРИЦА

(с висине пријестола)

Нека буде! А сада Вас отпуштамо, Кнеже Канцелару, у милости Нашој!

(и тихо му се главом наслони)

КАНЦЕЛАР

(узмиче церемонијелно све до врата на десно; још једанпут загледа се дуго, несломиво у Царицу, пак јој, пред излазом, задњи пут прикаже прописану војничку почаст)

(Она одврати пријетњу противниковог погледа бљеском оштрице свога побједничког ока; и Канцелара нестане за завјесом).

ЦАРИЦА

(остала је непомична, као прикована, загледавши се у врата, куда је ишчезнуо канцелар. Трен глухе тишине. Пак часовита укоченост попушта и Царица прође рукама преко лица, као да га умива хладном водом, а то лице, кад се открије, преображено је неким јутарњим свјетлом, које јој из очију пламса свим зачуђењима и свијем радостима створова, што се из тмина сљепоће опет рађају сунчаној слави.

Пред тијем чудом, све се звијезде у висинама по мало утрнуше, пуштајући самим мјесечевим зраковима да се тихо прелијевају с плавијех небеса. Једини дуплијери сада бде пламеним копљима до вјечне Епопеје.

И тада те нове очи створења што је ускрснуло из омаглице Снова, те очи правога људскога живота, стану да грле, да цјеливају сваки камен мраморнога храма гдје обретоше свијест душе своје окајане. А та се душа ето пред нама буди из дубина свијех утрнутијех осјећаја, по којима, као по жицама, сад она пребира химну објашњене Тајне, у једном вапају надземаљске радости)

Снови моји, гдје сте изгинули?...

Оде јастреб!

Погоди га Зеус Свеможни
стријелом шестоперком!...

Гдје сте?... гдје сте?...

Дођите да раскужите

храм пречисти људског узнесења!

Снови моји, — лабудови бијели!...

Вратите се!...

ВИЛЕЊАК

(залетио се из унутрашњости двора кроз иста врата, куда је канцелар изашао. Он је у полунагој бјелини кратке тунике. Његово је око једно неизмјерно зачуђење, те се бори с гњевом, слут-

њом и надом. И кад се загледа у Царицу, махом стаде опчаран њеном појавом).

ЦАРИЦА

(чим угледа Вилењака, једним кликтајем славе за- виче, па раширивши руке, једним махом разгрне црне велове, што је до сада застираху; вело- ви падоше на тле, као љуска с лептира новоме животу порођена.

И тад нам се појави први пут ЖЕНА у бје- лини премекe свиле, која јој се завила античним наборима кламиде около нагога јој тијела. Врат и руке су јој бјеље од мрамора.

Кип се божице спузао с камен-фризе Омир- ске Епопеје и оживио правим животом болова и страсти.

И њезин глас заори пеаном необуздане људ- ске насладе)

Ах! завијај, поји, ваљај се
прољетни Вијоре!
Ето, Прољеће свето
земљу нам пробуди!...

ВИЛЕЊАК

(гледа, слуша, не вјерује ономе што види, па из његовијех онијемљелијех усана, само јека једне чежње дахне)

— Дакле?!... Рат!...

ЦАРИ А

(залетила се до њега, па га рукама зграбила, као панџама, са рамена. И од сада је све у ње једно ванљудско, свето лудовање).

Ах! пусти да те гледам,
да те срчем,
да те пијем,
часе свети, часе одабрани!

(Вилењак би хтио да раскине вериге што га жива сапеше, јер га оно пробуђено, раскошно тијело, оне руке, оне очи заводе, маме; али она положи длан руке своје на његова уста, и бујица се њене славе ваља, ваља)

Ти си хтио рат, је ли?...
ту крвничку, глупу освету
човјека — звијери,
кад има нешто
страховитије и сјегурније?...
Не! — Нема рата! Не!...

ВИЛЕЊАК

(престрашен, врисне нехотице)

Ах!... издани смо!... јао!

ЈЕДАН ГЛАС

(на дну, иза завјесе; — мукло, као подземна јека нечега што умире у дубинама)

Јао! . . .

ВИЛЕЊАК

(чуо је па протрне, па би хтио да се залети онамо,
откле јаук зајечи, али га Царица рукама укљешта
та, као закована)

Чујеш ли? ! . . . неко зове ! неко мре ! . . .

ЦАРИЦА

(није ништа чула, јер Хозана Освете грми у ње-
зиној души).

Не тамо ! . . . не ! —

Овдје је умрла, — овдје, —

Освета људска ! . . .

Ах ! . . .

У руци својој њу држах

као крунидбену кругљу земаљску

и за час . . . Ох ! . . . вјечности трена ! . . .

Створитељ — Свемир ја бијох,

што свијетове баца у бездан свијетова;

да сунчанијем искрам

црну раскош љетнијех ноћи разгали ! . . .

Гледај ! . . . јест ! . . . то је ! . . . То је ! . . .

(Залетила се до раздераног писма, што лежи
на поду, па га зграби, те полако, шуњавао као
звијер са раздераним пљеном у жвалама, носи га
и пружа му га. Њезин је глас сиктање, чар, замама)

Видиш ли је ? . . .

Изгледала је тврда и тешка

као вјечни монолит

небеског сафира, —
а кад му је баџих у лице,
прасну! . . . Ха! ха! . . .

Гледај!

Проста, шупља, стаклена
дјечја лопта! . . .

На! . . .

Ето ти његовог Царства!

(Гестом крањег презира, баџа му раздерано пи-
смо у лице и галеријом заори њезин грчевит,
оргијастички смијех).

Ха! ха! . . . да нас видје! . . .

Борасмо се око у око,

уста до уста,

корак до корака!

И посрнух,

и подигнух се,

и опет он ме превали,

па кад ми је његово кољено

већ ломило крста,

ја га рукама овијем

за гркљан дохватих хитро, —

и ту, —

супарника свога

прободе копљем Ахилеј! . . .

(Вилењак нехотице узмиче пред дионизијском
славом ОНЕ, која му се приближује страховита
приказом и тајном).

Ха! . . . гледај ме! . . . гледај! . . .
Ја сам Освета новијех времена!
Од искона ми рекоше: Ти си Бог!
А ја ти велим, Снове!
Правда се зовем! . . .

(И она је дошла тик до њега, а њему већ свиће
разгаљена тајна. Она му сада шапће дрхтаво, за-
водљиво)

Разумијеш ли, невјерниче! ? . . .
Он сам рече:
У миру је кобни, неизбјеживи
преврат!
А подземна јека ми душом затутњи:
Мир је преврат!
Јест! . . .
Силници се само њега боје,
јер се само у миру љешеви точе!
А одоздо се диже плима,
полако, полако, —
и против ње насипа нема, —
нема спасења!

(Она је дошла сада сасвим њему иза леђа,
па га обујми и шапће му у врат, у ухо, све тише
и све оштрије, а њезина је глава сад усађена на
раме, и косе јој гмизнуше, као змије по лицу и
по врату. Горгона је то која чара и дави)
Јер у пркос нејуначком времену,
ви сте Свијет Маленијех

без броја,
што Дивове гризе
и руши,
и у глину их меље,
да њиховим прахом
земљаним
нове киклопске стијене
Царства Божјег
исклеше!

ВИЛЕЊАК

(једном се бљесковитом кретњом обрнуо, па до-
хватавши Царицу за обе руке, погледа Страшило
у лице и завапи)

Ти си! . . . ти си! . . .

ЦАРИЦА

(лицем у лице, улијевајући му, ријеч по ријеч, у
уста дах који ствара Нови Живот)

Ја одлазим а ви за мном!
Да вас не виде
да вас не чују,
дошли и пошли!
„Тихи као голубови,
а мудри као змије!“
Тако Господин рече!
И ви тамо рујте,
крчите, копајте,
сијте, —

па као ријека кринова пребијелих
процватите земљом откупљеном,
да

ВИЛЕЊАК

(савладан надземаљским сном, што га нетом про-
живљује, пада на кољена пред Царицом Женом,
и бризну пламен те уништује све споне и све снове)

— — — — — да тебе, жено,
окруним ја живу
што души мојој раскрили сва крила,
јер ти си!... ти си!... моја мртва чежња
те с гробне плоче
у вјечни живот дозивље ме! . . .
Дођи! . . . баци, жено,
у овај пожар сада
све рајске снове,
да један сâм из пепела васкрсне,
јер ми смо пламен . . .

ЦАРИЦА

(преображена, замамљена ватром његове чежње,
пригибље се над она младеначка, заводљива уста
и већ је својим уснама да их испије, а очима, да
урони у оне страховите очи његове, као у бездан,
откле подземна бујица пјева и дозивље. Али, што
је оно угледала у дубини, те је часовито про-
блиједила, а посмијех јој се окаменио и зјенице
јој се растворице од чуда и од ужаса? Је ли пак

сугестија тог погледа замаглила и нас, да нам се причиња, те се дуплијери крај вјечне епопеје дуну? — Јер она шапће, да! . . . она шапће без свијести, далеко, далеко)

— Очи! . . . његове очи! . . . из дубина! . . .

(Загледавши се у њу, и нама се посве замрачило у соби док се она аветно усправља и у недоглед буљи, а из тог лица, преображена отсјевом ужаса, устаје давно, кобно спомињање.

Као у сну, она полаже полако длан своје руке на очи Вилењаку и дахне)

— Шути и гледај! . . .

— — — — —
(Живијем очима нашијем ми гледамо сада у њезиноме страху оно, што се нетом из Вилењаковијех зјеница у души њезиној пробудило:

На дну, између дивовскијех чемпреса, на бијеломе мрамор — саркофагу, спава бијели кнез.

Трак мјесеца прелијева се с висине на њега.

У хладноме цјелову бијеле зраке, каменити кип оживљује и бијели кнез полако устаје с одра свога).

ВИЛЕЊАК

(не види свега тога, јер он живи у размаханом огњу своје страсти. И он наставља да пјева жени која му се први пут открила свим чарима пожуде)

Кроз длан ти бијеле руке видим ватру
лучи жарке, којом ти ме уведе
у Царство снова, заборави, пјесме...

ЦАРИЦА

(све то удаљенија, аветнија, скида руку с њего-
вијех веђа, и иде управ, испред себе, у сусрет
визије страхоте, што јој се у души појавила. И
она шапће)

Ево ме! . . . ево ме! . . . не карај ме више!
Заостала сам ту на бријегу,
да прве зраке угледам ја зоре!
Ах! . . . ту сам! . . . ту сам! . . .

ВИЛЕЊАК

(хоће да је заустави и да опет чује дозив живота)

Не страши! . . . не бјежи! . . .
Чезња моја света је и чиста
Ко снови твоји! . . .
Слободна буди у Слободи! . . .
Дођи! . . .

— — — — —
(С одра свога устаје кнежев мраморни кип.
Аветним кретњама тек оживјела камена пружа он
руке даљини, — а глас му зајечи дугим, далеким,
самртним плачем јесени у борима)

Мајко!... зима ми је!... дођи!

— — — — —

ЦАРИЦА

(једном се бјесном кретњом истргнула из Вилењакова загрљаја, па страшним вапајем умирања, зајауче).

Ах! . . . Ево ме синко! . . . Само твоја! . .
само твоја! . . . Опрости! . . .

Ах! . . .

(Царица врисне и залети се напријед, али се одмах и заустави, као да јој се пред ногама растворио понор. И она сакри рукама лице).

— — — — —

(У исти час нестале нам с очију визије. Свијеће се на дуплијерима опет упалише. Све је тихо као прије у блиједоме цјелову мјесечевих зрака).

— — — — —

ВИЛЕЊАК

(потресен Царичинијем ужасом, шапће јој у чуду и у страху).

Пробуди се! . . . Прошлости нема! . . .

Ти сама је сконча! — Гледај ме! . .

ЦАРИЦА

(открива лице, па блиједа као да се од смрти буди, разгледава се с ужасом наоколо и дахне).

Гдје сам? . . . гдје сам? . . . Што је оно било? . . . онај јаук! . . .

(Погледа Вилењака чудно, као да га први пут види)

Ти си чуо! . . . Неко зове! . . .

(Окрене се према спуштеноме велариуму и сва подрхтне као да ће опет угледати ишчезлу визију. Вриснувши мукло)

Ах! . . . ту је! — ту је!

(Долети до завјесе и махом је одгрне. На празноме, мјесечином обасјаноме потријемку све је тихо, — само на тлима лежи мртав Стари Вртлар. — Царица кликне и баци се на вртларово тјело)

Карлос! . . .

ВИПЕЊАК

(једним је скоком до мрвога, па до њега клекне)

Друже! . . . Оче! . . . пререзао је себи косом жиле! . . . Мртав! . . .

ЦАРИЦА

(гледајући мрвога Вртлара помамним очима)

Зашто? . . . зашто? . . .

ВИЛЕЊАК

(устаје нагло, обмамљен грозотом успомене)

Ах! . . . јест! . . . хтједе жртвовати себе, да ублажи гњев богова! . . . Зато! . . . зато! . . .

ЦАРИЦА

(лицем у лице мртвацу)

Ти си то учинио?! . . . Ти?! . . .

(Устаје нагло гледајући мртвага старца, тврдо,
загонетно).

Ти! . . . Карлос . . . Не! . . . то није доста!
— Другу жртву траже сада Бози! . . .
(Вилењаку заповједно)

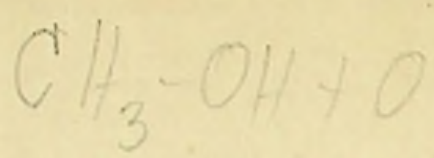
. Однесите га! . . . Отпловиће сутра са мном!
(Вилењак се сагнуо над мртваца, а Царица јед-
ним снажним замахом руку заклопи целариум и
остаде сама у тишини мртве галерије, држећи
рукама згрчене наборе спуштене завјесе, Тад по-
дигне лице прама небу, пркосом несломљене про-
метејске коби, па великим гласом назове)

А сад, удесу, ето мене! Сјеци!

Завјеса хитро пада)

С А Д Р Ж А Ј

Госпођа са Сунцокретом	7
Imperatrix	169

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.163.42

ВОЈНОВИЋ И.

Госпођа са сунцокретом;

ЛЕСКОВАЦ

000003021

COBISS